

TÜRK İSLÂM EFSÂNELERİ

M. NECATİ
ŞEPETÇİOĞLU

WWW.CIZGILIFORUM.COM

TÜRK İSLÂM EFSANELERİ

Yağmur Yayınları: 65

— Hikâyeler : 1

Bu kitap 1973 yılında Ahmet Sait Matbaasında dizilip, tanzim edilmiş
ve basılmıştır.

Kapağı Nazif Güner hazırlamış ve Çetin Ofset tesislerinde basılmıştır.
Tashihleri Ahmet Neidim ve Osman Dayı yapmışlardır.

İSTANBUL

Düzenleme

Nirvana13

YAĞMUR YAYINEVİ

Ankara Cad. 123 Kat 2 27 64 40 — İSTANBUL

ÖNSÖZ

Dostlukların, arkadaşlıkların, inançların ve güvenişlerin, kısaca iyiye ve güzele ait ne varsa hepsinin, tersine dönmüş bir şemsiye gibi başaşağı ve azgın bir at dolu-dizginliğinde ucuza satılıp ucuza harcandığı günümüzde, kendini bilen ve insan olarak yaratıldığını idrak edebilen kişilerin bunalımı toplumcu çıғırışların üstündedir bence.

Kişioğlu, bir avuç toprak gibi, bir makine parçası gibi; bir kilo et, yarım somun, bütün bir yüz liralık gibi; taraklanmamış yün gibi, ıslak deri gibi alınıp satılmak isteniyor, ya da bu değerde tutuluyor... kişioğlu böyle bir madde sanılıyor.

Kişioğlunun huzuru maddenin huzuru değildir; kişi-oğlunun huzurunu ben inancında aradım; inanan insanın huzurunu gördüğüm için...

Böylesine bir huzura belki sefalet diyecekler vardır; ama öylesine huzurun da başka bir sefalet olabileceğini saklıyorlar.

Maksadım iddialar değildir... bir şey iddia edecek değilim. Fakat, inancın, bir noktada, bütün kabukları çatlattığını ve tohumda gizli olan yeşil umudu —yaşamak ve yaşatmak çabasını— gün ışığına ulaştırdığını bizden öncekiler, bizden çok daha iyi, çok daha yararlı, çok daha efendice biliyorlardı... bunu anladım.

Bunu anladığım için de tuttukları yolu, kullandıkları motifleri, yararlandıkları esprileri araştırdım. Efsanelerin taşıdığı değer karşıma çıktı. Olmazlık duygusu uyandıran yanlarıyla da çarpıcı olabilen efsaneler — bunlara menkibeler de diyebiliriz; hatta küçük fıkralar da— asıl, çizdiği sessiz tablolar, fırtınalı espriler ve dopdolu bir imaj zenginliğiyle muhteşem göründü bana. Ayrıca, bunların çoğunun halktan gelmiş olması, bazılarının, bir şair veya bir hikayeci aracılığıyla yazılı dile

aktarılırken bile halk-tanlığım büsbütün yitirmeyişi, beni, aralarında yaşadığım insanların belki yüzyıllarca önceki düşüncelerine ve inançlarına götürdüğü için gözümde değer kazandı.

Günümüz insanları toprağın altındaki zenginliklerin, toprağın yüzeyindeki kaynakların, havanın ve suyun paraca değerini düşünüyor. Yarına kalacak düşünce ve hayal zenginliklerinin yazılı dile dökülürken böyle bir hava içinde değerlendirilmesini istiyor. Bugün için geçer akçe böyledir diye yarının da böyle olacağı iddia ediliyor. Doğru olabilir. Fakat bir de, bizden öncekilerin inançları var: paraca değerlendirilmeden düşünülmüş, paraca değerlendirilmeden söylenmiş ve yazılmış? Bugüne, halkın vazgeçilmez malı olarak kalmış ruh zenginlikleri olan türküler, masallar, destanlar ve efsaneler; nakışlar ve el örgüleri bunlardandır. Ve hepsi, bir bütün olarak ele alınıp incelendiğinde ancak bir milletin bir zamandanberi nasıl geliştiği, varlığını nasıl koruyup kabul ettirdiği anlaşılacağı ve aynı zamanda o milletin kişilerinin tek tek veya topluca ruh zenginliklerini ortaya çıkaracağı için kıyaslanacak maddî bir ölçü bulunamaz.

Ama nedense, bir bütün olarak ele alınmamıştır bu. Yer yer, parça parça, bölük börçük; işine gelenin işine geldiği yönden ele aldığı, bilerek veya bilmeyerek bütünün öteki parçalarını unuttuğu görülmüştür. Hele dinî olanlarını bir yana bırakmak; bütünde yeri yokmuş, bütünü hiç etkilemiyormuş gibi davranmak yolu tutulmuştur.

Biz, edebiyatla ilgili olan ürünlerden bahsediyoruz; halkın malı olan her şey bir bütündür diyoruz. Kendini bilen, bu bütünü, hiç bir tesirle parçalamamalıdır.

Türk - İslâm Efsanelerini bunun için tercih ettim.

Efsanelerin olmazlık duygusu uyandıran yanları, inanmayı zorladığı ve güçleştirdiği için en zayıf tarafları değil, aksine en güçlü yanlarıdır. Burada, kişioglunun bir noktada duran muhayyalesi işlemeğe başlar. İlk duyulduğu anlarda bile bir keramet, bir mucize havası; veya insanüstü bir kuvvet isnadı var sanılmamıştır. Günlük bunalımların ötesinde küçük cilveler, inanmanın verdiği rahatlıkla pay ve ders çıkarmalar, kıssadan hisse kabilinden yorumlamalar, fakat bunların da üstünde bir eğitim ve nefis terbiyesi olarak, sokaktaki adamın ruh yapısına doğru hazırlanmış psikolojik darbeler ve haplar halinde verilmiş ve öyle alınmıştır.

Hâlâ cami va'zlarında vaiz efendinin birçok cümlelerini, bu tip küçük bir menkibe keser... misal olarak anlatılır, sözlerinin delili olarak anlatılır; söylenilen sözlerin üzerinde menkibe, bir anahtar diye alınıp, bu anahtardan düşünceye gidilmesini temin için anlatılır.

Bir de bunu beşyüz yıl öncesine götürün... İstanbul'u fetheden askerin, Süleymaniye'yi kuran işçinin düşüncelerinde yoğrulmuş hamurun mayasını tahayyül etmek zor olmaz.

Yirminci yüzyılın insanı — hele aydın sayıyorsa kenedini— bu kitapta anlatılanlara gülecektir. Ama gülmek ilk sırada değildir aslında; gülmek, düşünmekten sonraki ilk sıradadır... düşünebilen insan kolay gülemez.

Düşünebilen insan, 1071 ve sonrasında, Büyük Türkiye kurulurken Horasan Erlerinin erişilmez şuurunu ve bir yabancı toprağı nasıl bir efsane güzelliğı ve tatlılığıyla —fakat ne zor— avuç avuç vatanlaştırdığını ve kendilerinden sonra gelen askere yurt olarak hazırladığını düşünmeden de gülemez!

Efsaneleri tercih ederken bunları da düşünüyordum.

* **

Bir de iki olay beni yıllar öncesine götürdü... iki olay, yıllar öncesine götürünce efsaneleri düşünmeğe başladım. Biri henüz pek gençken oldu:

Dört arkadaşlık : Biri, şimdi Tirebolu Ortaokulu Müdürü olan Tayfur, biri Turhal Postahanesinde memur olan Mehmet, öteki veteriner hekim Mustafa ve dördüncüsü de Hava Kuvvetleri'nde İsmail.

Belki onbeş yaşlarındaydık.

Bulunduğumuz şehrin bir hayli uzağında bir dağ köyünün çamlığına bir pazar gezintisi yapmağı düşünmüştük. Çepeçevre dağların kel tepeleri ve kel etekleri, çıplak güneşte bomboz ve granit sertliğinde yanarken gideceğimiz çamlık soğuk suyu ve serin yeşilliğıyle apayrı bir dünyaydı. Ve bu dünyayı borçlu olduğumuz şey de, çamlığın ortasındaki evliyaydı.

Kilometrelerce uzayan çıplak dağlar evliyasızlıktan ağaçlarını baltaya vermişti sanki; fakat söz konusu ettiğim evliya, köylülere karşı gideceğimiz köyün çamlarını korumuş, beklemişti.

Çamlığın epeyce altındaki düzlükte bir köy vardı. Dedem, bu köyde imamlık yaptığı için tamdık bir köye gitmenin rahatlığını da duyuyorduk.

Çok sevdiğim ve benî de pek çok seven dedem, öleli, o zaman birkaç yıl oluyordu.

Köye, çift atlı bir arabayla gittik. Araba, Tayfur'larındı ve kendisi sürüyordu.

Çamlıkta geç vakitlere kadar kaldık.

Gün batmak üzereydi. Atları koşup köyden ayrıldık. Karşı tepelerde günün son kızılıkları, bizim bulduğumuz yerde ise akşam esmerliği vardı. Az sonra yol ikiye ayrıldı. Geldiğimiz yolu da unutmuştuk. Akşam esmerliği, yabancı dağbaşı ıssızlığı ve korkunç bir gerilimde büyüyen sessizlik ürperti veriyordu. Bükülen yola sapmadık da doğru sürdük atları.

Fakat içimize de bir kuşku düşmüştü. Yanlış mı gidiyorduk acaba? Yanlıştı doğrudu derken, o yabancı dağ başında, o akşam esmerliğinin içinde korkunç bir gerilimde büyüyen sessizliği bir bağırış yırttı: Soyadımı haykırdı iki üç kere. Ürpertiden de öte bir .titremeyle donup kaldık. Yakın görünürlerde kimse yoktu. Ses, soyadımı, uzaktan bir daha haykırdı. O zaman, taa karşı yamaçta at üstünde bir adamı, son gün ışıkları içinde hayal meydi görebildik. Yanlış yola saptığımızı, dönüp öteki yoldan gitmemizi bağıra bağıra söyledi.

Kimdi?. Yaşlı mıydı, genç miydi?. Beni tanıyan bir köylü ise bile köyün tam ters yönünde öteki dağın yamacından, bir araba içinde ve bu yanda olan beni nasıl tanımişti?. Hâlâ bu sorularım cevapsızdır. Adlarım saydıklarım da bir cevap bulamazlar.

Biz, yanlış yoldan dönmenin garip sevinci ve o ıssızlıktaki ürpertiyle arabayı çevirdik.

Dönüp baktığımızda at da yoktu atın üstündeki insan da... akşamın son ışıklan o yamaçta da esmerleşmişti ve dağlar, kendi yalnızlığında, ıssızdı yine.

Sonradan öğrendik ki, yanlış gittiğimiz yolun sonu dimdik bir bayırla gittikçe dar alarak vadiye iniyor...

** ***

İkinci olay yakın geçmişimde İstanbul'da oldu :

1954 yılıydı sanıyorum.

Türk Ocakları Genel Merkezi İstanbul'daydı. O yıl, İstanbul'da ilk defa «Mevlânâ Günü» yapmağı kararlaştırmıştık. Küçük bir anma toplantısı olmasını istediğimiz bu gün, düşüncelerimizle birlikte büyüdü ve salon olarak ancak Spor ve Sergi Sarayı kâfi gelebildi.

O gün için bir de Sema' gösterisi yapılsın dedik. Eski semazenleri bir bir bulmak zor oluyordu bizim için. Herbiri bir yana dağılmıştı ve biz, İstanbul'un dört bir yanında adresler öğrenip gidiyorduk.

Bir gün, şimdi İstanbul Belediyesi'nde Murakıp olan Genel Merkez Heyeti Üyesi Muzaffer Erdem Bey ile birlikte Eyüp Bahariye Tekkesinde bir adres aldık. Orada, Ali Baba adında bir Mevlevi Dervîşi olduğunu haber vermişlerdi. Kalkıp gittik. Fakat kapısı kilitli tekkenin yanındaki meşruta ev boştu. Kimseyi bulamamıştık. Dönmek üzere iken Tekkeye intisabı olduğunu söyleyen bir bey önümüze çıktı. Ne aradığımızı öğrenince şaşırdı. «Allah Allah o da sizi bekliyordun dedi. «Hatta bana dün kendisi söyledi; yarın beni gelip iki kişi arayacak bu iş için, tanımadığını söyle diye de tenbih etti...»

Biz hiç kimseye bir şey söylememiştik ve Ali Babadın adresini de Sarıyer'den öğrenmiştik. Sarıyer'den gece geç vakit ayrılmış, Bahariye Tekkesine sabah erkenden gelmiştik. Ne Sarıyer'de, ne de Bahariye semtinin bulunduğumuz çevresinde telefon da yoktu.

Ben bunları düşünürken az ötemizdeki yolun dönemecinde çok yoksul giyimli küçümencik bir yaşlı adam belirdi. Konuştuğumuz bey «işte kendisi de geldi» diyerek adamcağızı gösterdi.

Gözpınarlarının ıslaklığında bile güzel tebessümlerle bakan ve konuşan Ali Baba niyazlarımızı kırmadı. «Pirimize de ayıp olacaktı zaten» dedi; «Yazıldıysa geliriz be evlât!.

Ve geldi o gün Spor-Sergi Sarayı'na.

Yeryüzünde tek bir dikili ağacı, başını sokacak bir gözcük damı, tek kuruşu ve yağlı yavan bir lokma ekmeği bile olmayan bu küçümencik yaşlı adam, Mevlânâ Günü için Spor ve Sergi Sarayı'm dolduran onbini aşkın davetlinin bir başına gönüllerini fethetmişti. Günün Valisi Fahrettin Kerim Bey şahsen ilgilenip korumuş, aylık maddî yardım yapılmasını sağlamıştı.

Fakat yardımı alamadı Ali Baba; çok kısa bir zaman sonra öldü.

Efsaneler üzerinde düşünmeğe başladığım günler, o günlere rastlar.

Şimdi Tanrının sonsuz rahmetinde dinlenen ve benim hayatımda çok büyük yerleri olan iki aziz insanın — ki, bu kitabı anılarına adadığım Dedem ve Babaannemin— altı yaşımdanberi anlattıkları, o zamanlar bir çocuk saflığı içinde anlamadan dinlediğim bu efsaneleri —

birçoklarını da daha sonraları dolaştığım şehirlerin yaşlı kadın ve erkeklerinden dinledim— yazmağı denedim.

Bu efsaneler, ağızdan ağıza geçerken, muhakkak ki, anlatanın heyecanına, psikolojik yapısına ve düşüncelerine uygun bazı eklemeler veya çıkarmalarla değiştirilmişlerdi. Yazılı dile geçirilmiş olanlarının da aynı değişikliğe uğradığı yüzde yüzdü. Bunun, tabii bir seyir olduğunu düşünerek ve bu seyrin çizgisini bugüne getirerek esprisini ve anafikrini değiştirmeden, bunlar bugün ve ilk defa anlatılsaydı benim ağzımdan nasıl anlatılırdı? sorusunu cevaplandıracak bir üslûp ve görüşle yazmanın daha doğru olacağına karar verdim.

1965 yılında Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü'nce yayınlanan Yaratılış ve Türeyiş adlı destan denememde de aynı yolu tuttuğum ve eleştiriciler tarafından olumlu karşılandığı için, bugünün insanına, efsanelerde söylenilmek istenilenlerin böylece daha iyi anlatılabileceğini sanıyorum.

Başarılı olacak mıdır olmayacak mıdır bilmiyorum ama, yeni bir deneme, yeni bir örnek olmak bakımından faydalı bir yanı vardır herhalde ve çok daha başarılı olacak eserlere bir ışık tutar hiç değilse...

** ***

Sözümü bitirirken bir noktayı daha belirtmek istiyorum :

Nasıl türküler söz dizimi ve ezgi olarak bölge özellikleri ve zevkine uygun değişikliklere uğruyor ve türlü varyantlar halinde karşımıza çıkıyor ise ve bu hal; masal, hikâye, mani gibi diğer halk edebiyatı türlerinde de görülüyorsa, efsaneler için de aynı durum söz konusudur. Aynı efsanenin Anadolu'nun doğusunda başka, batısında başka, güneyinde başka türlü anlatıldığını duydum. Kiminde küçük bir motif değişikliği, kiminde bir imaj fazlalığı, kiminde de bir kısım tabiat unsurları — veya yer ve şahıs adlarının— eksikliği yahut yer değiştirışı şeklinde beliren bu değişmelerde tek benzer yan espri idi. Bir örnek olsun diyerek bu kitapta, bu tip efsanelerden ikisini yazmağı yeter buldum. Şehirdeki Evliya ve iki Horasanlı adlarını taşıyan bu efsanelerde çok açık benzerlikler hemen belli olmaktadır.

Fakat bu kitap bir folklor araştırma kitabı değildir.

Herşeyden önce, bir hikayeci gözü ile görülmüş ve öyle yazılmıştır.

Bu gözle okunursa daha yerinde olur düşüncesindeyim.

Etiler, Eylül/1967

Çirkindeki Güzellik

Medine kutsal bir kenttir; Medine'nin toprağı başka topraklara, göğü başka kentlerin göğüne, sığağı ve güneşini bildiğimiz sığağı ve güneşine benzemez. Halbuki toprak her yerde aynı toprak, gök her yerde aynı gök ve güneş, yeryüzü için tek güneştir. Çirkin ve güzel de öyle...

Ne var ki, çirkin ve güzel de Medine'de bildiğimiz çirkinliğin ve güzelliğin dışında bir çirkinlik veya güzellik anlamı taşır.

Çünkü Medine, bir genç peygambere, Hazreti Muhammed'e, bir büyük çığın ilk yumağı olmuştur. Hazreti Muhammed'in Medine'de olduğu yıllar, o küçük kent, bir değişik, bir anlam üstü güzellik ve genişlikte büyümüştür.

Gizli haberleri veren ve bilinmeyenleri dilden dile anlatan cümle ulu bilinen kişiler şöyle anlatır ki: günlerden bir gün, Medine'nin ünlü sığağı daha da arttı ve alman her soluk, bir kızgın kum tanesi olup soluk borusuna dizilir oldu. Mescidde ikinci namazını edâ eden Hazreti Peygamber, ikinci sonu serinliğini daha iyi duyabilmek için, yanlarına kırk kadar ashabını da alarak Medine kentinin dışındaki vahaya gitmek istedi. Vahanın yeşil gölgeleri ve serin suyun ince ürpertileri bir sıcak günün sonunda yüzdeyüz bir dinleniş olacaktı.

Ashab, Ulu Peygamberin işaretini beklerdi her dem. O gün de öyle yaptılar ve insanların en ulusu, en çok öğülmüşü önde, ashab O'nun ardında olduğu halde Medine'den taşra çıktılar. Taş evler, dar sokaklar ve bütün kent, henüz sönmemiş bir kubbeli fırın sığağındaydı. Medine'nin dışında, bu fırın sıcaklığı, azalır gibi oldu.

Ulu Kişi, düşüncelerin en güzeline dalmış, sessiz ve yumuşak yürüyordu bir adım önde. Ashab, bu en güzel düşüncenin, bu sessiz ve yumuşak yürüyüşün huzurunu duyuyordu bir adım geride.

Ve O!. Ulu Peygamber yürüyordu. Fakat ashab, birden durdu; birden elleri burunlarına gitti ve birden o eller, o burunları sıkıp soluk aldırmadı. Sağda, yolun kıyısındaki kızgın kumlarda bir köpek leşi vardı. Günlerdir

orada durduğu belliydi; deri diye bir Şey kalmamıştı ũstünde, etleri parĉa parĉaydı; göz oyukları irinli...

Kokuyordu! Korkunĉ derecede kokuyordu hem de.

Ashab, bu kokudan kurtulmak iĉin adımlarını hızlandırdı. Fakat Peygamber durmuştu bu kez de...

Peygamber durmuş ve hafifĉe geriye, ashabına doğru dönmüştü. O dalgın, o güzel düşünceli, o geceler derinliği siyah ve d şl  gözlerinde ince bir gülümseyiş vardı. Kokan ve korkunĉ bir ĉirkinlik  rneği olan köpek ölüsünün bir sıra inci gibi dişlerini gösterdi ashabına ve seslerin en güzeli bir ılık sesle : «Bakınız» dedi; «Ne kadar güzel!.. şu bembeyaz dişlerin güzelliğine bakınız ve... düşününüz!..»

Tanrı Sanınca

R viy n-1 ahb r ve n kil n-1 esrar olanlar şöyle rivayet ederler ki, bir zamanlar, neresi olursa olsun Allah'ın dağlarından ve yaylalarından birinde bir er kişi yaşıyordu, bir ermiş kişi... ĉobandı. Cümle dünya niğmetlerine sırtını dönmüş, mal hırsı bilmez, ĉok müşkül durumda kalırsa koyunlarıyla ve kuzularıyla konuşur; karanlık gecelerde gökyüzünün esrarı ve Tanrının ululuğu iĉinde bir kor olup yanmağa başlayınca alır eline kavalım, üfler,  flerdi. Tanrının huzurunda kendinden geĉmiř bir boynu bükük.

Oralarda bir yerde bir de köy vardı. ĉobanın koyun güttüğü yaylaların altına düşerdi. Namazında niyazında; Allah'ını tanır, Peygamberine inanır, günlerini ve gecelerini ibadetle geĉirir insanlar yaşardı bu köyde. Tanrı yolundan sapanları, şeytana kul olup nefsiemmareye tapanları hoş görmezlerdi.

Ve bu köyde bir ayyaş yaşıyordu. Sabahtan akşama, akşamdan sabaha demez iĉer, durmadan, Tanrının evi olan insanların gönlünü yıkardı. Köylü illallah demişti. Ve bu adamın karısı, köylülerin kocasına karşı olan tiksintisini de kabullenerek «Kocamdır!..» deyip hizmetinde bir kusur göstermezdi.

Bir gün öldü bu adam. Bir kış günü, göz gözü görmezken kardan; tipi, karanlık sokaklarında kışın en kötü soğuğunu savururken, bu ayyaş, bu sarhoş; bu, artık ĉoktan insanlıktan ĉıkmıř yarı hayvan olmuş adam, öldü. Haber, daha o gece o  n, bütün köyde duyuldu. Köylü, bütün  mr nce Tanrısını bir kere bile anmamış, peygamberin adını dahi ağzına almamış bu adamın, müslümandır diye namazını kılmak istemedi. Cenaze ortada

kaldı. Kahırlı kadın, «Erimdir!» dedi; boynu bükük cenazeyi bekledi. Sabah, öğleye yaklaştı; öğle ikindiye. Gün, ikindiye dönüyordu. Kar öyle, tipi öyle... Soğuk, soğukların en soğuğu. Cenaze, kaskatı donmuş. Köylü, ölüyü gömmek de istemiyordu.

Başka çare bulamayınca kahırlı kadın, er-kışısını bir çuvala koyup sırtladı, insanın nefesini kesen kar, soğuk ve tipi bir yandan; çaresizlik öte yandan ve donan, kaskatı donan cenaze... Kadın, vurdu dağlara doğru, insan yüzü görmemiş dağlara. Sıcakların en sıcakı ile terliyordu. Ve... Çobanı gördü.

Çoban, bir dağ yamacında, çevre yanını saran koyunların sıcaklığında, kavalım üflüyordu. Kadını görünce koştu; sırtından çuvalını aldı ve kadını götürüp barakasında ısıttı, karnını doyurdu; sıcak taze süt verdi. Ve durumu öğrenince üzüldü. «Ben, bir garip çoban kişiyim» dedi, «İstersen bu Ölüyü, şuracığa gömeyim.»

Kadın kabul etti. Etmeyip de ne yapsın? Ortalık kardı; kıştı, bir kötü soğuktu... insanın soluğunu kesen ayazdı.

Çoban, oracıkta bir çukur kazdı ve ölüyü gömdü. Başucunda, oturdu; ellerini açtı, gönlünce ve kendince bir şeyler mırıldandı. Gel zaman git zaman durdu soğuklar; kış, varıp ilk yaza erişti. Bir gece, köy imamı düşünde, o ayyaşı gördü. Karda kışta ölüp de ölüsü ortada kalan, namazı kılınmayan, yüzüne bakılmayan ayyaş. Ayyaş, al ipekler giyinmiş, çevre yanında saygılı bir sürü cennet ehli kişi, salınıp dolaşıyor, saygılar ve sevgiler üstünde yaşıyordu. Köy imamı bu düşü iyiye yormadı ve o gün kimseye anlatmadı. Ama aynı düşü ertesi, daha ertesi, daha ertesi, daha ertesi günü de görünce dayanamadı muhtara anlattı... Muhtar da görmüştü; bir kısım köylüler de...

Varıp o ayyaşın karısını buldular. Kocasını nereye, nasıl götürdüğünü, nerede, nasıl gömdüğünü sordular. Kadın, olanları anlattı. Sonunda, «Siz gidin de asıl o Çobanı bulun, ne varsa onda var...» Dedi. Başta köy imamı ve muhtar olmak üzere köyün ileri gelenleri dağda, Çobana gittiler. Gördükleri, koyunların ve kuzuların içinde bir garip kişi idi. Şaşıp kaldılar; bu çobanda ne olacak, deyip dudak büktüler. Onlar, o dudak büküş içindeyken Çoban, sürüsünü bir yana bıraktı. Tanrı misafiri diye gelenleri bir bir ve gücü yettiğince ağırladı. Söz sözü açtı, söz döndü dolaştı varıp o ayyaş üzerine ulaştı. Köy imamı o ayyaşı nereye ve nasıl gömdüğünü sordu. Çoban, az ilerdeki mezarı gösterdi. «Burda yatıyor»

dedi. «Soğuktu, ancak bu çukuru kazabildim ve kadıncağızın çuval içine koyduğu ölüyü o çuvalla birlikte bu çukura gömdüm.» «Dua?» dediler; «Ne dua ettin? Ne okudun? Namaz kıldın mı?»

«Ben dua bilmem ki» dedi çoban. Gözlerinin içi tertemizdi. Gözlerinin içinden apaçık gönlü görünüyordu; dağlar gibi ulu, ovalar gibi engin ve dolu gönlü. Boynunu bükmişti. «Ben okuma da bilmem. Okumadım.» imam, muhtar ve köylüler baka kaldılar. «Hiç mi, hiç bir şey demedin? Bir ölünün ardından bir şey söylenmeli, söylemedin mi?...» «Söyledim» dedi Çoban; «Ölüyü gömünce oturdum başucunda, açtım ellerimi ve Tanrıya dedim ki: Ey Tanrım; sen bunca zaman bana bunca misafir gönderdin. Bu dağ başında, gelenler senden geliyor diye gönlümce, gücümün yettiğince ağırladım onları. Şimdi ben de sana bir misafir gönderiyorum; bu da benden sana geliyor. Var artık gücün yettiğince, kendi sanınca onu da sen ağırla; misafirimdir...»

İki Horasanlı

Kimi der ki, Kayseri'de Hasan Dağı'nda, kimi der ki, islahiye'de Gâvur Dağları'nda; kiminin dediğine de bakarsan Edremit üstünde Kazdağı'nda bir ermiş kişi yaşamıştı bir zamanlar... kimi kimsesi olmayan bir kendi halinde; hemen hiç konuşmayan bir yaşlı dervişti. İnsanlardan uzak, yalnızlığı ve ıraklığıyla Tanrıya yakın bir kaya kovuğunda yatıp kalkıyordu.

Ne zaman nerden gelmişti? Ne yer, ne içerdi? Kimlerle görüşürdü? Kimse bilmezdi.

Dağa odun kesmeğe giden köylüler görürdü onu : hiç konuşmadan, kesilmesi gereken ağaçları işaretler, köylülere gösterirdi. Köylüler, işaretli ağaçlardan başkasını kesemezlerdi; keserlerse başlarına türlü kötülüklerin geleceğini bilirlerdi... kiminin eşiği ölürdü, kiminin bir kolu veya bir bacağı sakat kalırdı veya çocukları bir onulmaz hastalığın elinde kıvrım kıvrım kıvranırlardı da, alıp dağa, o kim olduğu bilinmeyen yaşlı dervişe götürüp duasını almadan ve bir daha isaretsiz ağaç kesmemeğe yemin etmeden hastası iyi olmazdı.

Köylülerden başka bir de çobanlar görürdü onu. Sürünün önüne düşer, o zamana kadar hiçbir çobanın görüp bilmediği otlaklara

götürürdü. İneğe, danaya; sığıra, davara bir bir elini sürer, ertesi yıla elini sürdüğü herbir davar ve herbir sığır en azından ikiz doğururdu.

Ama bu derviş; bu yaşlı, ılık yüzlü, bembeyaz sakalında gökyüzünün nuru ve toprağın huzuru parıldayan, her yerde görünüp her yeri bilen bu derviş ağaçlar kadar sessizdi. Sağır mıydı? Dilsiz miydi yoksa?

Sağır değildiyse, dilsiz değildiyse konuşmamağa nasıl tahammül edebiliyor, köylülerin yalvarışlarını, minnet ve şükran çağrılarını nasıl duymamazlığa gelebiliyordu?

Bir insan, gören ve duyan insanların içinde herhangi bir insan dilsiz ve sağır olmadan böyle bir mihnete kolay kolay katlanamazdı.

Adını da kimse bilmiyordu. Bütün yalvarmalar ve yakarmalar boşuna gitmişti. Derviş, Allah'ın hiç bir kuluna olsun adını bağışlamamıştı.

Bunun üzerine Veli dediler ona.

Derviş bilen tanıyan bütün çobanlar; görüp seven her yolcu ve kendilerinin her işine yardımcı olan yoksul oduncularla bütün köylüler adını bilmedikleri için bu yaşlı dervişe Veli dediler; Veli Baba diyen de oldu. Adsız derviş böylece, bütün çevrenin gönlünde adlanıp Veli oldu.

*

Fakat çevrede yaşayanlar sadece çobanlar değildi; sadece yoksul oduncular, köylüler ve yolcular değildi. Çevrede — bu çevre her nereyse artık, Kayseri mi olur, Edremit mi, yoksa islahiye mi, her nereyse oraların birinde — gönlü aydın kimseler de vardı. Bunlar, gönül gözüyle görür, Tanrı diliyle konuşur kimselerdi. Kurdun kuşun, cümle yaratıkların — ve insanların — bir derin uykuda yatıp uyudukları, yeryüzünün ve gökyüzünün varlığını bile unuttukları karanlık gecelerin ikinci yarısında bile hâlâ uyanık, nizam-ı âlem, dostluk ve kardeşlik uğruna bir mum alevi inceliğinde kendilerini yakıp bir ulu davayı aydınlatmak için niyaz üstüne niyaz tazeleyen bu gönlü aydın kişiler Veli Baba'yı da, dağı da, dağın en üst doruğunda buzlu karların ortasında yaşayan Veli Baba'nın arkadaşını da biliyorlardı. Bildiklerince ve anlattıklarınca Veli Baba, çok yıllar önce Doğu'dan... yiğitlerin harman, güzellerin seyran ve velilerin devran olduğu Horasan Elllerinden gelmişti. Yalnız değildi; iki kişiydiler, ikisi de çocukluktan yeni kurtulmuş delikanlılığa yakın çağlarını yaşıyorlardı. Horasan Elllerinin her zaman yakan güneşi gözlerinde; yıldız ışıklı gecelerinin ıslak karanlığı saçlarında yeretmişti. Yüzlerinde bütün Türkistan'ın sessizliği için için kaynıyordu: şimdi kabarıp taşacaktı sanki...

biraz sonra durdurulması imkânsız bir Türkistan seli veya fırtınası başlayabilirdi. Yüzleri böyleydi işte bu Horasanlı iki delikanlının,

Geldiler...

Yıl Milâdın 1071 inci yılıydı.

Horasan'ın batısında bir yeni ve bir büyük Türkiye doğum sancılarında dinleniyordu.

Bu iki Horasanlı, ağaç sessizliği içinde, sancıların başladığı yerden sancıların ortasına yürüdü.

Artık Kayseri'de Hasan Dağı mı, Edremit üstünde Kazdağı mı, yoksa islahiye'ye başvermiş Gâvurdağları mı hangisi ise birinin eteğine geldiler.

Daha geride — veya daha üst yanda, yukarıda — büyük Türkiye kurulurken doğum sancıları içinde, bu iki Horasanlı ilk defa konuştu. Biri ötekine : «Burada dursak gerek!..» dedi.

Öteki: «Dursak gerek!» dedi ve sustu.

Dağa bakıyorlardı.

Gözlerinde bir Horasan güneşi gülümsedi. Yüzlerindeki Türkistan sessizliği gerilmişti.

Biri ötekine: «Dağa yürüsek...» dedi.

Öteki: «Yürüsek...» dedi ve sustu.

Dağa yürüdüler.

Dağ, daha ilk adımda, bu iki çift ayağın huzurunu hissetti. Bunca yıldır, tırmanan bunca huzursuz ayağın içinde bir çift yabancı ayak, ilk adımında bütün dağı fethetmiş gibiydi. Yumuşak ve cömert bir uysallık ile bağrını bu iki çift ayağa açan dağ; bir gizli ürperişin heyecanı ile eteğinden, göğsüne çekmiş doruğuna kadar için için kaynadı.

Dağa tırmanan iki Horasanlıdan biri uzun boyluydu. Bir ulu kavak zarafetiyle kıvrak, dimdik yürüyordu. Daha kısa boylu olanı bir Ortaanadolu söğüdünün yayılışı ve toprağa kol kanat genişliği gibiydi. Dağ, her adımıyla biraz daha Horasanlı; her soluk alışıyla biraz daha Türkistanlı oluyordu.

Bu iki adam, Horasan Erlerinin bu iki öncüsü dağdan hiçbir şey almıyorlardı, fakat her adımlarında dağa, kendilerinden bir parça katıyorlardı: dağda zaman değişiyor, dağda mekân değişiyor, dağda insan ve hayvan değişiyordu. Otundan çamına, ardıcından meşesine, kayınından pelitine cümle yeşeren değişiyordu.

Uzun boylu Horasan Eri, dağın yan belinde duruverdi.

Sanki bir ses duymuştu.

Dağ, bilinmez gizliliğinde saklı ve için için kaynarken taa en derin gizliliğinden konuşmuştu galiba... ya da, en yüce doruğunda, göğün yeryüzü olduğu veya toprağın gökyüzüne karıştığı noktasında bir şimşek, ulu sessizliği bozmadan birşeyler söylemişti.

Uzun boylu Horasan Eri durmuş, o ulu sessizliği dinlemeğe başlamıştı. Gözü dağın doruğundaydı.

Yüzündeki Türkistan sessizliği kopacak derecede gerilmişti.

Bu gerginliğin üstünde ince ter taneleri küçücük kabarcıklar halinde boncuklanıyordu. Boynunda iki damar oklavalaşmıştı... yüreğindeki olanca kanı beynine, beyindeki olanca kanı yüreğine taşımakta zorluk çekiyordu...

Neden sonra yüzünde gerilen Türkistan sessizliği yumuşadı; terler durdu ve boynundaki iki damar inceldi... bir gün doğumu içinde açılan gözleri; dağın, bulundukları yerde kelleşmiş, ağaçsızlıktan damar damar çatlamış boz topraklarına çevrilmişti.

«Sen...» dedi ötekine; «Sen burada kalacaksın. Dağın bu yamacını yeşertecek, şu yamaçtaki ağaçlığın söyünmesini önleyeceksin. İzin verilene, dilin çözülene kadar kimseyle konuşmayacaksın... böyle buyruldu!»

«Sen...» dedi öteki; «Benden ayrılacak mısın?»

Bir kutsal yalnızlığın başlangıç acısını taşıyan bu soru birden dökülmüştü dudaklarından... hemen toparladı kendini; «Sus, söyleme...» dedi. «Anladım. Pirimin dediğini yapacağım. Demek istediğim yalnızlık korkusu değildi... Sen olmazsan, ben Horasan'daki Şeyhimle nasıl konuşacağım? Sen delil oluyordun şimdiyece, ben buna alışmıştım. ..»

Uzun boylu Horasan Eri arkadaşının sırtını sıvazladı. «Ben daha yukarıya, doruğu çıkacağım. Orada, buzlar ve karlar arasında ikinci buyruğu bekleyeceğim» dedi. «Yılda bir kere sen beni görmeğe geleceksin, bir kere de ben seni yoklayacağım.»

Bakıştılar.

Yıllardan çok daha uzun, saniyelerden çok daha kısa süren bu bakışma ânında söylenecek ne varsa söylendi aralarında. Hâl dili ve gönül gözü söyleşmesiydi. Bittiğinde ikisinin de içinde bir parça yorgunluk vardı.

Sonunda uzun boylu Horasan Eri: «Eyvallah» dedi. Bir eli göğsündeydi ve boynu hafifçe sağ yanına eğilmişti. «Gazan şimdiden mübarek ola!..»

Dağa, dağın en yüce doruğuna, buzlar ve karlar ülkesine doğru vurdu gitti.

Ardından bir kopkoyu yalnızlık, alışkanlığın ayrılış sızısı ve bir dağbaşı ıssızlığı kalmıştı... bir de, kısa boylu Horasan Eri: Ortaanadolu söğütlerinin toprağa yayılışı ve kol kanat gerişi gibi tek başınaydı.

Kelleşmiş, ağaçsızlıktan çatlamış dağ yamacım süzdü; sonra, karşı yamacın yemyeşil ağaç denizi zümrütlüğünü...

Yeni ve büyük Türkiye'nin kuruluşundaki doğum sancılarında, bu kısa boylu Horasan Erinin payına ve nasibine düşen bunlardı: yeşil ağaç denizinin zümrüdünü kelleştirmemek ve şu görünen kelliği zümrüdleştirmek...

Çobanlar, yoksul oduncular, köylüler ve gelip geçen yol düşkünü yolcular ona —bu kısa boylu Horasan Erine — Veli Baba adını verinceye kadar yıllar geçmiş; kellik zümrüd olmuş, zümrüdlere daha da yeşermiş, söyünmemişti. Ve dağ bütünüyle — ve bütün çevre yanıyla, insanlarıyla — Horasanlı olmuş, Horasan'dan esen yelin seriliğinde yenilenmiş, yeniden doğmuştu.

Bu arada, dağın doruğunda buzlar ve karlar arasında yaşayan uzun boylu Horasanlı yıllık ziyaretlerini yapmış, aşağı inmişti. Dağın orta belinde yerleşen kısa boylu Horasan Eri de — Veli Baba — aynı şekilde günü gelince yukarı çıkmış, gönül ve ruh yoldaşını ziyarette kusur etmemişti. Bu ziyaretler, her yıl, ardı kesilmeden devam etmişti.

Uzun boylu Horasan Eri, yukardan aşağı inerken, hediye olarak her inişinde bir mendil dolusu kar getirirdi Veli Baba'ya... Veli Baba'nın oturduğu kaya kovuğunun bir köşesine asar, o mendil dolusu kar orada, ertesi yıl uzun boylu Horasanlı gelinceye kadar erimeden o mendilin içinde durur, kaya kovuğunu serin tutardı.

Veli Baba da, aşağıdan yukarıya çıkarken, her çıkışında, büyük bir ateş yakar, iri kor parçalarını bir mendile doldurur, uzun boylu Horasanlının oturduğu buz kovuğunun bir kıyısına mendili bırakır, mendilin içindeki kor ateşi sönmeden ve çevresindeki buz eritmeden bir yıl boyunca buz kovuğunu sıcak tutardı.

Birgün, kel tepelerin iyice yeşerdiği, yeni ve büyük Türkiye'nin doğum sancılarında durulduğu birgün, uzun boylu Horasanlı son ziyaretini yaptı Veli Baba'ya. Yine elinde bir mendil dolusu kar getirmişti.

Kucaklaştılar.

Birbirlerini süzdüler.

İkisi de ak saçlı ve ak sakallıydılar.

Gülümsediler.

Gökyüzüyle yeryüzü kucaklaşıyordu sanki; gökyüzüyle yeryüzü birbirini süzüyor, gökyüzüyle yeryüzü birbirine gülümsüyordu. Yıllar kadar uzun, saniyeler kadar kısa sürdü.

Sonunda uzun boylu Horasanlı: «Seni son ziyaretim bu» dedi. «Artık iyice aşağıya, şehire inmem gerek... böyle buyuruldu.»

«Evet» dedi Veli Baba da: «Biliyorum. Şehirde eskicilik yapmak düştü payına. Amma nasıl yapacaksın? Bunca yıldır buz ve kardan başka birşey görmedin. Eskicilikten murat nedir?»

Uzun boylu Horasanlı, Veli Baba'nın belli belirsiz bir kibir batağına kaydığını hissetti... yanılıyor muydu acaba?

«Horasan'daki Pîrim böyle buyurduysa» dedi; «bu buyruk en doğru ve en güzel buyruktur. Eskici, eskiyen bir şeyi yenileyen insandır. Eski bir ülkeye yeni bir iman gerek... Horasan Erleri boş yere mi dört bir yana salındı sanırsın?»

Bu, son konuşmaları oldu.

Uzun boylu Horasan Eri, ünü bütün çevreyi saran Veli Baba'yı orada bırakıp, ulu buyruk üzerine şehire indi. Ve çarşının en kalabalık yerinde eskiciliğe başladı. Kadınından erkeğine, erkeğinden kadınına, çocuğundan yaşlısına bütün şehirli hırlısıyla hırsızıyla eskici dükkânına girip çıkar oldu.

Uzun boylu Horasanlı, bir gün geldi, koca şehirde herkesin bildiği, sevip saydığı, sözünü tutup akıl danıştığı bir Eskici Baba olup çıktı. Onarılıp yenilenen ayakkabıların yanında insanlar da değişiyordu, yenileniyordu, onarılıyordu.

Günler günleri, geceler geceleri kovaladı. Zaman, bir su misali akıp gitti. Dağdaki Veli Baba, şehirdeki Eskici Baba'yı görmek diledi günlerin birinde. Ne yaptığını, eskiciliğin nasıl bir yenileyiş olduğunu gözleriyle görüp anlamak istedi. Kalkıp kocaman bir ateş yaktı. En iri kor parçalarını alıp mendiline doldurdu. Uzun boylu Horasanlının son ziyaretinde

getirdiği ve hâlâ kaya kovuğunun bir yanında erimeden duran bir mendil dolusu karı da yanma alarak şehre indi. Doğrularayp Eskici Baba'nın küçük dükkânına vardı.

içeri girdiğinde Eskici Baba küçük çocuklar için çedikler dikiyordu. Dükkânın bir başında onarılmış ayakkabılar, öte başında onarılacak olanlar duruyordu. Başını önüne eğmiş Eskici Baba, harıl harıl çalışıyordu ve bir yandan da dükkâna zor sığmış iki üç kişiye yavaş, tatlı fakat içe işleyen bir sesle Horasan'ı, Horasan'dan gelen yolları; Anadolu'yu, Anadolu'nun Rumeli'ne uzanacak parmaklarını anlatıyordu.

Veli Baba selâm verdi.

Eskici Baba, işini ve sözünü kesmeden Veli'nin selâmını aldı. Yine Anadolu'dan Rumeli'ne uzanacak olan parmakları anlatmağa başladı.

Veli Baba belirsiz bir üzüntü içinde, elindeki mendilleri uzattı. «Sana biraz kar, biraz da kor getirdim dağdan» dedi; «Özlemişsindir...»

Şehirlilerin faltaşı iriliğinde açılmış şaşkın gözleri önünde Eskici Baba kısaca: «iyi ettin...» dedi. «Geldiğine de, getirdiklerine de iyi ettin. As şu duvara.»

Veli Baba, içindeki belli belirsiz üzüntü huzursuzluğuyla, duvara üst üste çakılmış iki çiviye kar ve kor dolu mendilleri astı. Kar dolu mendil üstte, kor dolu mendil alttaydı; ve dükkândaki şehirliler farkında olmadan ayağa kalkmışlardı. Mendilde erimeyen karın ve mendili yakmayan korun korkunç şaşkınlığı yüzlerinde ve gözlerinde şekilleniyordu. Bu ne biâim işti böyle? Şimdiyece görülmemiş bir olay şimdi, şu ânda, nasıl oluyor da gözlerinin önünde gerçek olarak duruyordu? Ve Eskici Baba'nın kılı bile kıpırdamıyor, şu yaşlı, sakallı, yorgun derviş duvara çakşır asar gibi kan ve koru mendiller içinde yan yana asıyordu?

Şaşkınlık hayranlığa, hayranlık korkuya, korku paniğe döndü... dükkândan fırlayıp kaçtılar.

Ancak o zaman Eskici Baba başını kaldırıp Veli'ye baktı. «Niçin?» dedi; «Bu kişileri perişan etmek niçin? Bu kerametle ne kazanmak istiyordun?»

Veli Baba'nın içindeki belirsiz üzüntü belirli bir sıkıntı halinde büyüyordu. «Hiçbir şey düşünmedim» diyebilirdi; «Maksadım seni ziyaret etmektir.»

Sustular.

Eskici Baba çocuk çediklerini dikmeğe devam etti.

Duvara asılı duran kar ve kor dolu mendiller öylece duruyordu.

Veli Baba'nın içindeki sıkıntı sessizlik nisbetinde büyüyordu.

Kapıdan bir kadın girdi.

Mevsim yazdı; yaza göre giyinmişti kadın.

Yaza göre giyinmiş kadın şehrin eskilerindendi, yerliydi. Horasan kadınlarına benzemiyordu. Daha bir beyaz, daha bir değişik, daha bir şahnişliydi. Serbestliğine daha bir serbestti. Gülüşü, konuşuşu, oturuşu ve davranışı, Horasan kadınlarının saflığından ve temizliğinden hayli uzaktı.

Yıllar yılı yalnız, yıllar yılı dağla, ağaçla, toprakla... yıllar yılı gökyüzüyle kendi kendine kalmış ve yaşamış olan Veli Baba, eskici dükkânının havasını birdenbire değiştiren bu yabancı yerli kadınına bakakaldı.

İçindeki sıkıntı gitmiş miydi ne? Dağı unutmuş muydu ne? Veli Baba ağaçları unutmuş muydu ne? Toprağı, gökyüzünü unutmuş muydu ne?

Kadın ayakkabısını da çıkarmıştı.

Kadın, çıplak ayağını Eskici Baba'nın tezgâhına koymuş ölçü veriyordu. Eteğini hafifçe kaldırmıştı. Ayak bileğinden diz kapağına kadar...

Birden döndü Veli Baba'nın gözlerinde dükkân; Eskici Baba, kadın, kadının çıplak ayağı, çedikler ve ayakkabılar ve dükkân birbirine karışıp dönmüştü. Bir öldürücü sıcaklık içinde boğulur gibiydi; terlemişti de.

Bir yanık kokusu... bir duman... sonra bir cızırtı... sönen bir korun cızırtısı... Ve bütün bunların arasında Eskici Baba'nın yarı alaylı sesi: «Veli!..» diyordu; «Mendil alevlenip delindi; kor düştü... korun cızırtısını duydun mu?.. Karın yarısı eriyip koru söndürdü... korun söndüğünü gördün mü?»

Silkiniverdi Veli Baba; beynine saplanıp kalan çıplak kadın ayağını çıkarıp atmak ister gibi birden silkiniverdi.

Kor dolu mendil yanıp kül olmuştu. Yere dökülen korların üstüne, asılı duran kar mendilinden biraz su damlamış ve korları söndürmüştü.

Kadın, olanlara bakıp gülüyordu.

Eskici Baba düşünceli gözlerini arkadaşına dikmiş bakıyordu.

«Niçin? Niçin? Niçin?» diye inledi Veli Baba; «Niçin böyle oldu?»

Eskici Baba'nın gözlerinde dolu bir hüznün buharlaştı. «İnsansız dağ başlarında evlilik kolay şey kardeş» dedi yavaşça. «Ama, insanların

arasında, şehirde, görüyorsun ki, karlar kolayca eriyor ve bütün korları söndüren oluyor. Sönmemek gerek kardeş... sönmemek gerek!»

Şehirdeki Evliya

İki küçük çocuk; birisi bir çobanın oğluydu, öteki bir eskicinin. Mahalle mektebinde birlikte okurken de onlar, o çobanın ve eskicinin oğulları, ötekilerden ayrı, oyunlara ve eğlencelere karışmaz, bir köşede yanyana oturur, hiç konuşmaz, belki oynanan oyunları ve eğlenceleri bile seyretmeden öyle dururlardı. Sonra içeri girerler, hocanın önüne diz çöküp derslerini okurlar, biri dağa babasının ve koyunlarının yanına, öteki eskici dükkânına çıkıp giderlerdi. Eskici dükkânı daracıktı, üstünde bir küçük odacığı vardı. Akşama kadar yorgun argın çalışan eskici akşam erkenden yatıp uyur; oğlu, ham derileri ıslatır, onarılacak ayakkabıları sabaha kadar hazırlar, dersine çalışır ve sonra, küçük odacığın penceresinden pırıl pırıl yıldızların daha çok kararttığı gökyüzüne dalıp kalırdı. Çocukça daldı, gönlü çocukça genişler, büyür, sanki gökyüzü o çocuk gönüle dolardı.

Öte yandan çobanın oğlu, çobana, o gün hocasından neler öğrendi ise onları anlatır; sonra yıllardır bu dağ başında kendi yalnızlığını duya öğrene yaşayan çoban babasının aya, yıldızlara ve bütün gökyüzüne ait bildiklerini ve kendisince öğrendiklerini anlatmasını dinlerdi. Babası uyuduktan sonra da uyumaz, gece karanlığında ağaçları, sonra koyunları, sonra toprağın geceleri bütün gözlerden uzak o bulunmaz ve doyulmaz dinlenişini duymağa ve anlamağa çalışırdı. Görebildiği her şey, çocuk gözlerinde öylesine büyür; duyabildiği her ses çocuk kulaklarında yankılanır, büyüyen ve yankılanan yeryüzü ve gökyüzü, bir damla ışık olur — ışıkların en parlağı ve en dayanılmazı halinde — küçük gönlünü doldururdu.

Yıllar yılı bu böylece sürüp gitti. Günler aynı, geceler aynı —hiç değişmez, hep aynı alışkanlıklar üzere — birbirini takip etti. Alışılmış gündüz ve geceler, bir dervişin muntazam teşbih çekişi gibi akıp giderken, birden, bir yerde —umulmayan ve beklenilmeyen bir yerde birden— duruverdi. Tespih kopmuştu; intizam bozulmuştu; zaman, tespih taneleri lâkaydisi içinde dağılıvermişti. Çobanın ve eskicinin oğulları,

aynı anda ölümü tadmışlardı... Ölüm bir yalnızlığa benziyordu; kapkara yıldızsız ve aysız gökyüzüne benziyordu.

Babaları ölmüştü.

Eskici dükkânı bomboş, dağ ve koyunlar sanki sahipsiz kalmıştı. Ölüm azıcık daha sabretse de biraz geç gelse belki mahalle mektebini bitireceklerdi, ama, ölüm, sabrı bilmiyordu; sabredemiyordu.

Mahalle mektebini kaldığı yerde bırakıp biri eskici dükkânına, öteki dağa koyunların yanına döndü. Bu dönüş bir bitiş gibiydi görünüşte; aslında, bir başlangıçtı. Elif okunan bir okulun taş duvarları sıkıcı ve bunaltıcı idi; hocanın kalın kara kaşları, o uzun sopası hep aynı minval üzere kıraat olunan dersler, taş duvarların sıkıcı ve bunaltıcı soğukluğunu daha da arttırıyordu. Halbuki dağ, göz alabildiğine sonsuz, sınırsız ve sıcaktı; yeller bir ılık ve bir hoş güzellikle dolu esiyor; kuşlar hep aynı minval üzere kıraat olunan derslerin monotonluğunu unutturacak kadar değişik ötüyordu. Koyunlar ayrı, kuzular daha başka türlü ayrı bir dünyayı; doğuşun, yaşayışın ve ölümün — bir başka yüzünü, korkulmayan, sevdiren ve düşündüren yüzünü— anlatıyorlardı. Ve otlar? Hep yeşil, ya hep sarı, hep yaşama dolu, ya hep boynu bükük otlar... İki dünya arasında gizli kalmış bir şeyi anlatmak istiyor gibiydiler.

Dağ başında, gece ışıkları ve gündüz güneşi; gökyüzü ve yeryüzü; otlar, koyunlar ve kuzular arasında yıllar, dere sularını andıran bir berraklık ile — ve kendiliğince — kim-bilir nerelere akıp gitti. Artık ne mahalle mektebi vardı en uzak hatırasında ne şehrin ışıkları ve sesi; ne de en yakın veya en uzak anıları, çocukluk arkadaşı eskicinin oğlunu düşündürüyordu.

Kimbilir kaçınıcı kuzunun kaçınıcı batından doğma yavrusu gözlerini ilkyaz güneşine açarken çoban kırçıl sakalında bir ürperişle düşündü bir gün. İlkyaz, otlardan ve ağaçlardan fışkırıyordu. İlkyaz, şimdi yaşlanmış damarlarında çobanın; çocukluğunca dolaşıyordu. O zaman, eskiyi, çocukluğunun arkadaşını andı birden. Onun, babasının işini yürüttüğünü, eskici olduğunu hissediyordu; bu his, gerçek bir bilişti. Ona gitmeği düşündü.

Fakat eli boş mu gidecekti? Süt götürmek istedi; taze süt. Ama neye koyup da götürecekti? Dünya malı olarak, sadece sırtına giydikleri vardı.

Kalkıp gömleğini çıkardı sırtından. Derede, killi toprakla gıcır gıcır yıkadı. Kuruttu, apak olmuştu gömlek. İnce kamış saplarıyla gömleğin

kollarım ve boyun kısmını sıkıca bağladı. En güçlü koyunun en gür damarlarından süt sağıp gömleği doldurdu ve eline aldı; dağını, koyunlarım, otları ve ağaçları Tanrısına emanet edip şehre indi.

Süt, gömlekten damlamıyordu! Elinde süt dolu gömlekle şehrin sokaklarını geçti, eskici dükkânına girdi. «Sana süt getirdim» dedi; «Yıllardan sonra...»

Eskici işinden başını kaldırıp gülen gözlerle eski arkadaşına baktı. «As oraya...» dedi. Duvarda bir çiviye gösteriyordu. Çoban süt dolu gömleği astı. Süt damlamıyordu!

Geçmiş günlerden konuştular, anılar, yıllar sonrasının bütün güzelliğiyle birbirini çekip getiriyordu.

Bir kadın geldi bu sırada dükkâna, güzeldi, alımlıydı; kaşı gözü yerinde, tatlı dili, çalımlıydı. Ayakkabı yaptırmak istiyordu. Eski pabucunu çıkarıp çıplak ayağını eskiciye uzattı. Eskici bu çıplak ayağı tutup ölçüsünü almağa başladı.

Ve o anda bir garip ürperişle titredi çoban. Sanki ağaçları ve otları gençleştiren o ilkyaz, çobanın damarlarındaydı. Sanki o çıplak kadın ayağını çoban tutmuştu.

Çoban o haldeyken, eskicinin eli, kadının çıplak ayağını birden bıraktı. Gözleri bulutlanmış, yüzü gölgelenmişti. «Kardeş...» dedi, yumuşak ve kmayıcı bir sesle; «Kardeş, bak, gömlekteki süt damlamağa başladı..»

Çiviye asılı ve süt dolu gömlekten süt, gerçekten damlıyordu. Sanki gömleği, görünmez bir yerinden bir gizli el, incecikten, delmişti.

Demir Parçasına Yazılan Yazı

Padişah Dördüncü Murad'ın fermanını taşıyan yorgun atlı, gömgök tere batmış yağız atım Bağdat'ın giriş kapısında durdurduğu zaman, akşam ezanı okunuyordu.

Fethin birinci yılı bitiyordu.

Irak güneşi, son ışıklarını kararan akşam bulutlarına vermişti; durgun bir esmerliği yalavlayan son günışıkları, Bağdat üstünde uzak bir hüznün sıkıntısını dokuyordu.

Müezzinin gür sesinde akşam ezanı, hüznü ve sıkıntıyı parçalamak isteyen bir yükselişle göğe ağıyordu.

Padişah Dördüncü Murad'ın fermanını taşıyan yorgun atlı, gömgök tere batmış yağız atının dizginleri elinde, bir kapı sütununun çıkıntısına sırtını dayamış, ezanı dinledi.

Türk ve Müslüman ülkesinde ezan okunurken hareket edilmezdi; durulurdu, bitinceye kadar dinlenilirdi, konuşulacaksa ezandan sonra konuşulur; iş yapılacaksa ezandan sonra yapılırdı... bir yere gidilecekse ondan sonra gidilirdi. ..

Padişah Dördüncü Murad'ın fermanını taşıyan yorgun atlı da öyle yaptı. Ezan okunup bittikten sonra, gömgök tere batmış yağız atına atladı; bir göz açıp kapayıncayaca varacağı yere vardı... ferman, Bağdat Paşasının eline ulaştığında cemaat daha camiden çıkmamıştı.

Aynı gece —ve ferman üzere— Padişah Dördüncü Murad'ın ağzından Bağdat Paşasının adamları, eyaletin dört bir yanına, ülkede, dilenciliğin yasak edildiğini ilân ettiler. Bundan böyle, Bağdat eyaleti içinde ve bütün Osmanlı ülkesinde hiç kimse, her ne şart ve her ne sebeple olursa olsun hiçbir şekilde dilenmeyecekti. Tanrıdan başkasma el açıp dilenenler için cezaların en ağırını verileceği gibi dilencilere para, ekmek veya giyecek —yahut da buna benzer başka bir nesne— vermek suretiyle yardım edenler de aynı ceza ile cezalandırılacaktı. Yaşlıymış, sakatmış, kadıymış, hamileymiş çocukmuş diye düşünölmeyecek; belirtilen suçlan işlerken yakalananlar veya ihbar edilenler hiçbir zaman bağışlanmayacaklardı.

Ferman, Padişah Dördüncü Sultan Murad Hân'ındı; ve Dördüncü Sultan Murad Hân'ın ne demek olduğı da gerek bütün Osmanlı ülkesi içinde ve gerekse dışında biliniyordu. Öyleyse ferman başüstüneydi ve Sultan Murad Hân'ın fermanı karşısında bilcümle boyunlar kıldan incedi.

Gelgelelim fermanın bir yerinde de; şimdiye kadar dilenmek zorunda kalmak suretiyle yaşayabilmiş kişilerin, bu fermanıdan sonra bir lokma yiyecek bile bulabilmeleri imkansızlaşacağına göre, bunların eli ayağı tutup iş görecekt durumda olanlarının yüzdeyüz bir işe yerleştirilmeleri... sakat, eli ayağı tutmaz ve hiçbir iş göremez durumda olanlarının da bir araya toplanıp vakıf veya mîrî maldan bakılıp hoştutulmaları da buyurulmuştu.

Dördüncü Sultan Murad Hân'ın fermanı, Bağdat Paşası ağzından, Musul Beyi'ne, ve Musul Beyi'nden de dağlık Kut Emiri'ne ulaşırken kolu kanadı bir hayli yolunup kuşa döndürülmüştü.

Kut Emiri gaddardı.

Kut Emiri'nin astığı astık, kestiği kestikti. Sultan Dördüncü Murad Hân'dan da önce Emir'in hüküm sürdüğü topraklarda korku kol gezerdi. Soğuk havanın her zerresi bir bütün korku olup insanın ciğerine otururdu.

Emir, dilencililiği yasak etti. «Yalnız Tanrıya el açılacaktır» dedi; «Gayriya ve hele olmaya ki bir kul parçasına el açıla... vay gele haline vay gele!»

Sonra bekledi.

Bu, bir alıcı kuşun bir serçe kuşunu bekleyişiydi.

Uzun sürmedi.

Günlerden bir gün, bir öğle sonu vakit ikindiye yanaşırken, Emir'in huzuruna kolcular bir yaşlı derviş getirdiler. Dilenirken tutulmuştu.

Gerçi kimse birşey vermemişti; her geçen, Emir'in görünmez korkusundan başını öte yana çevirmiş, her gören gözlerini yummuş, dervişin sesini duymamazlığa gelmişti. Ama derviş, kasabanın en büyük camisinin önüne oturmuştu, el açmıştı, dilennmişti.

Emir, kapkara öfke yüklü gözlerini açmış, bir boğayı korkudan çökertecek derecede yaban sesinin son çirkinliğiyle bağırmıştı: «Dilendin demek?.. Fermanı duymadın mı?.. Benim kim olduğumu bilmedin mi?..»

Derviş uysaldı; boynu büküktü. Kuzu sessizliğindeki gözlerinde bağırıksız bir teslimiyet vardı: «Fermanı duydum...» dedi; «Senin kim olduğunu da biliyordum ya Emir...»

Bu kuzu direnişi Emir'in kudurmasına yeter bir sebepti. Köpürdü: «Bana karşı geldin sen!»

«Hayır ya Emir, sadece el açtım.»

Derviş ya deliydi, ya da aklı kıt bir kişi olmalıydı. Ya Emirle alay ediyordu, ya da o küçücük aklınca Emire meydan okumak istiyordu,. Yoksa başka türlü : «Hayır ya Emir sadece el açtım» diyemezdi boynunu büküp de. Fermanın açık buyruğundan kurtuluş yokken Emiri büsbütün delirtmek akıl kârı olmasa gerekti. Oradakiler böyle düşünüyorlardı.

Emirin gözlerindeki korku yükü kat kat artıyordu. Bir ân geldi, kıpkırmızı bakar oldu. «Buna nasıl cesaret ettin gafil derviş?» diye kudurdu; «Bunun ölüm demek olduğunu da biliyordun!..»

«Ben buyrukların dışına çıkmadım ki ya Emir» dedi Derviş. «Buyruklar ne diyorsa onu yaptım. Buyruklar...»

«Buyruklar...» diye cümleyi Emir tamamladı: «Buyruklar dilenciği öldür diyor!»

Derviş belli belirsiz sinirlendi. Kuzulaşmış sesi biraz daha dikti: «Beni dinle ya Emir» dedi; «Buyruklar, Tanrıdan başkasına el açanlar için ölüm diyor. Ben ise Tanrıdan gayrısına el açmadım. Dilenciysen Tanrıya dilencilik yaptım...»

Bir sessizlik, odadaki korku ve öfke kıvılcımlarında buğulandı. Emir bir ân için sustu. Odadakiler, bir ân için, gözlerini emirden Dervişe çevirdiler.

Derviş : «Evet ya Emir» dedi; «Ben, kula dilencilik yapmadım, kula el açmadım. Senden de bir şey niyaz edecek değilim, insanlar insanlardan birşey isteyemez ki; sen benden farklı değilsin ki, bana birşey veresin... yanılp da birşey verecek olsan onu sen değil, seni aracı kılan Tanrı vermiştir. Şimdi sen beni istesen bile ölümden kurtaramazsın, çünkü benim ölümüm senin dudaklarının arasında yazıldı...»

Odanın korku ve öfke kıvılcımlarında buğulanan sessizlik zerreleniyordu. Emir bu zerrelere arasında kımıldadı : «Öleceksin» dedi Dervişe; «Ben, buyruğu uygulayacağım ibretiâlem için...»

Derviş, sanki konuşması hiç kesilmemiş gibi sözlerine devam etti: «Kolcular geldiği zaman caminin önünde oturuyordum, doğrudur» dedi. «Ellerimi de açmıştım, bu da doğrudur. Sadaka veren yoktu, çünkü insanlardan hiç bir şey istemiyordum. Tanrım, bana ihtiyacımı sen gönder diyordum. Benim ihtiyacım sendin; dudaklarının arasında yazılı şeyin çözülmesi gerekliydi. Nitekim adamların gelip beni yanma ulaştırdılar. Ama unutma ya Emir senin ihtiyacın da bir demir parçasıdır. Benim yazım, nasıl senin dudaklarının arasına yazıldıysa, senin yazın da o demir parçasına yazıldı!»

Emir: «Nasıl?» diye titredi.

Derviş : «Bildiğim bu kadar» dedi. «Padişahın fermanında başka şeyler de yazılı olmak gerek. Ya fermanı bütünüyle uygula, ya da dilencilere

dokunma. Yarım emir yarım adam sayılır... elindeki baltanın alnına saplanmasından kork!..»

Odadaki sessizlik huzur bozucu olmuştu.

Derviş : «Hadi artık ya Emir» dedi; «Dudaklarının arasındaki yazıyı çöz gayrı, bize izin buraya kadardı...»

Bağdat Paşasının ağzından Musul Beyi'ne ve Musul Beyi'nden Kut Emiri'ne ulaşan Padişah Dördüncü Sultan Murad Hân'ın fermam, ibretiâlem için uygulandı... dervişin boynu vuruldu.

Bir damla kan bile akmadı.

O günden sonra da Emir in topraklarında dilencilik eden olmadı.

Korku, dağları bekliyordu. Can pazarında kelle pahalı, can herşeyden daha azizdi. Kasabanın dilencileri bir bir yok oldu.

Birgün geldi, derviş de unutuldu.

Ama, demir parçası üzerine ne yazıldıysa, yazı, gününü bekliyordu.

Kut'un en kıyı mahallesinde kırık dökük bir kulubecikten her sabah olduğu gibi, o sabah da evin erkeği çıktı. Doğan güne alıstırdı gözlerini ve bismillah deyip yola koyuldu. Debbağhanede çahşan bir yoksul işçiydi. Günleri, akşama kadar, buz gibi suların ve deri kokularının arasında geçerdi. Dükkâna gelen derileri temizler, ıslatır, debbağlardı. Akşam eve dönerken biraz ıslak yün, biraz yapış yapış deri, biraz su, fakat daha çok deri kokusu olduğunu hisseder, ne olursa olsun, zar zor kazanabildiği ve koltuğunun altına akşamları evine götürebildiği bir somunun sıcacık huzurunu duyardı.

Biri kız ikisi oğlan üç çocuğu vardı. Karısı dırdırcı değildi, çocuklarından, kocasından ve kulübeciğinden başka bir şey düşünmezdi. Elin üç koyunu beş keçisi varmış aklına bile getirmezdi. Çocukları ve kocası sağ olduğu için, başlarını sokacak bir kulübeye sahip bulundukları için ve kocasının kazanabildiği bir somun ekmek için Tanrıya şükrederdi.

Anlayabildiklerinde ve küçük ihtiyaçları nisbetinde mutluydular.

Herşeyin başı can sağlığıydı fazlasını istemiyorlardı.

Kapıları huzura açılıyordu; huzura kapanıyordu.

Güneş, o sabah da bir güzel doğmuştu.

Debbağ işçisi doğan güneşe gözlerini alıştırıp ve bismillah diyerek yürüdükten az sonra, kulübenin kapısını bir yaşlı kadın çaldı: bel iki bükülmüdü, elleri çalılışmıştı; yoksulluk her yanından akıyordu. Sağma

soluna korkuyla bakmıyor; bir gelen olur, gören, duyan olur korkusu içinde tükeniyordu.

işçinin karısı, vakitsiz çalınan kapının ürküntüsü içinde ürperdi bir ân. İlk işi çocukları bir araya toplamak oldu; vakıtlar kötüydü şimdi, kolcuların sağı solu olmuyordu...

Kapının üçüncü çalmışında toparlanabildi; açtı. Yaşlı kadını gördü... sırtındaki iki büklüm kanburu gördü... kadının gözlerinde ve yüzünde taşlaşan açlığı gördü. Ve yüreği, bunları görür görmez burkuldu...

Yaşlı kadının güçsüz sesi en azından bir haftalık açlıkla titriyordu. «Yavrum» dedi; «Anam kızım, has kızım Allah aşkına örtme yüzüme kapını. Benim açlığım hiç bir şey değil, beş yaşındaki öksüz torunum ölecek... biraz ekmek... Allah aşkına biraz ekmek!..»

Debbağ işçisinin karısı iliklerine kadar eridiğini hissetti... kadının açlığı bir yana, beş yaşındaki öksüz torunun açlığı da bir yana; Emirin buyruğu, buyruğun zulmü, zulmün kahredici korkusu da bir yana... yaşlı kadın : «Allah aşkına!» diyordu, istediği şeyi Allah aşkına istiyordu.

Allah aşkına istenen bir şey nasıl olur da verilmezdi? Zulüm dağ kadar dikilse, Emir, kocaman bir dünya ağırlığıyla üstüne çökse, Allah aşkına istenileni vermeliydi.

Yaşlı kadın bir kere daha : «Allah aşkına anam kızım, has kızım, Allah aşkına biraz ekmek ver» dedi.

Debbağ işçisinin karısı gözlerinden bütün dünyanın silindiğini, bir sıcak ve ışıklı bulutun her yanını sardığını hissetti. «Dur» dedi; «Allah rızası için azıcık dur burda... azıcık dur.»

Koştı. Kocasının bir günde ve binbir zorluk içinde kazandığı tek somunu — çocuklarının, kocasının ve kendisinin açlığını düşünmeden — tencerenin içinden aldı, getirip yaşlı kadına verdi. «Al...» dedi. «Hemen git, kimseler görmesin seni, vakıtlar kötü biliyorsun.»

Yaşlı kadının gözlerinde bir gökyüzü genişliği açılmıştı şimdi. «Sana uzanan diller demire gelsin has kızım» dedi; «Ne deyim; demire gelsin sana uzanan diller.»

Demesiyle kapının önünden uzaklaşması bir oldu.

Her yerde ve her zaman olduğu gibi, Kut Emirliğinde de gammazlar, fitneciler, fesatlar vardı. Birini bir başkasına kötölemekten rahat edenler; iyi ve güzelin karşısında huzursuzluk duyanlar vardı. Yaşlı bir kadının

dilencilik ettiğini, filân sokakta filânın evinden ekmek dilendiğini ve o evden de ekmeğin verildiğini hemen Emire yetiştirdiler.

Yoksul debbağ işçisi, ıslak deri ve yün kokuları arasında hemen bulundu. Apar-topar Emir'in huzuruna çıkarıldı.

Yaşlı kadın, bütün aramalara rağmen bulunamadı. Koca Emirlikte yer yarılmış, yerin içine girmişti sanki... ya da buğu olup göğe ağmıştı.

Yoksul debbağ işçisi söylenilenlerden hiç bir şey anlamamıştı. Hele, Emir'in kapkara öfkesine hiçbir anlam veremiyordu. «Benim bir şeyden haberim yok» dedi. «Sabah gün doğarken evden çıkarım, akşam gün batarken eve dönerim... kazandığım bir tek somun ekmektir. Uç çocuğum, bir karım var... bir de ben. Bir tek somun ekmekten beş kişi karın doyurur da geriye ne kalır ki, bir dilenciye verilsin?..»

Fakat tanıklar katıydı; çoktu... dilleri zehirdi, uzadıkça uzuyordu. Kapının nasıl çalındığını, yaşlı bir kadının iki büklüm kamburuyla nasıl sağa sola bakındığını, kapının açılmasından az sonra da koltuğunun altında koca bir somun ekmekle kulübeden nasıl kaçır gibi ayrıldığını anlattılar.

Emir'in gözlerinde öfke katmerleşiyordu.

İşçinin yüzü, bir sabah ibadeti huzurundaydı.

«Olmaz» dedi; Bunların dediği doğru olabilir; bir insan yok yere yalan söylemez benim bildiğim. Fakat anlatılanlar. .. anlatılanların...»

«Vurun bunun boynunu!..» dedi Emir; debbağ işçisinin kekelemesi, cümlesi, yüzündeki ibadet huzuru yarım kalmıştı birdenbire. «Vurun bunun boynunu!..»

Emir, hâkim ve mutlak o ânda.

İşçiyi, boynu vurulmak üzere Emir'in huzurundan çıkarıyorlardı.

Ceîlât, bir yarış atı kıpırdanışındaydı.

Kapı, birden, telâş ve korkudan da öte bir fırtınayla ardına kadar açıldı.

Yüzünü ve saçlarını alelacele örtmüş, soluk soluğa bir kadın girdi içeriye, girişine engel olmak istiyordu kolcular.

Kadın, yoksul debbağ işçisinin karısıydı.

Doğrulayıp Emire vardı. «Sen hep yanlış iş mi yaparsın ömrün boyunca ey Emir?» diye bağırırdı. Sesi, dolu bir odayı taşıyordu. İşçi, bir ân, bu benim karım değil mi acaba diye düşündü. Sessizdi karısı bildiğince; şunun bunun önünde bile konuşamazdı... Fakat kadın, sesini

azaltmadan: «Ekmeği veren benim, kocamın suçu ne?» dedi. «O işinin başında çalışıyordu, birşeyden haberi yoktu. Suçsuz bir kişiyi cezalandırmak hangi şeriatde yazılı?» Odada, sinek bile uçmaktan korkar olmuştı. Bir toz zerresinin yere düşmesi duyulabilirdi düşseydi. Duyulan sadece Emir'in öfkesiydi: «Padişahın fermanına karşı geldin!..» diye gürledi; «benim buyruğumu dinlemedin.»

«Açdı yoksul kadm. Allah aşkına diyordu. Allah aşkına istenen birşeyi geri çeviremezdim.»

Yoksul debbağ işçisinin karısı Emir'den büyüktü o anda. Fakat Emir yumuşamıyordu : «Ferman ve emir varken. ..»

Kadın, Emir'in konuşmasını kesti; Emir'in konuşması hayatında ilkin kesiliyordu. «Allah aşkına istenen birşey için ferman dinlenmez ya Emir» diye karşılık verdi; «Allah aşkı fermanın da üstündedir...»

«YaaaL» dedi emir. Pis pis sırtıyordu. Suratında mel'un bir tebessüm donuklaşıyordu. «Allah aşkına denilince sen neyin var neyin yok verir misin?..»

Kadının içinde hiçbir kötülük yoktu; sesi de pürüzsüz çıktı: «Veririm. Hayatımı da!..»

«Hayatın senin olsun, onu istemiyorum» dedi Emir; «İstediğim başka şey. Ekmeği dilenciye hangi elinle verdinse o eli keseceğim... uzat!..»

Bunu kimse beklemiyordu.

ihbarcılar da, tanıklar da, kolcular da beklemiyordu bunu. Debbağ işçisinin gözlerinde bunca yıllık karısının bunca yıllık müşfik elleri, olanca yumuşaklığı ve olanca dostluğuyla çırpınıp duruyordu. Kadın, belli belirsiz irkilmişti. Emir'in suratındaki mel'un tebessüm parça parça dökülüyordu odaya; duvarlarda yapışıp kalıyordu. Sesi de öyleydi Emir'in : «Uzat hadi» dedi; «hangi elin ile verdinse onu uzat, hadi bekletme... Allah aşkına uzat!..»

Son cümle, kadının bütün tereddüdünü silip süpürdü.

İki elini birden uzattı Emir'in önündeki rahleye. «İşte...» dedi; «Bunlar... senin olsun.»

Emir'in gözkapakları, kararmış bir ateşin üstüne kapanıp açıldı: «Cellât!.. Kes!» dedi.

Cellât bu emri bekliyordu.

Ucu ustura keskinliğindeki baltasını, var gücüyle kaldırıp indirdi rahledeki ellerin bileklerine.

Eller, kesilmedi.

Suyun suya, bulutun buluta değmesi sürtüşmesi gibi bir ses hışırdadı odada sadece.

Yoksul debbağ işçisinin gözlerinde, karısının bunca yıllık müşfik ve dost elleri bütün yumuşaklığıyla çırpınıp duruyordu.

Cellât, birincisinden daha hızlı ve inat, baltasını kaldırıp indirdi. Öfkesi de iki misliydi.

Eller, yine kesilmedi.

Yine o ses duyuldu sadece : suyun suya, bulutun buluta değmesi, sürtüşmesi gibi olan o ses...

Cellâtın üçüncü, cellâtın dördüncü, cellâtın beşinci balta vuruşları da kesmedi elleri bileklerinden...

Emir, tırnağından saçma; damarından iliğine kadar öfke kesilmişti. «Hain!» diye haykırarak fırladı yerinden; «yediğin ekmek gözüne dizine dursun; bir kadın elini kesemiyorsun, ver baltayı!..»

Gördüklerinin karşısında kuduran cellâtın elinden kaptığı baltayı bütün zulmü ve bütün nefretiyle havaya kaldırdı.

Ve indirdi.

Eller, yine kesilmedi.

Eller, bileklerinden yine kesilmedi ama o ânda, baltanın usturadan ince ağzının bileklere indiği ânda, görenlerin kanını kurutan bir şey oldu, balta, sapından kurtuldu, ters döndü ve bir yıldırım hızıyla gözle görülmeyerek varıp Emirin alnının ortasına saplandı.

Bir demir parçasına yazılan yazı, yoksul debbağ işçisinin karısının bunca yıllık dost ve müşfik ellerinin yumuşaklığında çözüldü.

Süleymaniye'nin Eğri Minareleri

Yedi düvelin ve yetmişiki milletin ve bir de yedi iklimin, dört köşenin, cümle yeryüzünün, baş edemeyip önünde diz çöktüğü, fermanını el pençe divan durup dinlediği hanlar hanı ol Sultan Süleyman ki bir gün diledi; ve dileği üzre ferman buyurdu. Bu ferman elden ele geçti, baştanbaşa kondu, dilden dile vardı ulaştı, nice bin dost ve nice bin düşman dahil cümle âlem duydu ki, koca Osmanlı padişahı Sultan Süleyman, istanbul'da, dört bir yandan görünecek şekilde ve yeryüzünde

bir eşi, menendi bulunmayacak bir cami yaptırmak üzere. Su üzre, hevâ üzre kuşlar ve balıklar dahi kendi dillerince durmadan, dinlenmeden bunu söyleştiler; bu camiye — daha yapılmadan — öve öve bitiremediler. Din-i mübin-i îslâmın yeryüzünü kucaklar gibi bir kubbe olup, gelip, bu caminin kubbesi olacağı; âhir zaman peygamberinin, ufukların ve bulutların ötesinde ve her yerde her zaman —bir ulu varlığı işaret eder gibi, ince uzun parmakları halinde, ince uzun minareler olup, gelip, bu caminin minareleri olacağı ve halifeyi ruyi — zemin zillulah-ı âlemin Selim İbni Süleymanın mazlum gözleri gibi derin ve içli pencerelerin bu camiye süsleyeceği kurdun kuşun dilinde, bir boynu bükük kamışın iniltisinde bütün cihana yayıldı.

Bir gün geldi; daha başlamadan bir büyük uğultu halinde cihanı sarsan bu caminin temelleri atıldı. Mimarı görünüşte bir küçük adam; fakat görünüşünün altında, caminin sahibinden de büyük, gönlü, yarını dolduracak kadar ulu ve sonsuzdu... Adı, Sinan'dı. Bu küçük adam, bu cihan kubbeyi, o ufuk minareleri, o dolu, dopdolu camiye nasıl yapacaktı? Bu kaçamak ve düşünceli gözler, bu daha şimdiden çökmüş gibi görünen yorgun omuzlar kubbenin üstünden o sülün minarelere nasıl bakacak, temellerin yükünü nasıl kaldıracaktı?

Temel atma günü Sultan Süleyman, sağından solundan söylenenleri duyarak, duyup bir karara yaramıyarak, üzgün ve gönülsüz, düşünüp duruyordu. Yenilmez yüzü ilk defa gölgelenmiş, dik alnı ilk defa kırış kırış kırışmıştı. Bir şey söylemedi. Sadece: «Baka Mimarbaşı!...» dedi. «Bu cami, gönlümdekinden de büyük ve ulu, bitmeli...»

Mimarbaşının, sesi de, gözleri ve omuzları küçük ve yorgundu: «Sayenizde hünkârını...»

Bu küçük ve yorgun sesin söylendiği günden sonra bir yıl geçti. Bir koca yıl, yağmurlar ve karlar; güneş ve yıpratıcı yeller, yer yer açık, yer yer taş ve harç dolu — ama hesaplı açık ve hesaplı dolu — temellere işledi. Bir yıl boyunca Mimarbaşı ortalıkta görünmedi. Arandı; bulunamadı. Düşmanları homur homur homurdandı; dostları homurtulara verecek bir cevap bulamadı.

Fakat Sultan Süleyman inanmıştı bir kere; o küçük, gösterişsiz ve yorgun sese inanmıştı. Kızmadı, sinirlenmedi; o bir fermaniyle Cihanı titreten Hünkâr, bu kez, ağzını açmadı.

Mimarbaşı Sinan, bir yıl sonra, neredeyse, nerden çıktıysa, çıkıp geldi. İşe, hiç bir şey duymamış, hiç bir şey olmamış gibi bıraktığı yerden başladı.

Kötü düşünceler, hırçın ve kıskanç homurtular karşısında cami, — o ulu ve koca Süleymaniye — bir yavru arslan gibi heybetle, korkunç ve hâkim, büyüyordu. Her şeyi, kötü, kıskanç ve hırçın olan her şeyi — ve zamanı — susturur gibi büyüyordu.

Bitti en sonunda; kubbe, yeryüzünü, yumuşatıp sükûn ve huzur doldurarak minarelere ulaştırıyor; minareler kubbelerde yumuşayan yeryüzüyle bulutlarda ağırlaşan zengin gökyüzünü birbirine bağlıyordu.

Cami, biten ve devleşen bütünüyle teslime hazırdı; fakat, bir gün, bir akşam üstü, bir çocuk geldi; gözleri minarelerdeydi; dik dik bakıyordu. Bir çocuk iki oldu. Üç oldu. Dört. Ve büyükler, çocuk olmayanlar da geldi. Kalabalık minarelere dikmişti gözlerini. İlk bakan çocuk «Minarelerden biri eğri...» dedi. Çocuk «eğri» demişti; kalabalık eğri gördü ve Mimarbaşı Koca Sinan kalabalığı bu ânda farketti. Minarelerden birinin eğri olduğunu söylüyorlardı. Sinan, eğriliği ilk gören çocuğa baktı. Çocuk, söylediğinin doğruluğunu iddia ediyordu.

Eli çenesinde düşünen Sinan donup kalmıştı; acıydı bu, çok acıydı. Eğri minareler yapmak? Kör gibi görmeden, bir çocuğun gözlerinden kaçamıyacak kadar eğri minareler yapmak?

Birden canlandı. Bütün işçileri çağırdı; en kalın organları birbirine bağlattı. Urganın bir ucunu eğri denilen minarenin şerefesine bağlattı. «Çekin!...» dedi işçilere: «Eğrilik düzelinceye, bu çocuk yeter, deyinceye kadar çekin!...»

İşçiler bir ân, Mimarbaşı «delirdi mi acaba?» diye baktılar. Fakat emre uyup çektiler, çektiler; taaa çocuk «yeter, eğrilik düzeldi...» deyinceye kadar çektiler. O zaman çocuk ve kalabalık dağıldılar; gözlerinde bir eğri minareyi düzelttirmiş olmanın gururu vardı.

Koca Sinan, çocuk ve ötekiler gidince, biraz bu faydasız ve gülünç işten, biraz da gerçekten yorulmuş olmadan ter içinde kalan işçilere bakıp güldü : «Biliyorum» dedi; «Şimdi bana deli diye bakıyorsunuz? Minarenin eğri olmadığını ben de biliyordum. Eğri bile olsa böyle düzelmezdi. Ama ben sizi yormak bahasına bu gülünç işi size yaptırmasaydım o çocuk her önüne gelene bu eğriliği anlatacaktı ve herkes, bu söz üzerine, doğru minareyi eğri görecekti; çünkü her insanın içinde doğru olana bir eğri

bakan göz vardır. Ben size minareyi değil, insanların içindeki o eğri bakan gözü düzelttirdim.»

Tanrı İçin Söylemek

Bir küçük adamdı; çirkindi yüzü. Üstelik kamburdu; bir ayağı belli olacak derecede, topaldı. Ne var ki, sazını aldı mı eline, cümle kurt kuş susar, cümle yaratılmış — insan veya hayvan — kendinden geçmiş ve hayran, sanki yeni yaratılmışlar, sanki Tanrı huzuruna çıkmışlar gibi kendinden geçmiş dinlerlerdi. O zaman o küçük ılık sulara dinlenen bedenler misali o yeni doğuşun içinde dalıp giderlerdi.

Fakirler için çalardı hep : Soğan ekme yiyenler, yeryüzünün katı gerçeğini yüreklerinin başında bir yumruk gibi duyanlar için çalardı. Çaldıkça o yumruk erir, yumuşar; çaldıkça yeryüzünün, soğan ekme yiyenlerce katı gerçeği acılığını kaybederdi. Bir mutluluk, bir umut ve unutuş getirirdi çalgısıyla fakirlere.

Zenginler için çalardı: Soğan ekmeği bilmeyenler, yeryüzünün katı gerçeğini yüreklerinin başında bir yumruk gibi duymayanlar için çalardı. Çaldıkça zenginler soğan ekmeğin o acı ve buruk tadını duyar, yeryüzünün katı gerçeğini bir sıkıntılı soluk alış gibi hisseder ve çalgı, onları — o zenginleri — soğan ekme yiyenlere doğru yaklaştırırdı.

Ve paşalar ve beyler için çalardı; krallar, şahlar, padişahlar için çalardı. Zenginlerle soğan ekme yiyenlerin üstünde bir dengeli ve kutlu duran paşalar için, beyler için. Onlar — o paşalar ve beyler; şahlar ve padişahlar — o küçük adamın çalgısını dinledikçe, erişilmez yüksekliklerdeki tahtlarından yumuşak ve incitici olmaktan uzak bir el tarafından indirildiklerini; aşağılara, daha aşağılara — düşüncelere — doğru yaklaştıklarını duyarlardı.

Her ne şekil ve surette olursa olsun, herkes ve herşey, o küçük adamın çalgısını dinledikçe mutluluğun kucağında dinlendiklerini bilirler ve dinlemek, hep dinlemek, hep dinlemek isterlerdi. O küçük adam — o küçük ve çirkin adam — olmazsa o çalgıcının da olmayacağına, çalgı olmayınca da mutluluğun ülkelerine bir daha uğramayacağına inanırlardı.

Yıllar yılı bu böyle sürüp gitti. Yıldızsız geceleri bir nice yıldızlı geceler; aysız karanlıkları bir nice ay ışıkl gece aydınlıklar takip etti.

Yeller yelliğince esti; ağaçlar ve yaprakları eskitti... Eskiye ağaçlar sel yataklarını ve kayaları eskitti, eskiye sel yatakları ve kayalar bir başka türlü yenilendi. Bu arada, insanlar da eskidi; eskiye insanlar da bir başka türlü yenilendi.

Eskiye amma yenilenmeyen bir o küçük adamdı.

Yenilenen herşey —insanlar da— artık değişmişti; eskiyi sevmez olmuşlardı. Bir değişmeyen o küçük adamdı; küçük ve çirkin adam. Artık yenilerin çalgısını dinlemek istemediklerini, çalgısını sevmeliklerini görüyordu. Çalgısı eski çalgıydı; Değişmemişti. Kendisi, eski kendisiydi, değişmemişti; ya neydi öyleyse?... İnsanları eskisi gibi mutlu kılmayan şey neydi? ilk defa içine bir kuşku düştü; Bir işkil! Kendinden şüpheleniyordu. Bir gece vaktiydi o vakit, kendinden şüphelendiği o an bir gece vaktiydi; ay yeni doğmuştu. Kalktı; sazını aldı eline, vurdu dağlara doğru, bir dağın, en yüce doruğuna çıktı. Herşey ve herkes şimdi aşağılarda kalmıştı. Mutsuzlukla mutluluk arası o yerde — o yüce dağ doruğunda — ay, en güzel ışıklarını dökerken yeryüzüne o küçük adam içini Tanrıya açtı;

Dedi ki: «Yücelerden yücesin, kimse bilmez nicesin, görklü Tanrı, şâm yüce güzel Tanrı, bunca yıldır insanlar ve senin yarattığın cümle mahlûk için çaldım. Dinlediler, ya da dinlemediler, dinler gözüktüler, kendim için çalmadım; yarattıklarından sıra gelmedi bana. Senin için de çalmadım; yarattıklarından senin için de sıra gelmedi. Şimdi senin için çalacağım; ve senden sıra gelirse bir de kendim için çalacağım...»

Aldı ve çalmağa başladı, çaldıkça bütün yeryüzü ve gökyüzü bir başka türlü duruldu ve genişledi; başka türlü büyüdü... Dağ başka türlü büyüdü, ay ışığı başka türlü büyüdü ve bir ân geldi, dağ kalmadı orta yerde, ay ışığı da, yeryüzü ve gökyüzü de ortadan kalktı. Daha ilerisi oldu; çalan ve çaldıran da kalktı orta yerden; çalgı da kalktı...

Ertesi gece o küçük adamın kentlileri, kentin yanı-başındaki dağın en yüce doruğuna bir ak - nur indiğini gördüler, bir mavi aklık içinde göz kamaştıran bir nurdu.

Koşup çıktılar o dağ doğurana... Dorukta... O küçük adam — o küçük ve çirkin adam — gözleri Tanrıya açık arkaüstü yatıyordu.

Ölmüştü.

Cehennemde Cübbeler

Bir uzun yoldan, bir papaz gelmişti Kûfe'ye; yorgun argın, fakat hep düşünceli, hep endişeli bir papazdı. Kûfe'de, Halife ve Emirilmü'minin olan zâtı görecekti, onunla konuşacaktı. Halifeye soracakları vardı. Yıllardanberi düşünüp dururdu; bir sonuca varamazdı.

Tanrıyı düşünürdü her gece ve her gündüz; Tanrının kanunlarını düşünür, bunca peygamberlerin kitaplarını ve bu kitapların uyulmasını zarurî kıldığı emirleri düşünürdü. Birinde yapılması istenilen öteki dinde yapılması yasaklanan bir hareketti. En iyi ve en son din demişlerdi kendi dinlerine; Peygamber İsa Hazretleri Tanrının kelâmını, binbir güçlük içinde yaymış, inananlarla inanmayanlar arasında yıllar süren mücadeleler olmuş, sonunda inananlar zafer kazanmıştı.

Fakat Hazreti Muhammet çıkmıştı birdenbire ortaya; bir gece karanlığında, parça parça bulutlardan bir bembeyaz aklık içinde sıyrılan dolunay parlaklığıyla, çölden, — kimsesiz ve yetim bir safiyetle dolu— Hazreti Muhammet çıkmıştı. Ve ne varsa âlemde —canlı, cansız ne varsa — hepsinin üstünde hâzır ve nazır olan bir tek Tanrıyı —bir büyük ve Ulu Varlığı— anlatmağa başlamıştı. Sevgiyi, dostluğu, kardeşliği yaymıştı. Tanrının, esirgeyici ve bağışlayıcı; Tanrının koruyucu olduğunu söylemişti. İnsanlar, ışığa hasret pervaneler gibi, Hazreti Muhammed'in çevresinde toplanmıştı.

Son din, büyük ve gerçek din, sevgiyi emrediyordu; dostluğu, kardeşliği, huzuru emrediyordu. Büyük kırgınlıkların, küskünlüklerin, kinlerin ve düşmanlıkların üstüne sevgi ve aşk elini uzatmıştı. Yeni din güzeldi... güzeldi ama, bir uzun yoldan yorgun argın ve perişan bir yolculuktan sonra Kûfe'ye gelen papaz, kendi dinini düşünüyordu daha çok.

Kendi dininde de cehennem vardı; yeni dinde, îslâmiyette de cehennem vardı. Ve Tanrı, Müslümanları da, eğer hakkettillerse, cehenneme gidebileceklerini beyan buyuruyordu. Bu nasıl olacaktı? Müslümanlardan da cehennemde yanacaklar olduğuna göre bu dinin, Hristiyanlıktan farkı neredeydi?

Papaz, Kûfe'de, gelir gelmez daha ayağının tozuyla Halife Hazreti Ali'yi görmek istedi, isteği, derhal kabul olundu ve Emirilmü'minin Hazreti Ali, misafirinin bir Hristiyan papazı olduğunu bile düşünmeden,

herhangi bir Tanrı kulu diye, yakınlık ve dostluk gösterdi. Papaz, çok defa kendi dindaşları arasında bile görmediği bu yakınlık ve dostluktan şaşırarak, endişelerini ve durup dinlenmeden aklını zorlayan soruyu anlattı. Hazreti Ali, önce hiçbir cevap vermedi. Düşünüyordu. Belki, vereceği cevabın, bir gönül üzüntüsüne sebebiyet verebileceğinden endişe ediyordu. Bir süre sonra kalktı. «Benimle geliniz» dedi papaza; «Belki yolda cevap verebilirim...»

Bir hayli yürüdüler. Kûfe'nin çarşısına gelmişlerdi. Ve yürüdükleri sürece, Hazreti Ali, hiç konuşmamıştı. Birden, bir fırının önünde durdu. Fırıncı, fırınını kızdırmış, temizlemiş, hamuru hazırlamıştı, içeri girdiler. Papaza, ince siyah maşlahını çıkarmasını söyledi; kendisi de cüppesini çıkarıyordu. Papazın maşlahını aldı ve kendi cüppesinin içine sardı güzelce, her ikisini birlikte, cehennem misali kızmış olan fırının içine attı. Bir alev yükseldi o anda; bütün fırını doldurdu.

Hazreti Ali, boynunu bükmüş, gözleri bir görünmeyen varlığa dalmış, sessizce oturuyordu. Neden sonra, usulca kalktı. Fırının kapağını açtı ve elini uzatıp, sarılı cüppeleri aldı, yavaşça açtı. Kendi cüppesi pırıl pırıldı, sanki o alevlerden bir ışıkl pırlıltı cüppeye geçmişti. Fakat, papazın maşlahı yoktu; tamamen yanmıştı, kül olmuştu.

Papaz donup kalmıştı; ağzını açıp bir kelime söyleyecek gücü kalmamıştı. Nasıl olmuştu da Hazreti Ali'nin dıştaki cüppesi pırıl pırıl yenilenmiş, içteki kendi maşlahı yanıp kül olmuştu?

«İşte...» dedi; Hazreti Ali papaza; «Müslümanlar cehennemde böyle yanacak, müslüman olmayanlar da böyle...»

Papazın yanan maşlahından kalan külleri gösteriyordu...

Bir Şimşek Gülümsedi

Kepez denilen bir köy vardır Türkiye'de; Orta Karadeniz Bölgesinde, bir büyük ilçenin, bir dağ yamacına yaslanmış; uyur uyanık düş gören bir insan gibi kırpış kırpış bir köyceğizdir. Susuzdur; toprağı kıraçtır... üst yam kel tepeler alt yanı avuç içi misali bir yarım düzlük topraktır. Yağmur yağarsa kıraç toprak göğeri; ekinden buğday, arpa, darı, mısır Allah ne veriyse boy atardı. Yağmur yağmazsa?.. Toprak korkunçlaşır, köyün üst yanındaki kel tepeler şahrem şahrem yarılp, her bir yarıktan dayanılmaz bir sıcak, o korkunç gün ışıyla birlikte, alt yandaki köyün üstüne inerdi. Ne varsa kuruturdu köyde; bitkiyi, toprağı, gökyüzünü... ve insanların boğazını, insanların gözlerini kuruturdu.

1783 yılında bir yaz, Kepez köyünün üstüne böyle çökmüştü işte; güneş sanki inmiş gökyüzünden ve gelip Kepez'in üstüne yapışmıştı. Bir yudum su, uzak... çok uzak bir düşün aldatıcı serinliğiyle umutları zorluyordu.

Kepez köyü, hacısıyla hocasıyla; Tanrıya nazı geçer sanılan cümle velileri — ve cümle delileriyle — birlikte, kelin en üst tepesine çıkıp yağmur duasına başladı. Gökyüzüne açılan eller titrek, kavruk ve yıkılmış gibiydi... ağızlar kupkuru, gözler ölmüş, yanaklar çökmüş ve yürekler kaskatı kasılmıştı. Avuçlar dolusu niyaz, gönüller dolusu yalvarış, gökten ve kel tepelerden yağın sıcakta eriyip buharlaşıyor... ama, gökyüzüne erişemiyordu. Belki gökyüzü ile yeryüzü arasında bir kalın perde gerilmişti. Niyazlar ve yalvarışlar; açılan eller ve dökülen diller bu perdeyi yırtıp öteye geçemiyordu.

Günlerce sürdü. Ama günlerce gökyüzünden bir damla su düşmedi yere. Her şey... her şey boşunaydı; yanıp tutuşan gönüller boşunaydı.

Gökyüzünün direnen sessizliği bir gün daha uzarsa, tüm Kepez köyü alev olup yanacaktı.

Ama o sabah, bir çoban dayanamadı artık. Bir gözü görmüyordu çobanın; bir eli küt idi, çolaktı ve bir ayağı topaldı, insan yüzü pek görmezdi. Uç beş koyunu ile bir keçisinden başka canlı bilmez... geceler ve gündüzler boyu kâh koyuncuklarıyla, kâh kendi kendisiyle ve kâh Tanrısıyla konuşup halleşirdi. O sabah, bütün köylü umudunu kesmiş, artık iyice görünen kaderlerinin adım adım yaklaşısını bekliyordu. Korkunç bir bekleyişti bu... çoban, dayanamadı. Sağlam gözünü açıp gökyüzüne baktı; sağlam elini gökyüzüne uzattı ve sağlam ayağıyla toprağa sımsıkı bastı: «Tanrım!..» dedi; «Yüceler yücesi Tanrım, öfkelenendirme beni, yetti artık; şimdi gidip senin ne ulu, ne affedici ve ne büyük bir koruyucu olduğunu herkese yayarım. O zaman sana ibadet eden bulamazsın... yağıdır yağmurunu yoksa?..»

Bir gülümseyişten de güzel bir şimşek çaktı o anda... ve bulutlar... bulutlar... bulutlar... ardı ardınca bulutlar, ne kadar yağmurları varsa Kepez köyüne boşalttılar. Kepez suya, Kepez yağmura doydı.

Ama çobanı; ama çobanla Tanrı arasındaki o güzel şimşek gülümseyişi kimse bilmedi.

Şükredenler

Nusaybin'de, Milâdî 1211 yıllarında iki kişi yaşıyordu; aslına bakarsanız Nusaybin'de, Milâdî 1211 yılında yüzlerce ve binlerce insan yaşıyordu ama bize bu efsaneyi anlatan yaşlı adam, bu yüzlerce ve binlerce insanın içinden iki kişiyi seçmiş ve anlattığı efsaneye bu iki kişi ile başlamıştı.

Gerçekten de, bütün Nusaybin halkı bu iki kişiyle meşguldü. Biri çok dindardı; züht ve takva adamıydı. Dinin emirlerinden kıl payı bile ayrılmaz, bütün davranışlarını bu emirlere göre ayarlardı. Böylece Nusaybin halkının gözünde ulu ve kutsal bir değer kazanacağını biliyor ve Tanrı indinde, davranışlarının karşılığını göreceğini umuyordu. Yılın yarısından çok gününü oruçla, beş vaktin dışında bütün geceyi namaz kılmakla geçirirdi. Halk gözünde kazandığı değer yüzünden, üzerine bir ululuk gelmiş; Tanrı katında ulaşacağını umduğu merteye yüzünden, yüzüne bir kibir ve azamet gelip yerleşmişti.

Öteki, ikinci kişi, ayyaşdı. Ayık gezdiğini gören olmamıştı daha. Gecenin bir vaktinde, sızıp kaldığı bir duvar dibinden, geçen olur da uyandırılırsa, yeninde yöresinde sakladığı bir şişeyi çıkarır — uyku ile uyanıklık arasında bile — şişede kalanı içerdi. Miskin, pis görünümlü, gözleri içkiden kan çanağına dönmüş bir kişiydi. Ne var ki, durumunu bilirdi. Bu yüzden, insanlardan mümkün olduğu kadar kıyı bucak kaçır, varlığıyla kimsenin huzurunu bozmamağa çalışırdı.

Nusaybinliler, Milâdî 1211 yılında, bu iki hemşehrilerinden birinin yüzdeyüz cennetlik, ötekinin ise cehennemlik olduğuna inanır, hattâ Tanrının, ayyaş olan kişiyi cehennemine bile kabul etmeyeceğine iman ederlerdi.

Bir gün, Hızır Aleyhisselâmın yolu Nusaybin üstünden geçti. Ve orada, çok dindar olan kişiyle ayyaş olan kişiyi ziyaret etti. Her ikisinden de bir istekleri olup olmadığını sordu. Dindar adam, Hızır Aleyhisselâmdan, Tanrı katma vardığında, kendisinin cennete mi, cehenneme mi kabul olunacağını, lütfen, sorulmasını istedi. Ayyaş olanın isteği de aynıydı.

Hızır Aleyhisselâm Nusaybin'den, bu iki istekle ayrıldı. Bir süre, Nusaybin'e uğrayamadı. Uğradığında, aradan epeyce zaman geçmişti ama bu iki Nusaybinliyi unutmamış idi. Her ikisini de, büyük camiin önünde

buldu. Çok dindar olanı, namazını kılmış, camiden çıkıyordu ve ayyaş, camiin duvarının dibinde sızıp kalmıştı. İlkin, dindar kişinin sorusunu cevaplandırdı ve Tanrının, Onu, cennetine kabul buyuracağını müjdeledi. Dindar adam, bir ululanma ve bir azamet içinde belli belirsiz gülümsedi ve sadece: «Biliyorum.» dedi. Hızır Aleyhisselâm birden ürperdi ve hemen dindar adamın yanından uzaklaştı; duvar dibinde sızıp kalmış olan ayyaşın yanına vardı, üzülerek uyandırdı onu. Ayyaş, kendisini uyandıranın kim olduğuna bile bakmadan, yanındaki içi yarım dolu şişeye uzandı. Fakat Hızır Aleyhisselâm, içmesine engel oldu: «Dur...» dedi. «İçme artık. Bana, cennete mi cehenneme mi gideceğini sormuştun. Öğrendim. Sen, cehenneme gideceksin!..»

Hızır Aleyhisselâm, ayyaştan, bir isyan, bir tersleme veya hiç olmazsa bir üzüntü bekliyordu. Beklediklerinin hiç biri olmadı da, Hızır Aleyhisselâmı çok şaşırtan bir olay zuhur etti. Ayyaş, elindeki şişeyi birden yere çaldı ve derin bir şükran hissi içinde secdeye kapandı. Toprağı öptü, öptü, öptü... Bir yandan da yalvarıp şükreliyordu: «Şükürler olsun sana Tanrım!.. Şükürler olsun sana!..» diye haykırıyor, bağrını doğuyordu. «Beni, hiç değilse cehennemine kabul ediyorsun... ya oraya da almasaydın? Ya yersiz yurtsuz kalsaydım? Bu dünyadaki gibi yersiz yurtsuz kalsaydım halim nice olurdu benim? Halim nice olurdu?..»

Ağlıyordu ayyaş; gözlerinden iplik iplik yaş akıyordu. Bu yaşlar, sanki ayyaşın bütün kirini ve pasını yuyup arıyordu.

Hızır Aleyhisselâm, yine ürperdi. Döndü; camiin kapısında durup müstehzi bir gülüşle ayyaşın halini seyreden dindar adama baktı... ve hemen uzaklaştı oradan. Uzaklaşırken de mırıldanıyordu : «Şu iki adam, şu ânda değişen durumlarını bilselerdi ne yaparlardı acaba?» diyordu; «Yerlerinin değiştiğini ne yazık ki bilemiyecekler; cennetliğin cehenneme, cehennemliğin cennete kabul buyurulması üzere yerlerinin değiştiğini ne yazık ki bilemiyecekler. ...»

Kayseri üstünde Sıcak Bulutlar

Yılların birinde Kayseri halkı neye uğradığını şaşırmıştı. Kayseri Kayseri olalı; Kayserili Kay senliğini bildi bileli böyle olmamıştı; böyle yanıp kavrulmamış, böyle bir damla suya hasret kalmamıştı.

Şehrin üstünde bir uğursuzluktu dolaşan sanki bembeyaz pamuk bulutlar değildi. Güneş, yine her zamanki gibi sabah belli saatlerde doğuyor; gökyüzü yine öyle hilesiz saf maviliğiyle yeryüzünün üstüne kol kanat geriyor ve akşam olup da karanlık, Kayseri'yi bir baştan bir başa sarıp günah ve sevaplarıyla birlikte örtünce, ay her zamanki yerinden aynı sessizlik ve utanmışlık içinde yükselmeğe başlıyordu gerçi.

Ve gerçi ağaçlar her zamanki yorgun sessizliğini yeryüzü ile gökyüzü arasındaki boşluğun yeşil kıpırdanışında dinlendiriyor; kuşlar, farkında olmadan uçup, farkında olmadan bir yere konuyorlardı.

Görünürde herşey yerli yerindeydi; o değişmeyen ve her zaman için devamlı olan düzen, hergünkü gizli nizamı içinde süregeliyor; en küçük gizli çark bile aldığı emrin icabı dönmesine aksamadan devam ediyordu.

Ne var ki Kayserili soluk alamayacak kadar bunalıyordu ve Kayseri, yaşanılmaz bir hamam sıcaklığında nemliyken kupkuru kavruluyordu. Yapış yapış bir sulu sıcaklık içinde bir damla suya hasret dudaklar çatlamış; toprak, kocaman yarıklarla ayrılmıştı.

Ekin bitmiyordu.

Ağaçlar, varlıkla yokluk arasında, şimdilik vardılar; bu nemli hamam sıcaklığını sevmiş gibiydiler: geliyor, boy veriyor, dallanıp budaklanıyordu. Ama çiçek açmıyorlardı, meyve vermiyorlardı.

Otlar vardı; sararmamıştı, yemyeşildi, fakat yapış yapış bir sıcak su gibiydi, hayvanlar yiyemiyordu.

Bol ot varken otsuz kalan hayvanlar korkunç bir çaresizlik içinde ölmek için o yapış yapış sıcak su gibi otlara saldırıyor, yiyebilmeğe çalışıyordu; yiyordu da. Gel gelelim bir işe yaramıyordu yedikleri, ne etlerine et katıyordu, ne sütlerine süt. Bir deli sarhoşluk içinde hayvanlar, insanlardan beter bir yılgınlığın elinde sağa sola koşup duruyorlardı.

Kayseri Kayseri olalı, Kayserili Kayseriliğini bildi bileli böylesine bir yıla rastlamamıştı.

Ne olacaktı?

Tanrı neyi anlatmak istiyordu? Geçmişte bir günahı mı cezalandırıyordu, yoksa gelecekteki bir kötülüğün büyük cezasına onları şimdiden mi hazırlıyordu? Hiçbiri değildi de bunların, şimdi, içinde bulunup yaşadıkları şu günlerde bir bilmedikleri günahı mı işliyorlardı?

Kayseri'nin bütün ünlü bilginleri, hacıları hocaları bir araya gelip konuşular, birbirine danıştılar... günlerce ve sokak sokak, ev ev

Kayseri'yi dolaştılar... en kk kl en bk ceza ile cezalandırdılar, g yummadılar; Kayseri'nin huzuru ve istakbali iin hi kimseye — affedilebilir bir suluya bile— acımadılar. Artık, Kayseri'de ve Kayserili de su ve gnah diye bir şeyin kalmadığına iyice inanınca oturup bu uğursuzluğun, bu korkun cezanın bitmesini beklediler.

Uğursuzluk biteceğine arttı.

Geceleri ay da doğmaz oldu, artık yıldızlar grnmez oldu. Kopkoyu bir karanlıktı Kayseri stn saran geceler, g g grmez kopkoyu bir karanlıktı.

Gneş bir kıpkızıl ateş halinde doğar oldu; o hamam sıcaklığı nemliliğin nemi de uup gitmişti. Geride kalan yalnız soluk aldırmayan bir sıcaklıktı... ağaların yeşilliliği yok oluyordu; kuşlar uarken dşp lyordu.

Davarlar ve sığırlar alıktan kırılıyordu.

Otlar buharlaşıyordu.

Kayseri'nin btn nl bilginleri; hacıları ve hocaları bir araya gelip bir daha konuştular, birbirlerine bir daha danıştılar. Sonunda, gemişte işlenmiş bir bk gnah olduğuna, bu gnahın kefaretinin denmesi gerektiğine karar verdiler.

Sağ kalan hayvanlardan kurban stne kurbanlar kesildi. Henz kuramamış kuyular aranıp bulundu, suları sebil yapılıp dağıtıldı... beş vakte beş vakit daha katılıp namazdan niyazdan baş kaldırılmaz oldu... ve gnler, bu minval zere, bir zaman da byle geti gitti.

Gel gelelim suyu ekilmeyen son kuyular da iyice kurumuş; evlerde arpanın, buğdayın, tahıl namına ne varsa artık hepsinin n ardı alınmış, anbarlar tamtakır boşalmıştı.

Susuzluk katılaşıyordu.

Gkyznde merhamet bulutları yoktu; taşlaşmış bir mavilik btn rahmet ve btn merhameti yeryznden saklıyordu, uzaklaştırıyordu.

Kayseri bir uğursuz, Kayseri bir hayırsız şehir olmuştu. Gc yetenler, varlığı olanlar Kayseri'yi terketmeği dşnyorlardı.

nl bilginler, hacılar ve hocalar bir kerre daha toplandılar. Elleri sakallarında, ağızlarını bıak amaz bir halde dşnp durdular... ne idi bu başlarına gelen? Kitapların yazmadığı, yıllar yılı yaşamış hi bir ihtiyaın mrlerinde grmediği; dedelerinden bile dinlemediği bu fet

neyin nesiydi? Kayseri'ye nereden gelmiş, Kayserilinin başına niçin musallat olmuştu? Çaresi nasıl bulunacaktı bu illetin?

Geçmişte işlenmiş günahların kefareti ödenmişti; belâ daha artmıştı. Yaşadıkları günlerde bilmeden işledikleri bir günahın ecrini ödemek için ne mümkünse yapmışlardı : şehri saran dert azalacağına büsbütün çoğalmıştı.

O halde?

O halde bu bir nefis terbiyesiydi ve Tanrı, gelecekte işlenecek bir suç için Kayseriliyi şimdiden cezalandırıyordu. Bu günahkârı bulmak gerekiyordu öyleyse... bulup cezalandırmak, tövbe ettirmek gerekiyordu.

Fakat bu günahkâr kimdi?

Kim olabilirdi?

Şu ünlü bilginlerden birisi miydi? Şu hocaların arasında mıydı, yoksa şu hacıların içinde bir ikiyüzlü kişi miydi? Hiç biri değil de, halktan biri miydi? Bir çocuk muydu? Yoksa henüz doğmamış mıydı? Ana rahmine yeni mi düşmüştü?

Binlerce cevapsız soru, yüzbinlerce sorusuz cevap arasında bocalayıp durdular... çaresizdiler yine. Ünlü bilginlerin bütün bilgisi, derin hocaların olanca derinliği ve hacıların geniş sabrı taş gibi bir çaresizliğin karşısında dağılı dağılıveriyordu.

Kararsızlık çaresizlikten de öte bir dağbaşı korkunçluğuyla bilginlerin, hocaların ve hacıların elini ayağını bağlıyordu.

Kayseri'ye yolcu uğramaz olmuştu.

Böyle giderse Kayseri de, Kayserili de yanıp kavrulacaktı. Koca şehrin belki bir izi bile kalmayacaktı.

Hiç bir umut kapısı yoktu. Gökyüzündeki taşlaşmış-mavilik, bütün umut kapılarını kapatmıştı.

Tanrıya açılan eller titriyordu.

Yüzler sararmıştı.

Bekleyiş, işkencelerin ve acıların en korkuncu olmuştu.

Hasan Baba, bu sırada geldi Kayseri'ye.

Bütün umut kapılarının kapandığı, Tanrıya açılan ellerin titremekten gücünü yitirdiği ve yüzlerin sararıp yüzlükten çoktan çıktığı bir sırada, toprak en umulmayan bir yerinden yarılmış da bir dupduru su bütün serinliğiyle fışkırmış gibi bir uzun beyaz sakallı derviş, Kayseri sokaklarında görünmüş; sanki cehennemî bir sıcaklık yokmuş da bir kar

havasının tatlı soğukluğu varmış gibi cübbesinin bol yenli kollarım boynunda kavuşturmuş, gözleri ve yüzü yerde, adım adım Kayseri'yi dolaşmıştı. Çevresinde yavaş yavaş artan kalabalığın farkında değilmiş gibi şehrin dışına çıkmış, halkın o güne kadar Bozdağ dediği dağa doğru yönelmişti.

Kimdi?

Nerden çıkıp gelmişti?

Hiç bir yolcunun uğramak cesaretini bile gösteremediği Kayseri'ye nasıl gelmişti?

Niyeti neydi?

Şehri saran uğursuzluk bu sessiz dervişin gelişiyle sona mı erecekti yoksa? Yoksa daha mı artacaktı?

Bozdağ'ın eteğine kadar ne derviş durdu, dönüp çevresindeki kalabalığa baktı, ne de kalabalıktan bir kimse öne geçip dervişini durdurmağı, onunla konuşmağı akıl edebildi. Akıl edebilenler ise korkudan ağzını açamadı.

Sessiz derviş Bozdağ'ın eteklerine gelmişti.

Gelmiş ve durmuştu.

O âna kadar hep öne eğik olan gözlerini ve başını kaldırmıştı; Bozdağ'a bakmıştı. Dudakları belli belirsiz kımıldamıştı.

Kalabalık, bu kımıldayan dudakların arasından pamuk yumuşaklığında bir sesin çıktığını duydu : «Destur ya velî!..»

Ve aynı kalabalık, hemen bu pamuk sesle birlikte dağın kımıl kımıl kımıldadığını, derin fakat güvendirici ve inandırıcı bir sesin dağın yarı belinden aşağıya geldiğini gördüler ve duydular : «Destur seninle bilebilir ya Hasan!»

Donup kaldılar.

Bu ne biçim işti böyle?

Nerden geldiği bile bilinmeyen bu garip derviş, yıllar yılı Kayseri'yi gölgeleyen Bozdağ nereden tanıyordu? Dağ nasıl konuşuyordu, nasıl kımıldıyordu?

Kalabalık, o taş donukluğu içinde şöyle bir dalgalandı. Bir yel esmişti sanki, boy vermiş başakları dalgalandırmıştı. Ve kalabalık, bu dalgalanışın ardından, tırpan yemiş ekin misali, Hasan Baba'nın ayaklarına serilivermişti.

O zaman, Hasan Baba, kalabalığı yeni görüyormuş gibi bakmış, Tanrının huzurundan başka bir yerde eğilmiş insan görmemeğe alışmış gözleri şaşkın ve tedirgin açılmıştı. Sonra, o pamuk yumuşaklığındaki sesiyle kalabalığa seslenmiş, selâm vermişti.

Bunun üzerinedir ki, kalabalığın arasında bulunan bilginlerin en yaşlısı ayağa kalktı. Gözle görülür bir saygı içinde dervişe yaklaşıp ellerine sarıldı. Sesi kurumuş toprakların çatlak umutsuzluğunda titriyordu: «Ya Şeyh!..» dedi; «Ya derviş, ya velî!..» diye tekrarladı. «Duyduk işte; Bozdağ'dan duyduk ki, adın Hasan senin. Bundan böyle Bozdağ senin adınla anılsın, Hasandağı diyelim biz de. Hasandağı nasıl Kayseri'ye baş vermiş, ser çekmişse, gel sen de bizim imamımız ol!»

Tıkanmış gibi susmuştu Bilgin.

Hasan Baba'nın gözleri de şimdi sesi gibi pamuk yumuşaklığındaydı. «Sizin imamınız var» dedi; «Olmasaydı bile ben size imam, siz bana cemaat olamazdınız.»

Bilgin : «Evet, var» dedi; «Bizim imamımız da, bizim bilginlerimiz de var. Bu bilginlerin biri de benim işte; karşıdayım. Ne imamımızın imamlığı, ne bizim bilginliğimiz şu gördüğün uğursuzluktan bizi kurtaramıyor. Bütün bilgilerimiz sustu. Görüyorsun. Senin için bir büyük cami de yaptırırız istersen...»

Hasan Baha'nın yumuşak sesi, hir ricayı reddetmek korkusuyla endişeliydi. «Ben size imamlık yapamam, siz bana cemaat olamazsınız.» dedi yeniden.

Kalabalık birden haykırdı: «Oluruz!.. Ne buyurursan yaparız, kurtar bizi, kurtar bizi, kurtar bizi!..»

Bilgin: «Sana bir cami yaparız eğer istersen» diye devam etti; «Binleri barındıran bir büyük cami yaptırırız. ..»

Kalabalık: «Sana cemaat oluruz!..» diye haykırdı.

Gün, ikindiye dönüyordu, ezan yaklaşıyordu.

Hasan Baba gülümsedi. «Deneyelim» dedi yavaşça; «Cami yaptıрмаğa lüzum yok, Tanrı her yerde vardır ve her yerden Tanrıya ulaşılır. Şimdilik deneyelim; ikindi namazına hazır olun öyleyse...»

Binler, bir ağızdan cevap verdi: «Hazırız!..»

Hasan Baba'nın önünde ve Bozdağ'ın eteklerinde, binler, binlerden de fazla binler abdest almağa başladı, ikindi ezanı okunurken imamete geçen Hasan Baba'nın arkasında yüzlerce saf el bağlayıp divan durmuştu.

Huzur, huzurlar dolusu genişliyordu.
Sükûn, sükûnlar dolusu büyüyordu.
Ve taş maviliğindeki gökyüzü ilk defa yumuşuyordu.
Ama Hasan Baba sessiz okumaya devam ediyor, şimdi rûkûa varacak sanılırken saatler geçiyordu.

ikindi, akşama yaklaşıyordu.

Gökyüzündeki taş mavilik akşam esmerliğinde eridi.

Yatsı okunacaktı nerdeyse.

Fakat Hasan Baba hâlâ rûkua varmıyordu. Sanki yeryüzünde değildi; sanki arkasında el bağlayıp divana durmuş yüzlerce saf yoktu... sanki Hasan Baba yoktu, imamet mevkiinde bir siyah cübbe ve bir beyaz sarık vardı. Hasan Baba, bu siyah cübbe ile o beyaz sarığın içinde değil gibiydi.

Gece, yarıya ulaştı. Son yıldızlardan başka bir şey kalmamıştı gökyüzünde.

Cemaat, namazı bozamıyordu.

Bu, böylece, ertesi günün kuşluk vaktına kadar sürdü. Gün öğlene dönerken, Hasan Baba iki yanına selâm verip doğruldu. Gözleri, bir gün öncekinden daha diri; yüzü daha gençti.

Yorgun, bitkin, uykusuz ve düşünceleri bile durmuş olan cemaat yerinden kalkamıyordu. Gökyüzünün düne nazaran biraz daha yumuşadığını, sıcağın daha azaldığını, belli belirsiz bir yelin esmekte olduğunu farkedemiyorlardı.

Hasan Baba dipdiri yüzünü cemaate döndürdü. Sanki onları yeni görüyordu. Bilgin, olanları bir çırpıda anlamıştı; binbir güçlkle yerinden doğrulup Hasan Baba'nın eline vardı: «iyisin hoşsun ya Velî» dedi; «iyisin hoşsun, muhakkak ki Tanrı katında makbul kişisin... biz bu yaşa geldik böylesi namaz görmedik. Gel gelelim sen namazda bizi unuttu verdin. Arkanda bir cemaat var mıdır, yok mudur aklına bile gelmedi, yalnız bizi olsa iyi, dünyayı bile unuttun... bu nasıl iştir?..»

Hasan Baba: «Yaaa!..» dedi. Sakalını sıvazlıyordu. «Öyle mi oldu? Ne yapaydım ki?»

«Bizi de hatırlamalıydın» dedi Bilgin.

Hasan Baba beklenmedik bir cevap verdi: «Siz, namaz kılarken böyle herşeyi ve herkesi hatırlar mısınız?»

Bilgin de beklemiyordu bu cevabı. Karşılık veremedi; terledi. Arkadaşlarına döndü. Başlarını önüne eğmişlerdi.

Hasan Baba lâfı değiştirdi. Daha yumuşak : «Siz, sizi hatırlıyanı hatırlamıyorsunuz ki kardeş hemşehrilerinizi bile hatırlamaz olmuşsunuz... ya ben sizi nasıl hatırlayım?»

Cemaat, hep birden, gúçsüz ve cılız: «Hayır...» dedi; Bilgin, «Biz hemşehrilerimizden hiçbirini unutmadık» diye cemaatı tamamladı.

O zaman Hasan Baba kanbur ekmekçiye sordu. «şehrinizde bir kanbur yaşardı» dedi; «Uzun kış gecelerinde ev ev dolaşır, fakir fukaranın ekmeğini bulurdu. Akşama kadar dilenir, sabaha kadar daęıtırđı... çocuklarınız alay ederdi, akly yetikleriniz hor görürdü; delikanlılarınız eğlenirdi... onu aranızda göremiyorum. Nerde ki?»

Bilgin: «Kovduk onu şehrimizden... şunun bunun sırtından geçinenleri sevmezdik de ondan kovduk» diyemedi... yutkunup durdu.

Hasan Baba : «O sizin halinizden utanmazdı da siz ondan utanırdınız» dedi; «Koğdunuz ve unuttunuz. Fakat o sizi unutmadı. Bu uğursuzluk şehrinize niçin geldi hiç düşünmediniz mi?»

Bu cümle, kalabalığın aklını başına getirdi; kurtuluş çaresinin kimde olduğunu anlamışlardı. «Nerde?» diye haykırdılar. «Nerde o kanbur ekmekçi? Gidip yalvaralım, biz ettik sen etme diyelim, nerde? Gidip yalvarsak gelir m'ola?»

Bilgin, çatlamış dudakları arasından: «Gelir m'ola?» diye fısıldadı.

Hasan Baba: «Gelir» dedi; «Onlarda gönülllenme yoktur, kibir bilmezler. Sizin imamınız olacak kişi odur... giderseniz gelir o.»

«Nerde? Nerde? Nerde?» diye çığlık çığlığa geldi kalabalık; «Nerde?»

Hasan Baba gökyüzüne kaldırdı başım; yeni belirmiş küçük bir yağmur bulutunu gösterdi, Bozdağ'ın yarı belinin üstündeydi. «şu bulutun altında» dedi; «Dağın yarı belinde. Geldiğimde selâm verip konuştuğum o idi!»

Sustu.

Cemaat buluta bakıyordu. Bulut, gökyüzüne çakılıp ' kalmıştı.

Bilgin teşekkür etmek üzere, gözlerini Hasan Baba'ya çevirdi. Hasan Baba, yerinde yoktu. Geldiği gibi, yine sessizce — belki geldiği yere — gitmişti.

Bir çırpıda, yeni adı Hasandağı olan Bozdağ'ın yan beline çıktı cemaat. Kanbur ekmekçi oradaydı. Orada, o küçük yağmur bulutunun altındaki serinlikte, geyikten baykuşa kadar ne varsa başına topladığı hayvanların kimine su veriyor, kiminin karnını doyuruyordu.

Gelen Kayserilileri de aynı sükunet ve rahatlık içinde karşıladı. «Biliyorum» dedi; «Bizim Hasan gönderdi sizi bana. Sizinle geleceğim... îmamımız da olacağım; ama bir şartla...»

«Bütün şartların kabul» diye bağırdı başta Bilgin olmak üzere kalabalık. «Her şartın kabul... bizimle gel... imamımız ol.»

Güldü kanbur ekmekçi. Dosttu; kardeşti; içtendi. «Darılmaca yok» dedi.

«Darılmaca yok» dediler.

O akşam, Kayseri'nin en büyük camiinde akşam namazına hazırlandılar. Cami cemaatı almamıştı; cemaat sokaklara taşmıştı, yüzlerce müezzin, yekâvâz, ezan okuyordu.

Namazdan önce cemaat: «Hasan Baba gibi sen de bizi unutma» dediler; «Unutma bizi; hatırla.»

«Olur» dedi Kanbur ekmekçi; «Hep sizi hatırladım zaten; yine hatırlayacağım, namazı ziyan etmek bahasına bile olsa.» Gülüyordu. Gülüşü dosttu, kardeşti, içtendi.

Ezan okundu, bitti.

Ezan, Kayseri'nin üstündeki bütün uğursuzluğu eritir gibi okunup bitti. Gökyüzü, yumuşak akşam bulutlarıyla örtülüydü.

Kanbur Ekmekçi: «Allahuekber» dedi.

Müezzinler bir ağızdan : «Allahuekber» dediler.

Cemaat: «Allahuekber dedi.»

Olanlar bundan sonra oldu işte.

Cemaat, kanbur ekmekçiye «Bizi hatırla» demişti. Kanbur ekmekçi de cemaatı bir bir hatırlamağa başladı. Bismillah demeden daha : «Ey Bilgin» dedi Bilgini ele aldı; «Sen namaz kılarken yazacağın kitapları ve o kitaplardan kazanacağın paraları düşünüyorsun; kanbur geldi iş düzelir artık diyorsun. Ve sen ey oduncu kardeş, keseceğin odunların yaş olmasını,1 çekide ağır çekmesini niçin namaz kılarken düşünürsün? Namazın sonunda ne düşüneceksin peki? Ya sen falanca bey?.. Gönlünde komşunun kızına kuracağın tuzakların kiri varken Tanrının huzuruna nasıl geldin?»

Kanbur ekmekçi arada bir duruyor : «Bizi hatırla dediniz hatırlıyorum işte darılmaca yok, iyi dinleyin; filânca bey, sen de dinle...» diyerek cemaatın içinden geçen bütün kötülükleri bir bir sayıyordu.

İlkin, şaşırmıştı millet, sonra utanmıştı... derken toparlandılar. Adı geçen, cemaat önünde utandırılan kişi namazı bırakıp kaçıyordu. Bir ara saflar iyice bozuldu; seyreldi. Bir ara camide birkaç kişi kaldı... bir ara Kanbur ekmekçiden başka hiç kimse kalmadı camide.

Bomboş camide, Kanbur kemekçi, tek başına akşam namazını kıldı.

Namazdan sonra el açtı, Tanrıya duaya başladı. Derler ki, bu dua sabaha kadar sürdü. Gün, ilk ışıklarını yağmur bulutlarının arasından Kayseri üstüne saldığında Kanbur ekmekçinin de duası bitmişti. «Şimdi gönder artık Rabbim» dedi; Sal salabildiğin kadar yağmurunu. Şu şehri bir güzel yıka. Şehirlinin içi göründü, gayri içlerini de sen yıka; benim bir kırgınlığım kalmadı onlara...»

Çanakkale'ye Giden Top

Batı'da, Çanakkale'de savaş bir amansız ve insafsız devam ediyor; son ehlihalip gönüllerinde yüzyılların biriktirdiği kini, yenilgilerin acısını, devrin en ileri savaş araçları ile, ateş ve barut halinde kusuyordu. Koca bir imparatorluğun yorgun çerileri ve subayları, kala kala üç denizin çevirdiği son ve asıl yurtlarında, yurtlarının Batı ucunda devrin en ileri savaş araçlarına karşı direniyorlardı. Savaş araçlarına, etten ve kemikten sıyrılmış, kin ve öç haline gelmiş bir sürü düşman erine, dönen ve birden amansızlaşan asık yüzlü talihlerine ve acı kaderlerine karşı direniyorlardı.

Doğu'da, Kars'ta, henüz bitmiş bir savaşın galip fakat yorgun çerileri, bu yanda Batı'daki bu korkunç yüklenişe karşı göz kamaştırıcı direnişin sonucunu, buruk bir gönül, ezik ve ürpertili bir korku ile bekliyor, öte yanda burada, bu uçta onlara yardım edemeden beklemenin ve belki bu yanda da düşman kımıldar diye uykusuz geçen gecelerin huzursuzluğunu duyuyorlardı.

Yüzyılların kemire kemire küçülttüğü, soysuzların hançerleye hançerleye içten yıktıkları harap, yorgun, aç ve susuz; fakat kaderini yumruklayan bir görünmez güçle kıpır kıpır kaynaşan koca bir imparatorluk artığı yurdun, Anadolu'nun, Batı ucundaki ateş ve baruta karşı direniş, asıl gücünü bütünden alıyordu. Bütün, parça parçaydı; öbek öbektir, kümelenmişti ayrı; bütün parçalar, ayrı kümelenen bütün öbekler gerçi çulsuzdu çuvalsızdı... Ev bark kalmamıştı, ocaklarda bir incecik

tütün tütmez yaylalarda bir yeşilcecik ot, ovalarda bir sarı buğday bitmez olmuştu. Gerçi bir kırlangıç kanat açmaz, bir yavru şahin yüce dağ doruklarında uçmaz olmuştu. Ama yurt, Anadolu, yine de bütündü; aynı düşü görüyor, bir ulu sevginin, bir güçlü saygının ve bir sonsuz özlemin yumağını örüyordu.

Doğu'da bir geceydi. Yurdun Doğu ucunda kış, Batı ucundaki savaştan da amansız ve ölümden beter bir soğuklukla bastırmıştı. Gece ve soğuk, gökten pelte pelte inen kara bürünerek bu Doğu gecesini sessiz bir yalnızlığın uykusuna götürüyordu. Bir adım ötede, bu sessiz ve soğuk yalnızlık uykusunun bir adım ötesinde, ne yapacağı bilinmeyen belki kana susamış bir düşman vardı. Bu düşman birden ayaklanabilirdi. Doğu gecesinin sessiz ve soğuk yalnızlık uykusunu, birden pençe pençe yırtar; şu yağın beyazlığı, şu karanlık içinde dümdüz ve ak ak uzayan yorgun direnişi kana, kine ve nefrete boyayabilirdi.

Yağız bir yurt çocuğu, soğuğu zar zor örten kaputunun kalkık yakasına başını gömmüş, kimbilir hangi gelinin göz nuruyla nakış nakış ördüğü eldiveninin sıcaklığıyla tufenginin kayışına sarılmış dev bir topun hemen bir adım ötesinde bekliyordu. Bu dev top ve bu yağız yurt çocuğu, Doğu'nun, Batı'daki savaşa bakan ve şu anda uyumayan iki gözü; Batı'daki savaşın Doğu'daki emniyeti ve güveni idiler. Ve o dev top Doğu'daki ordunun gözbebeğiydi.

Fakat o gece, Doğu'da, Batı'daki savaştan beter bir soğuk vardı. Bütün güçlerin üstünde, bütün dayanabilmelerin fevkinde bir öldürücü, ezici, kahredici soğuk vardı. O yağız yurt çocuğu, o ân zamanın belki tümüydü, belki zamanın da ötesinde var olanın bütünüydü. Birden, olanca soğuğu yumuşatan ılık bir yel esti; yel, bütün yumuşaklığıyla geldi, o yağız yurt çocuğunu sarıp sarmaladı; ayaktayken, dimdikken ve en küçük bir çıt sesine karşı baştan başa patlamağa hazır bir tetikken, uyuttu. Fakat aynı ânda yüzbaşı uyandı. O uyumayla bu uyanma arasında belki bir göz açımı zaman ya geçti ya geçmedi; yüzbaşı topun yanma vardığında top yoktu.

O yağız yurt çocuğu ayakta ve o halde uyuyordu.

Uyandırılıp götürdüler; hapis ettiler. Bütün tabur birden ayaklandı, topu aradılar, aradılar, dahi aradılar, bulamadılar. Sanki erimişti top, buğulanmıştı; uçmuştu... ya da yer yarılmış yerin içine girmişti.

Sabaha karşı, yorgun argın bütün tabur uykudayken yüzbaşı o yağız yurt çocuğunu sorguya çekiyordu: Topa ne olmuştu?

Delikanlı tertemiz, içli ve ağlamaklı: «Hiç bir şey olmadı yüzbaşım» dedi; «Top orada; yerinde duruyor, eskisi gibi...» Ne dediyse, ne sorduysa yüzbaşı, hep bu cevabı aldı. Sonunda dayanamadı, delikanlıyı aldı. Ve oraya, topun bulunması gereken yere götürdü.

Top oradaydı! Dev gibiydi; fakat yorgun bir dev gibi...

«Nasıl olur?..» diye kekeledi yüzbaşı; «Bütün tabur, bu gece bu topu dört bir yanda aradı; yoktu...»

Delikanlı «Buradaydı...» dedi; «Buradaydı.» Başka bir şey demedi. Yüzbaşıyla o yağız yurt çocuğu arasındaki bu tartışma o kadar uzadı, o kadar uzadı ki sonunda, konuşulanlara dayanamamış bir ses cevap verdi: «Burda değildim. Dün gece, yurdun Batı ucunda savaş çok amansızdı; bir top çerilerimize gülle yağdırıyordu. Yenilecektik. Oraya gittim... Ve orda çerilerimizle bile döğüşüm... yendik! Bakın, namlum hâlâ sıcaktır!»

Konuşan toptu... Yüzbaşı, korka korka elini topun namlusuna uzattı. Namlu sıcaktı... Hâlâ sıcaktı. Bütün o soğuk Doğu'yu... Sonra Batı'yı... Sonra bütün yurdu ısıtıyor gibiydi...

Yunus Emre Sofrası

İlkyazdı; Sarayköy ve çevresi, soğuk bir kışın ilkyaza dönüşüyle canlanmıştı. Bir derviş, sırtında birkaç kucak ağırlığındaki odun dengiyle Tapduk Emre Dergâhından içeri girdi. Odun dengini, kapının arkasına usulca bıraktı. Şöyle bir baktı onlara; içlerinde bir teki bile eğri değildi. Hepsi seçilmiş, hepsi, bir gönül gözünün seçen ve anlayan bakışlarından geçip beğenilmiş odunlardı. Bütün bir kış, kışların içinde en azılı bir kış boyunca bu Derviş, bu dergâhdan, böyle girmiş; kapının ardına bıraktığı odun dengine bir bir hep böyle bakmıştı. Seçilmiş, eğrisiz, gerçek bir insanın içi ve dışı arasındaki doğruluk ve apaçıklık gibi pürüssüz odunlarla, bu dergâhdan içeriye odunun bile eğrisinin giremeyeceğini anlatmak istemişti. Sabahın ilk gün ışıklarıyla başlayan alaca aydınlığından akşamın o esmer sisi inince bir bir, ormanda ağaç ağaç, dal dal dolaşmak ve her Allah'ın günü böylece bıkıp usanmadan, yorulup yüksünmeden gönlünün uyarınca odun toplamak, bulduğu en sonuncu kuru dalla odun dengini tamamlamak, sonra kimbilir nerde, dergâhtan ne kadar uzakta bu dengi sırtlamak —belki tepeler, bayırlar, dereler aştıktan

sonra— getirip dergâhın kapısının ardına bırakmak... Bu, onun, — bu garip Dervişin — çilesiydi; doldurması gerekti. Bu çile dolunca; çiğ iken pişecekti; ham iken olgunlaşacaktı... Yanacaktı; kısaca, kurtulacaktı.

O gün, o ilk yazda; kışın ilk yaza dönen gününde — gün akşama ererken— o garip Derviş getirdiği odunlara bakarken, aynı zamanda, bir yoğrumsun, sonunda, yeni bir kalıba döküldüğünü de hissediyordu. Yorgun değildi; sabahın alaca karanlığında oduna çıkarken nasıl kendini biliyorsa, nasıl dinç ve yine — şu ânda yine — öyleydi.

Bu Derviş, bu garip, Yunus Emre'ydi...

Dilden dile, gönülden gönüle — zamanın ve mekânın da üstünde— yaşayan bu adam, o gün çilenin son gününü, son saatini, saatin son ânını dolduruyordu. İçinde, dış görünüşü gibi bir gariplik vardı. Bu gariplik, bir tatmin olmayıştı. Çile bitmişti — evet — hem de beklenilenden ve istenilenden de daha düzgün, daha anlayışlı ve itaatkâr bitmişti. Ama Yunus Emre — bu garip Derviş — çile boyunca, kendi arzu ettiği gibi piştiğine inanmıyordu. Daha bir çiğlik, bir pişmemiş arzu, bir ham hayal vardı bir yerinde; bilmediği, görmediği ama hissettiği bir yerinde; içinde, sinirlerinin ve kılcal damarlarının bile henüz eremediği derinliklerinde olgunlaşmamış, hoşgörüyeye ulaşmamış bir yanmamışlık vardı; bunu seziyordu.

Yorgun ve terli yüzünü, şadırvanın serin suyunda yıkarken içinde sezdiği o yanmamışlığı söndürmek için nasıl ve nereden —bu şadırvandakinden daha da serin— bir su bulabileceğini düşünüyordu.

Bu düşünce içinde, yüzünü bile kurulamadan, varıp şeyhi Tapduk Emre'nin katma çıktı. El bağlayıp boyun büktü. Tapduk Emre de bir ulu, bir ermiş kişi idi. Derviş Yunus'un o el bağlayışından, bu boyun büküşünden o saatte anladı ve izin verdi, dedi ki: «Sen, o içindeki yanmamışlığı; pişmemiş, noksan kalmış çiğliği her zaman duyacaksın. Sana izin; istediğin yere git ve dilediğin kadar gez. Seni bekleyeceğim...»

Derviş Yunus, bu izin üzre, artık geceye dönen akşam üstü dergâhtan çıktı. Yollar bir karanlıktı, bir çatal çataldı, bir bilinmez yönle doğru kara ve meçhul, uzayıp gidiyordu. Çile doldurduğu günler boyunca, bu çatal, bu karanlık yollardan nice bin kereler geçmişliği vardı; gökteki yıldızları nasıl görüyorsa avucunun içini — açıp bakmadan— nasıl biliyorsa, Derviş Yunus, bu yolları da bilirdi öylece. Ama bu gece, bildiklerini de bilmiyordu. Yollardan birine —bir uzun incesine— bıraktı

kendini. Yollar, yol olduğundan beri hiç bitmemişti; yine bitmedi. Ama, bir yere geldi ki, artık ordan öteye gitmemek gerekti.

Burada, bir kavak ağacının altında, üç derviş oturmuştu. Konuşmadan halleşiyor; söyleşmeden dilleşiyor, gönülden gönüle geçen bir seste birleşiyorlardı. Yunus Emre, selâm verip üç dervişin yanına oturdu. Neden sonra konuştular onun ile. Nereden gelip nereye gittiğini sordular. Yunus bir şey söylemedi.

Üç dervişten biri el açıp dua etti bir zaman sonra. Uç kişinin ortasında bir sofraya peyda oldu; sofranın üstünde türlü çeşit yemekler. Yunus Emre'yi de çağırdılar sofraya; yemekleri birlikte yediler.

Uç gün üç gece böyle oldu. Her gün bir başka derviş dua etti. Her gün, duanın üstüne, bir sofraya hazır halde peyda oldu. Her gün yediler. Ve, yemekten sonra, söyleşmeden, dilleşmeden — gönül gönüle — halleştiler.

Dördüncü gün dervişler el açıp dua etmediler. Yunus bekledi; dervişler bekledi... Yunus bekledi... Dervişler yine beklediler; sonunda bir derviş : «Ey can!» dedi; «Dile!...» Destur senindir; niğmetlenelim...»

Yunus bir döndü; içinde o çiğ, o pişmemiş şey «korku» depreşti. Ne yapacaktı? El açıp ne diyecekti? Kime, kimin için, kimden medet umacaktı? Ama elleri açılmıştı ister istemez: «Tanrım!» diye inledi gönül diliyle; «Beni utandırma. İşte, bütün hamlığım ile karşıdayım...»

O anda, Yunus'u diken diken eden, o sessiz — gönül ehli — dervişleri şaşkınlıktan çıldırtan bir şey oldu : Dört ayrı sofraya, dört ayrı zengin ve şahane yemeklerle dolu yavaş yavaş, süzüle süzüle inip, dört kişinin önüne kuruldu, kimse elini uzatıp yiyemedi; donmuş gibiydiler. Dervişlerden biri korka korka : «Ey canlar canı, ne duâ ettin söyle...» dedi.

Yunus Emre utanmıştı. Güçlkle: «Hiç...» dedi; «elimi açtım ve... Tanrım, bütün hamlığım ile karşıdayım işte, beni utandırma, dedim!»

Dervişler birbirlerine baktılar. Yunus, «Siz ne duâ ederdiniz?» diye sordu. Derviş : «Yunus Emre adına duâ ederdik» dedi; «Tanrım, Yunus Emre aşkına bizi bugün de doyur, derdik...» Daha cümle bitmeden, dervişler Yunus Emre'nin birden kalktığını, bir acı yel gibi dönüp karanlığa karıştığını gördüler. Bir sırdı bu can, sanki, yine sır olmuştu. Yalnız gecenin ve karanlığın içinde, geceyi ve karanlığı parçalayan sesi duyuluyordu. Bir şükran bağırsıydı bu, bir kurtuluş haykırışıydı. Şöyle diyordu : Miskin Yunus çiğ idik Piştik elhamdülillah...

Bir Kısarak Uğruna

Milletlerin, daha kent kurmadığı, göçebe çadırlarında yaşadığı günlerdeydi. Bir atın, bin kişiden daha değerli olduğu günlerde...

Balasagun yakınlarında, Hucend Boğazı'nın sağ yanında Türkmenlerin Kalaç Boyu'ndan bir aşiret yerleşmişti. Boy Beyi'nin adı, Kara Buğra idi.

Hucend Boğazı'nın sol yanındaki düzlükte, Kara Buğra'nın aşiret çadırlarından beş Türk oku atımı ötesinde de yine Kalaç Boyu'ndan Karakeçili aşireti mekân tutmuştu. Aşiret Beyi'nin adı Yağız Budak'tı.

Kara Buğra Beğ, ak saçlı, ak sakallı bir tecrübeli; gün görmüş, zengin ve cömert bir yahşi kişi idi. Ve bir kısrağı vardı bunca yilkısı, koyun ve sığır sürüsü içinde, bunca develerinin arasında bir kısrağı vardı: doru, yüğrük, ceren misali. Bütün Balasagun'da ve bütün Türkeli'nde Kara Buğra Beğin doru kısrağı ün salmıştı. Salmışı bir yana, şimdi bir hurdayken az sonra göz görmeyecek yere varışı da bir yana bin benzeri ortasında süzülüp şahlanışı, kişneyip eşinişi görmeğe değerdi. Yağmurda yunmuş gecelerin pırlıtlısını tüylerinde, yelde çırpman ak söğütlerin pırpırını yelesinde taşırdı da gerdan kırışından dimdik kulaklarına bir tarifsiz heybet yuvalanırdı.

Kara Buğra Beğ, doru kısrağını, öz canından da öte severdi.

Ve Yağız Budak Beğ, daha hayatının delikanlılığını yaşıyordu...

Gözünü budaktan sakınmaz, attığı oka menzil bulunmaz ve tuttuğunu koparır idi. Bileğini büken çıkmamıştı; at koşturuşuna eş olan yoktu, sırtı yere gelmemişti hiç. Özü sözü doğru bir er idi; tek kusuru Kara Buğra Beğin doru kısrağına sahip olamamanın verdiği kıskançlıktı.

Aydan da güzel, yeni doğmuş günden de alımlı ve ürkek ceylân çalımlı bir kızkardeşi vardı Yağız Budak Beğin. Ve çoktan da çok koyunları, sürülerle inekleri ve yilkısı vardı.

Birgün, Kara Buğra Beğin doru kısrağına sahip olamamanın acısıyla kıvranıp yandığı bir gün, güzellerden de güzel bacısını yanına aldı; koyunlarının ve ineklerinin yarısını, yilkısının içinde en göz dolduran, uzaktan bakılınca bile gönül alan atlarının en iyisini seçti. Yürüyüp vardı Kara Buğra Beği ziyaret etti.

Konuklandığının gecesi, sabredemedi, niyetini açtı: «Ağam...» dedi; «Bilirim, bacımı oğluna almak istersin yıllardır; buyur getirdim işte, bacım benim değil senin, bundan böyle dilediğini yap. Bacıma çeyiz olarak da şu gördüğün sürülerle, şu en seçkin yüğrük atlarımı verdim. Benim de senden bir dileğim var... doru kısırağını bana veresin...»

Kara Buğra Beğ cömertti; konukseverdi; gönül yıkmak istemezdi. Sakalı avucunda bir süre ne yapacağını düşündü. Sonunda: «Yiğit...» dedi. «Hay yiğit, yahşi yiğit... yiğitliğince yahşi söyler yahşi konuşursun. Konuksun... konuk benim değil Tanrının, saygı gerek. Konuk ne dilerse dilediğini vermek gerek. Gel bu kısırağı isteme benden; canımı iste, tek kısırağı isteme... veremem! Doru kısırak özcanımdan da ileridir, doru kısıraktan vazgeçemem!..»

«Yaaaa!..» dedi Yağız Budak Beğ sadece. Başka bir şey demedi. Kalktı. Gidiyordu. Gözlerinde öfke mi, gurur mu, yoksa özlem mi bir şey vardı, ne olduğu belli olmuyordu.

«Ağanı öyleyse kendini kolla!..» dedi. «Ben bu kısırağa göz kodum, onu senden mutlak alacağım! Gerekirse bu uğurda savaşağım da... kendini kolla!»

Gidiş o gidişti.

Geceler geçti aradan, gündüzler geçti. Söylenenler, her söz gibi unutuldu. Dünya, bildiğince, şaşmadan dönüyordu.

Kara Buğra Beğin bir huyu daha vardı. Gün doğarken; daha dağlar ve ovalar, otlar ve ağaçlar ve çerçöp yeni bir güne uyanırken doru kısırağına biner, o sessizlik ve uyanış içinde her gün aynı yollardan yalnız —ve kısırağıyla bile iki dost — olarak Balasagun'a kadar uzanırdı.

Balasagun epeyce uzaktı.

Bir sabahtı yine.

Balasagun'la Hucend arasında bir ıssız, Tanrıdan başka kimsenin olmadığı bir yalnız yolda kısırağıyla gidiyordu. Birden irkildi.

Doru kısırak da irkildi.

Yolda, saç baş karışmış, don gömlek ve eli yüzü yaralı, yaralı baygın bir adam yatıyordu. Döğülmüşe de benziyordu.

Adamın halsizlikten dökülmedik yeri yoktu; belki günlerdir açtı. Yaralıydı da.

Kara Buğra Beğ atından indi; bu zavallı Tanrı kulunun yardımına koştu. Su verdi. Yaralı, kesik kesik soluyordu. Yarı açık gözlerinde bir minnet vardı. Ancak duyulur bir sesle teşekkür etti.

Kara Buğra Beğ, yaralıyı doru kısırağına bindirdi kaldırıp; düşmesin diye de eğerin kaşına iyice bağladı. Dizginleri eline alarak Balasagun yolunu tuttu; iyi bir hekim bulup, adamın yaralarını tımar ettirmeği düşünüyordu.

Bir süre öylece yürüdüler.

Yaralı yavaş yavaş kendine geliyordu. Konuşacaktı galiba.

Atı durdurdu Kara Buğra Beğ.

Yaralı: «Beğ!..» dedi; «Yalvarırım yapma bunu. Sen bir beğ kişisin, her yanından beğlik konuşuyor. Ben ise, yaralı, düşkün bir yoksul at bakıcısıyım. Beğlerin atını yedeklemeğe alışmışım, dizginler elinde atla beni yedmek sana yakışmaz, izin ver ben ineyim, utanıyorum kendimden, ya da dizginleri bana ver, iyi kötü giderim, atlara alışığım.»

Dizginleri verdi Kara Buğra Beğ. İçinden de «Yoksulun gönlü kırılmasın» dedi. Ama o ân, yaralı dizginleri eline aldığı ân dikildi birden, kas kas güldü, «işte dediğim oldu» diye haykırdı. «Bu kısırak şimdi benim. Sana demiştim...»

Kara Buğra Beğ donup kaldı; yaralı o idi evet... Yağız Budak idi. Ve kıvrak altındaydı, şahlanmıştı; dizginleri Yağız Budağın elinde... gidiyordu...

Sapsarı oldu Kara Buğra Beğ, dokunsalar ağlayacaktı.

«Dur!» dedi, titrek ve perişan. «Dur!» Bir çift sözüm var sana. Kısırak senin olsun; anamın ak sütü bana nasıl helâlsa, bu kısırak da sana öyle helâldir. Ama?...»

Yağız Budak Beğ, doru kısırağın üstünde bir kazanılmış savaş büyüklüğünde mağrur ve büyüktü. Kara Buğra Beğ ise zor konuşuyordu :

«Ama» diye devam etti; «bu kısırağı benim elimden nasıl aldığını ve yaptığın bu oyunu sakın kimseye anlatma. Tanrı hakkı için anlatma, çünkü bir daha kimse bir hastaya yardım etmez ve yolda gördükleri her yoksul yaralıyı bir at hırsızı sanıp elini uzatmaz. At helâl olsun sana ama bu oyunu kimseye anlatma... gerçek hastaların hali nic'olur sonra?...»

Elimizdeki Cennet

Bir Behlül vardı; Behlül-i Dâna, Abbasî Halifelerinin en mutlusu Harunürreşid'in kardeşi olduğunu söylerlerdi. Deli miydi? Yoksa çok akıllıydı da deli görünmek mi istiyordu? Bunu, o zamanda yaşayan ve ulu mertebelere ulaşmış din adamları da bilmiyorlardı, devlet adamları da, halk da. Ama, bütün insanlar Behlül'ün; o hiç bir şeyi umursamayan, o çevresini unutmuş, katı kalıpların dar çenberlerini parçalamış; belli dünya kurallarının esiri olan yaşama endişelerini hiçe saymış Behlül'ün yaşama tarzına içten içe imreniyorlardı.

Behlül, gönlünce yaşıyordu; gönlünün hükmünce. Yeryüzü ve gökyüzü, nurlu ışıkların en nurlusu olarak Behlül'ün gönlündeydi; Tanrı oradaydı... Ummanlar dolusu sevgi, nehirler boyu saygı ve insanları hoşgören, bugün tolerans dediğimiz o engin bakış ve geniş düşünce, o mutlu gönlündeydi. Bir yanda Bağdad'ın —ve hattâ o günkü yeryüzünün — en zengin sarayı; ipek renkler, altın sıcaklıklar; samur yumuşaklıklar ve şarapsı düşler içinde dünyaya nizam veren kanunlar ve hükümler şa'saası... dünyevî sohbetler, uhrevî murakabalar ve bitip tükenmeyen binbir gece masalları!...

Öte yanda, insanların yeryüzü nimetlerinin sarhoşluğu içinde birbirlerini yiyen çırpınışlarına, çevrilen muzda-rip gözler; mutsuzluğa giden ihtirası bir noktada durdurmak için düşünmek uğruna yorulan, yorulan bir baş; ve insanlığın yarınından korka korka atan bir yürek. Göze, başa ve yüreğe yön verme çabası içinde huzursuz bir gönül... Akıl bir yanda kısaca; bencillik, dünya zenginliğine dönen akıl... Ve öte yanda gönül; Tanrının tahtı olan gönül, özgecilik; mal yoksulluğu ama sevgi zenginliği... çıplak gözle delilik, ama gönül gözüyle velilikti bu!

Behlül, böyle bir Behlül idi. Bir gündü; gün, Bağdat ufuklarında, aldatıcı bir zenginliği geceye bırakmağa hazırlanıyordu. Kızıl ışıkları yumuşamıştı; durgundu. Behlül, saray bahçesinin kapılarından birinden, Bağdat ufuklarındaki gün ışığı gibi durgun, biraz yorgun sanki o gün ışığı gibi gerçekte düş arasında mütereddid, girdi. Az ötede, Halife Harunnürreşid'in karısı nedimleri arasında, dünya zenginliğinin verdiği en büyük gururla ve en göz alıcı debdebe içinde dolaşıyordu. Behlül, daha bu yanda, küçük bir havuzun yanına gitti. Bir avuç toprak alıp havuzun kenarındaki cilâlı taşlardan birine oturdu; bir avuç da su aldı, toprağı

suyla karıp çamur yaptı, yaydı taşın üstünde. Çamura şekiller veriyordu; şekillerin arasına çiçekler ve yapraklar dikiyordu. Halifenin karısı, cümle nedimeleriyle, tam o sırada geldi Behlül'ün yanına. O, işine dalmıştı. Gelenlerin farkında değildi. Neden sonra, nedimeler kıkır kıkır gülerken, Halifenin karısı Behlül'e ne yapmakta olduğunu sordu. «Cennet!..» dedi Behlül. Yüzünde ve gözlerinde ıslıl ıslıl bir gülümseme vardı. «Cennet yapıyorum...»

«Ne yapacaksın bu çamurdan cenneti?» Konuşan, gururdu; kadın kılıfına girmiş, gelip Halifeye Sultan Hanım olmuş, kibirdi... Behlül: «Satacağım...» dedi. Saf ve çocuksuydu, «isteyene satacağım!» «Kaça?» «Bir akçaya...»

Ve bir akçaya kadın, Behlül'ün cennetini aldı. Akşam Halifeye anlattı olanları. Behlül'ün deliliğine gülerek, alay ederek, sağır bir zenginlik içinde anlattı. Fakat Halife ciddiye aldı. «İstersen bana sat Behlül'den aldığın cenneti. Ne istersen veririm...» Kadın, paha biçilmez bir inci gerdanlık karşılığında, hâlâ havuzun başında duran o çamur cenneti halifeye sattı. Ona göre gülünç bir oyundu bu, gülünç ve kârlı bir oyun. Yarın bir tane daha alır ve getirip yine Halifeye satabilirdi; böyle anlaştılar.

Ertesi gün de aynı yerdeydi Behlül; aynı saatte yine aynı işle uğraşıyordu. Sultan Hanım, bir akçayı uzatıp cenneti almak istedi. Fakat Behlül vermedi. «Şu saray dolusu altın verirsen veririm ancak» dedi. Kadın şaşırды. «Ama dün, sen bunun eşini bir akçaya sattın bana. Ayıp... sana yakışır mı sözünde durmamak?» Behlül, sadece insanlığın mutluluğuna ve iyiliğine açılan gözlerini kadına çevirdi. «Doğru...» dedi. «Dün bu cennetin eşini sana bir akçaya sattım. Ama sen, sendeki cennetin kıymetini bilmedin ki...»

Kalktı. Gönlündeki binlerce cennetle birlikte bahçeden çıktı. Elindeki cennetlerin kıymetini bilenlere gidiyordu. Ve kadın, Sultan Hanımı, kaskatı donup kalmıştı olduğu yerde...

Kirşiz Taşlar

Derlerki, Manisa'da, Muradiye Camii, yüzyılların karartamadığı kocaman bir ılık yumağı gibi pırıltılı aklığını Manisa'nın bir genç köylüsüne borçludur. Hele o yumak yumak büyüyen apak camiin duvarlarında, daha beyaz, daha ışıklık; bir donmuş kar gibi saf beyaz — ama ılık — ve yer yer ısıldayan taşlar, yüzde yüz o Manisalı köylü gencinin ellerinden aklanmış, parmaklarından ışıklanmıştır.

Yine derler ki, Manisa'daki Muradiye Camiinin mimarı Koca Sinan'dır; Şu İstanbul'u dev parmaklarıyla göğe ulaştıran, kubbe kubbe kucaklayan Koca Sinan'dır; göz göz olmuş pencerelerden, ıııklı bir ikindi sonunda, istanbul'u bir haşmete bürünüp hayran ve mütehakkim süzen Koca Sinan'dır.

Manisa'da, Muradiye Camii yapılırken, Koca Sinan, gün ışıırken gelir, gün batana kadar — orada — adım adım, el el, parmak parmak camiin yükselişini, —gözlerinde hep susan, hiç konuşmayan bir düşünceyle — seyredermiş, Ünlü Merkez Efendi'nin, Manisalılara, avuç avuç Mesir Macunu serptiğı «Bimarhane»nin karşısındaki küçük bir tepeciğı, bütün Manisa'yı ışıklandıracak bir ilâhî pençe oturtmanın heyecanını gizliden gizliye içinde ürperen bir deprenişle duyar, en küçüğünden en büyüğüne — en önemlisinden en önemsizine kadar — her işçiyle teker teker ilgilenirmiş. Birinin biraz yüzü mü asık? İzin verir... o günkü ücretini de ödetir, dinlendirirmiş; bir başkasının biraz canını sıkkın mı gördü? Yüzünü güldürünceye kadar yanından ayrılmazmış. Gün olmuş, Koca Sinan, eline kazma kürek almış çalışmış; gün olmuş taş taşımış, toprak taşımış... ve cami, mimarından kazmacısına kadar herkesin akan alın teriyle birlikte yoğrulmuş.

Ve bir gün... gün ışıırken daha, işbaşı yeni yapılmışken, Manisa köylerinden henüz bıyığı terlemiş bir genç işçinin, akıl almayan bir garip çalışma içinde bocaladığını görmüş Koca Sinan. Çocuk denecek kadar genç köylü işçi, ağır ve kocaman bir taş kucaklıyor, uzaklardan, camiin yanına kadar getiriyor, toprağı ve ustaların yonttuğı öteki taşların yanına bırakıyormuş gibi yapıp, —bırakmadan — kaldırdığı gibi ilk aldığı yere geri götürüyormuş. Bir, iki, üç, dört... bu, hep böyle devam etmiş. Genç, hiç birinde de taşı toprağı bırakmamış, öteki taşlara değdirmenmiş...

Koca Sinan bir tuhaf olmuş bunu görünce... yavaş yavaş, korkutup gücendirmemeğı çalışarak, gencin yanına varmış; elini omuzuna koyup durdurmuş : «Oğul?» demiş; «Nedir bu senin yaptığın, Anlayamadım. Maksudın nedir? »

Genç, taş kucağında olduğu halde bir yutkunmuş, iki yutkunmuş; kızarmış, ter su olup akmış yüzünden. Ama, Koca Sinan'ın pırıl pırıl gözbebeklerine karşı yalan söyleyememiş : «Beni bağışla ağam...» demiş; «Gencim. Bu gece, düşümde, bir iştir oldu; kirlendim. Bir yoksul köylüyüm, bir gün çalışamazsam aç kalırız evcek o gün. Sabahtan onun

için işbaşı yaptım ve boy abdesti almağa fırsat bulamadım; hamam, biliyorsun ki, çok uzakta. Bu mübarek camie, böyle kirli halimle, taş taşıyamam. Ellerimde kirlenecek taşları ne bu camie, ne de şu taşların yanına bırakamazdım. Ama, gündeliğimi de hak etmem gerekti; hak etmezsem haram lokma yemiş olurdum. Onun için bu taşı böyle taşıyorum işte. Akşama kadar taşıyacağım ve sonunda, götürüp bir yana atacağım uzakta. Ne yapalım; bir bu taş kirlensin bari...»

Dolmuş Koca Sinan'ın gözbebekleri, ama, genç köylüden utanıp ağlayamamış. Usulca: «Git...» demiş; «izinlisin bugün. Var hamama yun da gel...»

O gün, camiin yapımını durdurtmuş Koca Sinan. Çarçabuk, camiin yanına, bir hamam yaptırtmış... işçiler için; genç işçiler için daha çok.

Ve o günden sonra, her işçinin elini sürdüğü taş daha ak, daha parlak olmuş.

Manisalı köylü gencinin elinin değdiği taşlar ise aktan da ak, parlaktan da parlakmış. Cami duvarlarında göz-alan beyazlıktaki taşlar o taşlarmış işte. Manisalı köylü, o taşlarda, o camiden, yüzyıllar boyu ak ak bakar olmuş...

Lâleli Baba

Yirmialtıncı Osmanlı Padişahı Sultan Üçüncü Mustafa, padişahlığının ele avuca sığmaz günlerini yaşıyordu. İstanbul, bir o kadar daha İstanbul görünüyordu gözüne ve dünya bir o kadar daha küçük. Topkapusu Sarayı bir öyle büyük, İstanbul bir öyle büyük; Topkapı Sarayı ve İstanbul cihandan da büyük... Ve bu büyüklük içinde Üçüncü Mustafa büyük, daha büyük! Gururun da üstünde bir gurur; insan ve insanlığı küçülten bakışlarca mağrur. .. Bir insan ki üçüncü Mustafa padişahlığının ilk günlerinde, gururdan ve kibirden ibaret bir dört duvar içinde mahsur!..

Ve öte yanda, yine İstanbul'da bir kendi halinde; görünüşte bir küçük... Ürkek bakışlarında sadece sevgi, ısıltı dolu bir sevgi dolu bir küçük insan : Eskici. Yüreği insanları sevmekten yorulmamış; gözleri, Tanrının yaratıklarına sevgi ve saygıyla bakmaktan doymamış bir nurlu ihtiyardı bu eskici. Eski ve yırtık mestlerin, çediklerin, çizmelerin ve çarıkların deri kokan ağır ve nemli havasında, kapısının önünde yetiştirdiği lâlelerin

ateş kırmızısını, kadife yeşilini ve şehit kanı alını, su beyazını renk renk toplayıp bir gönül cenneti kurmuştu. Lâleleri yüzünden bütün semt ona Lâleli Baba derdi.

Lâleler Tanrınındı: Onları incitemezdi. İnsanlar da Tanrınındı; Lâleli Baba insanları da incitemezdi. Yaradılanı hoş görürdü yaradandan ötürü. Kader, bir gün, o gurur yüklü padişahla bu sevgi ve aşk dolu insanı yüzyüze getirdi. Padişah, Cuma selâmlığından dönüyordu. En büyük gördüğü İstanbul'dan da büyük bakışları vardı çevresine; cümle kullan, yolun iki gecesinde saf olmuş «— Padişahım çok yaşa!» diye alkış tutuyordu. Ve ulu dağlar gibi gerdan kıran atının üstünde Üçüncü Mustafa alkışlara tepeden, taa tepeden bakıyordu. Ama birden, bir yerde, o ulu dağlar gibi gerdan kıran at, durdu; yürümedi. Lâleli Baba'nın eskici dükkânının önünden geçiyorlardı. Ve orada halk, Lâleli Baba'ya saygı için dükkânın önünü boş bırakmıştı.

Padişah, o boşluktan Lâleli Baba'yı gördü : Yan gelmiş yatıyordu. Sanki geçen cihan padişahı değildi. «Bre nâbekâr!..» diye bir ses gürlledi; Yeniçeri Ağasının sesiydi. «Tiz Efendimizin özengisine sarıl... Kuşça cânımı bağışlaya...» Herkesi titreten bu ses, Lâleli Baba'nın kılımı bile kıpırdatmadı. O, hâlâ yattığı yerde, lâlelerine dalmıştı. Yeniçeri Ağası hışımla yanma vardı; ama padişah da gelmişti; merakla: «Bırak!..» dedi. Vezir-i Azamdan çoğlanma kadar herkes, bu meczûb ihtiyara acıyarak bakıyordu. Fakat O, hiç bir şeye aldırımıyordu. Padişaha bakan gözlerinde yalnız, garip bir merhamet vardı. «Ne istersin?» diye sordu. «Bir derdin mi var?»

Deli miydi bu adam? Aklından zoru mu vardı? Böyle bir soru, cihan padişahına nasıl sorulurdu? Yeniçeri Ağası yerinde duramıyordu. Padişah, hırçın ve mağrur: «Sen bilmez misin ki» diye azarladı Lâleli Baba'yı: «Sen bilmez misin ki, biz cihan padişahıyuz... Bize saygı gerek. Kimsin? Necisin?» «Ben mi?» diye cevap verdi Lâleli Baba yattığı yerden. «Ben bir hiçim. Sadece bir hiç!.. Padişahım dedin; sana bir şey sormak dilerim. Sen padişah olmak için ne yaptın?»

Herkes, bu kendini bilmez kişinin başını cellâda verecek diye beklerken o gurur yüklü padişah, bir tuhaf, başını eğip cevap verdi: «Okudum... Bir sürü eğitim gördüm. Valilik yaptım; yetiştirildim. Babam öldü, taht bana kaldı.» «Yaaa!..» deyip sustu Lâleli Baba. Sonra birden : «Peki sonra ne olacaksın?.. Padişahsın işte, sonra? Sonra ne olacaksın?...»

Şimdi padişah düşünüyordu... Eli sakalında kalakaldı. «Sonra?..» diye kekeledi; «Sonra? Sonra hiç... hiç bir şey... hiç!..» Sapsarı olmuştu. Gözlerindeki gurur parça parça dökülüyordu. Lâleli Baba yumuşak, tatlı ve sevgi dolu bakarak»Gördün mü ya?» dedi. «Sen bunca didinmeden sonra hiç olacaksın daha. Ama ben şimdiden hiçim; senden çok daha önce...» istanbul'u dolduran gurur o zaman kırıldı. Ve şaşkınlıktan, koskoca ve iri açılan binlerce gözün önünde padişah atından indi; iki bükülmüdü. Bugün orada, o padişahın yaptırdığı Lâlei Camii var. Ve semtin adı Lâleli.

Bir Şeyh Şarap İçti

Akdeniz'in o gün, alışılmayan bir korkunçluğu vardı. Ve bir küçük yelkenli, bu alışılmamış korkunç denizle, amansız ve sonu yüzdeyüz yenilgi ile bitecek bir mücadeleye girişmişti. İki yan, yelkenlinin iki büyüklüğünde dalgalar; yelkenlinin önü ve yelkenlinin arkası, yelkenlinin yanlarındakinden de büyük ve korkunç dalgalar idi.

Ve yelkenlinin kaptanı Rum idi...

Yelkenli şarap yüklüydü; Kıbrıs'tan geliyordu, yükünü, cihan padişahı Kanunî Sultan Süleyman'ın gözbebeği istanbul'da boşaltacaktı. Bu korkunç denizden kurtulabilirse tabii... dalgalar yumuşar, güneş gül yüzünü gösterir, bu kurşun bulutlar o güzel maviliğine dönerse... gidip, yükünü, istanbul'a boşaltacaktı.

Ama Akdeniz, duracağı yerde kuduruyordu. Böyle giderse, değil istanbul'a varmak, yarım saat sonrasının ne olacağım bile kestirmek imkânsızdı.

Gemici Rumdu Rum olmasına ya öteki Rumlar gibi değildi; saftı, yüreği temizdi, kimsenin kötülüğünü istemez ve insanları kusuralarıyla birlikte severdi. Tanrıya yalvarıyordu : «Tanrım!..» diyordu; «Bu şarabı istanbul'da bekleyenler var. Onlar da bunun hastası işte... fırsat ver de götüreyim, sevinirler...»

Rum Azizlerine yalvarıyor, Hristiyan velilerine diller döküyordu; ama, boşuna idi. Akdeniz, kudurdukça kuduruyordu. Rum gemici çaresizdi, boynunu bükmişti, görünen kaderinin sonunu bekliyordu artık... birden, bir tuhaf oldu; her yanı uyuşmuştu. Bu tuhaf uyuşukluk içinde, komşusundan duyduğu bir Müslüman - Türk Şeyhinin adını hatırladı ve hemen: «Ey Yahya!..» diye bağırdı. «Beni duyuyorsan, niyaz et de kurtulayım. Kurtulursam, sana bir fıçı şarap adıyorum içmen için...»

Uslanmaz sanılan Akdeniz'in uslandığını gördü hayretle; daha sözü yeni bitmişti, fakat gök mavileşmiş, deniz durmuş, dalgalar susmuş, yelkenliye yol veriyordu deniz. Bu, İstanbul'aca böyle sürdü.

Gemici, İstanbul'da karaya ayak basar basmaz, daha yükünü boşaltmadan bir fıçı şarabı omuzlayıp, komşusunu buldu. Ondan, Şeyh Yahya'nın Dergâhını öğrendi ve soluk soluğa Dergâha vardı. Şeyh Dergâhda yoktu. Rum Gemiciye, Şeyhin, Şeyhülislâmın yanında olduğunu söylediler; fakat onun beklemeğe takati yoktu, omuzundaki şarap fıçısı ateş olmuştu sanki, bedenini yakıyordu. Bu yakış, ancak Şeyhülislâmlıkta durdu ve yerini bir tereddüt aldı. Ya Şeyh, şarabı haram diye almazsa? O zaman ne olacaktı? Bir kez vaat etmişti gemici, bilmeden Şeyhin dinince haram olan bir şeyi nezretmişti. Şeyh kabul etmezse Rum gemici ölünceye kadar borçlu mu kalacaktı?

Bu korku içinde, korka korka içeri girdi. Şeyh Yahya, devrin ulemasıyla birlikte oturuyordu; Şeyhülislâmın huzurunda idiler. Doğruca Şeyh Yahya'ya varıp, Rum gemici, şarap fıçısını Şeyhin önüne bıraktı ve olanları, boynu bükük, bir bir anlattı. Şeyhülislâm ve ulema sinirlenmişti; Şeyhin yüzünden hiç bir şey belli olmuyordu. Rum gemicinin dudakları titriyordu: «Fakat Şeyhim» dedi; «Sizin dininizde haram bu zıkkım... ama... almazsan... ben borçlu kalırım sonra...»

Şeyh Yahya hiç bir şey söylemeden, kalkıp dışarı çıktı. Herkes şaşırılmıştı. Ulema bu densiz Ruma kızıyordu. Bu arada, Şeyh Yahya'nın elinde bir maşrapa ile döndüğünü gördüler. Kimsenin yüzüne bakmadan Şeyh, maşrapayı fıçıya daldırıp çıkardı ve soğuk, lezzetli, nefis bir şerbeti içer gibi dolu maşrapadan içti. Bitirdiğinde yüzü de, gözleri de gülüyordu. Rum gemiciye doğru gülümsedi : «İçin rahat mı artık?» diye sordu. Rum gemici, dili tutulmuş, öylece bakıyordu. Gözlerinde, borcundan kurtulmuş bir insanın huzuru vardı.

Şeyh Yahya, maşrapayı tekrar fıçıya daldırdı. Ve dolu maşrapayı Şeyhülislâma uzatıp: «iç hazret!..» dedi; «Korkma!..»

Şeyhülislâm, çekiniyordu. Ama Şeyh «Korkma!..» demişti; aldı ve içti...

Şarap, en nefisinden nar şerbetiydi...

Yığının Dibindeki Kadın

Azerbaycan'de bir kent, Nahcevan; Nahcevan'da bir Şeyh, Tuğrul oğlu Numan vardı. Yıl, 1875, mevsim bahardı. Nahcevan'da bahar, her yerdekinden daha yeşil demekti; ot demekti diz boyu, yeşil yaprak, allı morlu çiçek; bahar, Nahcevan'da bir ölümsüz kelebek demekti.

Şeyh Tuğrul Oğlu Numan yaşlıydı; bir yüzyılı çoktan geride bırakmıştı. Geride bıraktığı yüzyılda hep başkası için, Nahcevan için, Azerbaycan için; Azerbaycan'ın da çok, pek çok uzaklarından gelen insanlar için yaşamıştı. Güzel, menevişli gözlerinde duman duman bir sevgi tüterdi; acımak, hep yardım etmek, hep benliğinin dışında yaşamak ve bütünüyle — bütün günah ve sevaplarıyla olduğu gibi bütünüyle — kendini Tanrıya vermek Şeyh Tuğrul Oğlu Numan'ın bütün Azerbaycanca bilinen hasletiydi. Duaları insanlar içindi, hayvanlar içindi; dağlar, taşlar, uçan kuşlar ve cümle ağaçlar içindi...

Bir yerde kendini düşündü Şeyh Tuğrul Oğlu Numan; yine başkasının mutluluğu içindi, ama kendisini düşünmüştü benziyordu daha çok : kızını, Nahcevan'ın en dayanılmaz delikanlısı olan —ki, en imrenilen, en yiğit ve yahşi bir öğrenülecek delikanlı idi— yiğenine verdi. Oysa ki, delikanlı Şeyhin kızını değil de, bir başka Nahcevanlı kızı seviyordu; kız da delikanlıyı... hem de günahsız, Tanrı katında bile hoş ve güzel bir sevişle seviyordu. Üstelik, Şeyh Tuğrul Oğlu Numan da bu sevgiyi biliyordu.

Ama delikanlı, amcası Şeyhin kızıyla evlenince gerçek sevgisinden kaçtı... zorla kaçtı. Karısını mutlu kılmak, onu üzmemek, kırmamak için uğraştı. Şeyh Tuğrul Oğlu Numan, delikanlının nasıl zorluk çektiğini de biliyordu; bildiği halde bilmemezliğe geliyordu.

Baharı yaz, yazı güz ve kış kovaladı; ve yine ilk yaz, arkasından da yine yaz geldi. Şeyhin kızı hamileydi; yedi aylıktı...

Ekinler biçiliyordu Nahcevan'da. Bütün Nahcevan kadınıyla kızıyla; erkeğiyle saziyla yazıya yabana dökülmüş ekin biçiyor, yığın yığıyordu. Şeyhin damadı ile damadın ilk sevdiği kız — ilk gözağrısı — o gün, orada, bir buğday yığınının dibinde, karşılaştılar. Bir yıldır görmüyorlardı birbirlerini ve bu buluşma bir garip buluşmaydı... bilmeden, ellerinde olmadan, bir gizli kuvvetin eliyle buluşmuşlardı. Ve işin en kötü yanı, o yığının tepesinde Şeyhin kızı — delikanlının karısı — oturmuş, hem dinleniyor, hem çevreyi süzüyordu. O da bilmeden, elinde olmayan bir

kuvvetin itişiyile gelip o yığının tepesine çıkmıştı. Orada, bütün konuşulanları dinledi... bilmediği bir aşk vardı demek ki... geçmişti, bir yıl olmuştu ama şimdi öğreniyordu. Kendisi de bir kadındı; şu aşağıdaki kadını daha iyi anlıyordu... kocasını da...

Kımıldamadan durdu bir süre; sonra yavaşça dönüp yığından aşağıya kaymak istedi. Varlığını aşağıdakilere duyurmayacaktı; duyurup da huzurlarını bozmayacaktı. Beceremedi; birden ters döndü ve yığından aşağıya tepe taklak düştü... çocuk... yedi aylık olarak doğmuştu o esnada.

Kadın kurtulamadı; öleceğini anladı. Kocasını çağırıp, bir düş gördüğünü, filân yerdeki filân kızla evlenmesi gerektiğinin bu düşte kendisine bildirildiğini, çocuğuna ancak bu kadının analık yapabileceğine inandığını söyledi. Bahsettiği kadın, kocasının gerçek sevgilisi idi; yığının dibindeki kadındı. gömüldü. Ortalık günlük güneşlik idi, havada birdirhem bulut, bir dirhem nem yoktu... ve o akşam, Şeyh Tuğrul Oğlu Numan da öldü. Daha bu dünyaya gözlerini kapar kapamaz bir korkunç yağmur, bir deli yel ve kulakları sağır eden gök gürültüleri başladı. Tufan, Nahcevan'm altını üstüne getiriyordu. Bir hafta sonra dindi. Ama, Şeyh Tuğrul Oğlu Numan'ın ölüsünü gören olmadı; bulamadılar. Nahcevan halkı «Şeyhin ölüsünü toprak bile kabul etmedi» dedi.

Demircinin İnsanları

Beyazıd-ı Bestâmî'yi bilirsiniz; Tanrıya nazı geçen, Tanrı katında ulu, Horasan erlerinden bir yüce kişidir. Yaşadığı yüzyılı, gerçek kişiliği ve zengin iç dünyasıyla süslemiş; geniş ve engin bir sevgi denizini durmadan coşturmuştur.

Bir de «Kutuplar Kutubu» vardır Beyazıd-ı Bestâmî'nin yaşadığı yüzyılda. Bu Kutuplar Kutubu, bu Beyazıd-ı Bestâmî'nin oturduğu kentte, Reyhanlı'nın Alaybey köyünde oturmaktadır. Yeryüzü mertebelerinden en yüksekinden daha yüksek, yeryüzünde erişilmesi imkânsız bir manevî mertebedir bu Kutuplar Kutubu mertebesi.

Bir gün, beklenilmeyen bir ân ve saat gelir; Reyhanlı kentindeki Kutuplar Kutubu olan kişi ölür... artık, yeryüzündeki görevi bitmiştir. Bütün yeryüzü ve gökyüzü — verileriyle, delileriyle, cümle dervişan ve mevki-i meratib-i âlişan olan cümle pîr, cümle abdal ve cümle ermişleriyle — büyük bir bekleyiş içinde bulur kendini. Acaba? emr-i ilâhî kimde, hangi mutlu kulunda, hangi ölümsüz ve ulu sevgilide tecelli

kılacaktır? Acaba kimi, nasıl, nerde Kutuplar Kutubu mertebesine lâıyk görecekler?

Uzamaz bu bekleyiş. Bir yarı gecenin yarı sırrında, bir ışııkla karanlık arası yarı aydınlık yarı karanlıkta emr-i ilâhî tecelli eder. Yine Reyhanlı kentinde bir demirci, Kutuplar Kutubu olarak tayin ve tensip kılınmıştır.

Bu tecelli en çok Beyazıd-ı Bestâmî'yi şaşırtır. Üzülmüş müdür? Belki... biraz hattâ! Yerinmiş midir? Yine belki... yine biraz hattâ! Ama emr-i ilâhîdir bu ve buna karşı durulmaz... bunu Beyazıd-ı Bestâmî de bilmektedir. Bir düşünür, iki düşünür; doluya koyar almaz, boşa koyar dolmaz... bir bilgisiz demirciye — doğrusu — Kutuplar Kutubu mertebesini yakıştıramaz. En sonunda kalkar, demircinin dükkânına varır. Ve orada, görür ki, demirci, bir kendi halinde, terbiyeli ve uslu mazlum bir kişidir. Ökse inen çekici, o kıpkızıl kor demiri bir güzel ve tatlı çın çın ile döğmekte, kor halindeki demirden, binlerce kıvılcım bir ışık yumağı olup bütün dükkânın karanlık köşe bucağına yayılmaktadır.

Demirciyi, o haliyle hayran ve olduğı yerde çivilenmiş gibi kalıp durarak seyreden Beyazıd-ı Bestâmî, bir ara, durdurarak sorar: «Ey insanların seçilmiş?» der; «Söyle misin bana... içindeki özlem nedir? Hangi büyük güç, elinden çekice geçiyor ve oradan ışık olup dökölüyor?»

Demirci: «İnsanlar!..» diye cevap verir; alnındaki sıcak teri siler bir yandan da. «İçimdeki o büyük özlem benim gibi insanlar içindir. Düşünürüm ve derim ki, Tanrım, bütün bu insancıklar, bir ömür boyunca zaten ıztırap çekiyorlar. Bu acılar ve bu günahlarla huzura gelirlerse? derim ve düşünürüm onların halini de, bütün insanlar adına utanırım, yüreğim onların açılılarıyla dolar...»

Kurban

Hicrî 973 yılının ağustos ayında, Kayseri üstünden gelen bir kervan Samsun'a doğru giderken, Zile yakınlarında durmak zorunda kaldı.

Kervanın suyu bitmişti.

Vakit, öğle sıcağının soluk aldırmayacak kadar göğü kavurduğu saatlardı. Arazi dağlıktı. Görünürde tek bir ağaç altı yoktu; göz alabildiğine çıplak dağlar, göz alabildiğine taş ve toprak kuruluğı enine ve boyuna yayılıyordu.

Ağustos güneşi, çıplak dağların, dağ ve taş yığnında yanıyordu.

Kervan, yedi deve, bir eşek, bir kara koç ve bir de kara bir çoban köpeğinden ibaretti. Aslında, Kayseri'den de öte, Engürü'den yola çıkmışlardı. Bir tek adam vardı kervanda, o da saç sakalı henüz kırışmış, iri kıyım bir deveciydi. Develerinin suya dayanıklı olduğunu biliyordu. Eşek de zorda kalırsa susuz bir iki gün idare edebilirdi. Köpeği pek düşünmüyordu. Karakoçu ise yedekte saklıyordu.

Susuzluktan, en çok kendisi korkuyordu.

Kayseri'de fazla durmamıştı, pek öyle bir alışverişi yoktu zaten orada. Bir deve yükü mal yıkmış, yerine bir yenisini yüklemişti. Yoldan kazanmak istiyordu; bunun için hemen yola çıkmıştı.

Deveciyi, Engürü'den Samsun'a, bütün yol boyu tanırlardı.

Kimseyle konuşmazdı. Bir kendi halinde adamdı. Nereli olduğunu da kimse bilmezdi. Hiç bir insan evlâdına hakkı geçmemişti; kendisi de kimsede hakkını bırakmazdı.

Cimriydi.

Cimriliği tarif edenler, deveciyi misal verirlerdi.

Yola çıkarken bile yiyeceğini kıtakıt alırdı yanına; suyunu kıtakıt alır, giyeceğini kıtakıt alırdı. «Tanrı müsrifleri sevmez» derdi soranlara; başka bir lâf etmezdi.

Kayseri'de suyunun bitmek üzere olduğunu gördüğü halde, bir yarım saat da su almak uğrunda oyalanmamak, zamanım israf etmemek için durmamıştı.

Kızdırmağa güveniyordu.

Kızılırmak, Ortaanadolu'dan tembel ve yorgun, fakat umut dolu akardı. Yıllar yılı bir insanoğlunun kendine uzanması; kupkuru toprakları birden zenginleştirecek gücünden yararlanması için sağa sola kıvrıla büküle, bazen insan denilen yaratığın körlüğünden ve vurdumduymazlığından öfkelenip kudurmuş akardı. Bir karış yanıbaşında ottan başka bir şey vermeyen çatlak toprakları o halde bırakan insanlara, geceleri lanet eden uğultusunu duyanlar bile olurdu.

Deveci, işte bu Kızılıрмаğa güveniyordu.

Sivas üstünden Yıldızeli'ne varıncaya kadar Kızılıрмаğın bir iki kere yanından dolaşacak, üç kere de üstünden geçecekti. Birinden birinde, Kızılırmak'tan su alabilirdi.

Fakat evdeki hesap çarşıya uymamıştı.

Kızılırmak, temmuz sonunun güneşinde çamur akıyordu; bozbulanık toprak akıyordu... sanki suyu uçmuştu da geriye akan bir bulamaç artığı bırakmıştı.

Develer içmedi bu sudan, eşek içmedi; karakoç başını dönüp çevirmedi ya it bile içmedi, şöyle bir yalayıp bıraktı bir karış uzamış diliyle. Çamuru bir yana belki de tuzdu akan; güvenip deveci de içmedi. Kızılırmak ağustos onbeşine kadar böyle akardı gayri; ağustos güze dönerken sulanırdı. «Ağustos onbeşe kadar Samsun'a ulaşmalıyım» diye düşündü Deveci.

Kızılıрмаğın son geçidini de aşıyordu.

Bir karış çamurdu geçtikleri yer; balçıktı... o kadar.

«Gayri Çekerek Suyu'nda kaldı bir umut» diye içini çekti. «Çekereğin suyu da tatlıdır hem...»

Çekerek Suyu, Zile Dağlarının az bu yanında bir çaydı; üstünden geçecekti.

Deveci, böyle der böyle düşünürken, kırbasındaki son yudumu da içiyordu. İçtiği su, kurumuş bir deri kokuyordu. Sanki kırba buharlaşmış, dışını güne içini suya eritmişti; ekşiydi.

Eşeğin başını, semerin kaşına iyice kadadı, yola saldı. Eşek önde karakoç ve köpek onun ardında, develer de birbiri ardınca onların peşinde uyuklu bir temmuz sonu güneşinde yolu adımlarken Deveci, Kızdırmağın, yolu üstündeki son geçidinin balçığında alelacele bir abdest aldı. Yol, bundan sonra iki gün dağ sırtlarından dolaşıyordu ve en yakın konak iki gün uzaktaydı.

Abdest almak için böyle bir balçık da bulamayabilirdi.

Eline, yüzüne ve kollarına balçık bulaştı.

Pek az uzaklaşan kervana koşarak yetiştiğinde, eline, yüzüne ve kollarına sıvayan balçık çoktan kurumuş, çoktan çatlamıştı.

Vaktim ziyan etmemek, yoldan geri kalmamak için namazını eşeğin üstünde, eşek yola devam ederken kıldı. Bir yandan da: «Yolcuyum» diye kendi kendini kandırıyordu; «Seferiyim. Yolculukta olur böyle şeyler? Varacağım yere varınca arı duru sudan abdest alır, geçmiş namazlarımı yeni baştan kılarım. Şimdilik borçtan kurtulalım hele.»

Dağlar, yeşili kararmış ağaçlarını, gökyüzündeki tek damla suyu emmek istercesine itiyor; temmuz sonu güneşi, ağaçları, dağları kıvrandırmak istiyormuş gibi çöküyordu.

Develer, kuruyacak gibiydi.

Eşegin kulakları, suyu çekilmiş yapraklar misali iki yana düşmüştü.

Kara köpeğin kıpkızıl dili ipince pelteleşmiş, ipince sarkmıştı.

Kara koç, ağzım açamıyordu.

Ve Devecinin gözlerindeki yaş bile kurumuştu.

Menzile vardıklarında temmuz da bitmiş ağustos başlamıştı.

Gökyüzünde, mavilik dahi damar damar korlaşmıştı. Bulutsuz ve yeisiz bir mavilik alev dilleri halinde toprağa yapışıyordu.

Menzil kapalıydı; hancı, koca bir kilit vurmuştu kapıya. Duvarlardan çatıya, çatıdan kale mazgallarını andıran ışık deliklerine kadar susuzluk elle tutulur halde bir kaçış ve terkediliş korkusunu ve yalnızlığım duyuruyordu. Bu mevsimde, bu mevsimin bu aylarında buralardan hiç bir yolcu geçmezdi zaten; hiç bir kervan geçmez, akli başında bir kişi yola çıkmazdı. Gitmek zorunda kalan kervanlar ise yanlarına yedek, develer alır, yedek develere yedek su tulumları, yedek ot ve saman yüklerlerdi. «Keşke» diye düşündü Deveci; «Kayseri'den şu son devenin yükünü yıktığımda, yeni yük almasaydım. Bir tulum su, bir balya ot yükleyseydim yerine...»

Doğrusu da bu idi ama para kazanmak hırsı Devecinin gözlerini karartmıştı. Nitekim : «Hiç birimiz ölmeyiz on günde» diye söylendi ardından. «Su ile, ot ile bir deveyi bedava çekmektense para getirecek mal taşımak daha iyi...»

Böyle dedi ve hemen menzilden ayrıldı. Uç gün sonra Çekereğe ulaşacaklardı. Develer üç gün değil, otuz gün giderlerdi daha; eşek de giderdi iyi kötü. Kara köpeği dündenberi unutmuştu zaten. Koça gelince... «Olmazsa bırakiveririm zıkkımı...» diye söylendi.

Ters ters baktı karakoca, susuzluğunun bütün öfkesiyle baktı. Kan kırmızısı gözlerinde küfür dolaşıyordu.

Karakoçun gözlerinde ise ıslaklığı kurumuş bir teslimiyet vardı.

Bu durumda yürüdüler. Deveci, namazı niyazı da bırakmıştı artık... namaz vakıflarım, dalgın ve susuz uykularda geçiriyordu.

Yol üstündeki gözeler, kuyular, çeşmeler çoktan kayıplara karışmıştı. Gözelerin su evleri kaskatı yarılmıştı; kuyulardan cansız kurbağa seslerine karışmış pis bir koku yükseliyordu ve çeşmelerin taşlarında kurumuş su izleri, yalaklarında topraklaşmış yosun kuruları görülüyordu.

Üç gün sonra Çekerek Suyu, ağustos güneşinin altında ve uzakta kararmış bir güneş donukluğunda görüldü.

Kara köpek, tepeden aşağıya, son gücünün umutsuz çırpışlarıyla fırladı. Koşmuyor, aşağıya doğru yuvarlanıyordu sanki. Öteki hayvanlar da enikonu canlanmışa benziyorlardı. Yorgun adımlarında belli belirsiz ve sabırsız bir acelecilik vardı.

Devecinin kuru kan kırmızısı gözlerine ise yarı korkak, yarı umutlu, yarı sevinmiş bir tebessüm doluyordu.

Çok sürmedi.

Çaya — Çekerek Suyunun yatağına — indikleri zaman kara köpeği, kupkuru bir dere yatağından kumlarını eşer buldular. Kumların, eşilen derinliğinde varlığıyla yokluğu belli bile olmayan sıcak bir nem olmak ihtimali, bir içgüdü halinde kara köpeğin tırnaklarını kızdırıyor ve kara köpek kumları yalıyordu.

Çekerek suyu da bütünlüğüyle kurumuştı.

En az, onbeş gün önce kurumuştı hem de.

İri çakıllarda, un-ufak kumlarda, ağustos güneşi, bir fırın tabanından beter yanıyordu.

Son umut, Devecinin balçık katılığında yuğurulan beynine bir temel çivisi derinliğinde çakılıp kaldı. Değil hayvanları bir adım yürütmek, kendisinde soluk alacak hal kalmamıştı.

Henüz kırılmış saç ve sakalı, tozdan ve güneşten değilse eğer, susuzluktan ve umutsuzluktan ağırıverirdi.

Merhametsiz bir Kerbelâ dünyası büyüdü gözlerinde.

Kalmak ölüm demektir; gitmek, sonu bilinmeyen bir karanlık...

Sonu bilinmeyen karanlığın sonunda sabah olabilirdi belki.

Şu dağların arkası Zile ovasıydı. Zile Ovasında bir geniş bulut, bir parça gölge ve su bulabilirdi. Zile Ovasında dinlenebilirdi, «iki deve yükünü Zile'ye bırakmam gerek zaten» diye geçirdi içinden. «Zile'den yük almam artık» diye düşündü. Devenin birine ot, birine su yüklerim...»

Bu düşünce biraz ferahlık verdi içine.

Eşeğe binmedi; yedeğine aldı. «Haydi yoldaşlarım» dedi. Sesi boğuktu. Susuzluktan çatlamış topraklar gibiydi tıpkı; takır takırdı. «Haydi can yoldaşlarım şu dağı aşarsak...?»

Cümlesini tamamlamaktan kendisi de korktu. Şu dağı aşınca da su bulamazsa ya?

«Bulurum, bulurum» diye salladı başını; «Bulurum. Zile Ovasında bir bulunmayan tembelliktir... bir de tutkunluk, halkı tutkun değildir, paraya kıyarım artık.»

Sanki kesesindeki paraları açıp saçmıştı dağa taş; içi cızzz etti. Boşuna sarf edilmiş paraların sızısı yüreğine oturdu.

Dağın, Çekerek Suyuna bakan yamacına tırmandılar.

Yürümüyor, sürünüyorlardı. Bir ölüler kervanı da böyle yürürdü yürüyebilseydi ancak...

Dağın yarı belinde durmak zorunda kaldılar. Develer, kendiliğinden ılımışlardı oldukları yerde; eşek dört ayağının üstüne çökmüştü. Kara köpek boylu boyunca uzanmış, kara koç yan yatmıştı. Hayvanlar, böylesine oldukları yerde halsiz kalmamış olsalardı bile, Deveci, yürüyemeyeceğini anlamıştı. Adımları, çoktan kendi başına buyruk olmuştu; adımlarında, Deveci değil, çoktan bir başkası yürüyordu.

Çaresiz, hayvanlarına uydu Deveci de... uyuşup kaldı. Gökyüzü yoktu; yeryüzü yoktu... dağ, yeşili uçup gitmiş ağaçlar yoktu, hayvanlar yoktu. Deveci, bir yokluk ülkesinde yok olmak üzereydi.

İşte o zaman Tanrı aklına geldi; namazı niyazı unutuşu geldi... duaları bile unu tuşu... herşey bir susuzluğun içinde eriyip gitmişti; ter olmuştu belki, yorgunluk olmuştu.

Kalktı; ta Kızılırmak'ta aldığı abdestin izleri, Kızılırmak'ın sıvanmış balçıklarıyla kollarındaydı. Toprakta teyemmüm etti.

Namaza durdu.

Günlerdir ilk defa içinde huzur vardı; başlangıçta sıkıntılı olmuştu, yavaş yavaş gelmişti... ilk dört rekattan sonra iyice yerleşmişti. Bol suda yeşermiş ağaçların huzuru namaz boyunca devam etti Devecide. Sanki dünya yeni baştan yaratılıyordu...

Namazı uzattıkça uzattı Deveci. Bir yağmur bulutu gibi ansızın gelen huzurun, namazdan sonra hemen ve ansızın — geldiği gibi ansızın — gitmesinden korktuğu için namazı bitirmedi birden.

Namaz sona erdiği zaman alevli ağustos güneşi de batıyordu. Akşam esmerliği, kavlamış derilerin ince yelinde bir serinlikte, sessizce, indi dağa. Uzak, çok uzak sesler; uzaklarda bir düş gecesinin kadifeliğinde canlandı.

Deveci, dua ediyordu.

Dualar, akşam esmerliğinden de yumuşak; şu yeni doğan serinlikten de ince gülen bir çocuk gözünün saflığıyla dağılıyordu dağa, dağdan gökyüzüne ağıyordu...

Elleri titriyordu Devecinin.

«Tanrım» diyordu; «Beni bırak, ben bir isyancı kulum sana, cezam hiç bir şeyle ölçülemez. Ama şu ağızsız dilsiz hayvanların günahı ne? Ben isyancı kulunun tamahkârlığının günahını bunlara çektirme. Biraz su... yarım saatlik doyurucu bir yağmur da yeter. Ben kurban olayım sana... karakoç kurban olsun.»

Dua, bir tekerleme halini almıştı Devecinin dilinde âdeta. Deveci bütün kelimeleri unutmuştu da sanki durmadan : «Karakoç kurban olsun sana; karakoç kurban olsun sana» deyip duruyordu; «Biraz su, karakoç kurban olsun sana... biraz su!..»

Elleri tir tir titriyordu.

Karanlık iyice sarmıştı dört bir yanı. Gece kuşlarının hışırtısı, uzak yakın yıldız ışıklarına, uzak yakın yıldız ışıkları ateş böceklerine karışıyordu.

Deveci, duasını da bitirmek üzereydi.

Dağlar taşlar ve ağaçlarla bulutlar dile gelmiş de konuşuyormuş bir daracık kubbede gibi bir gürültü koptu. Deveci, dağın bir yerinden yarıldığını, bir büyük boşluğa yıkıldığını sandı.

Korktu.

Gürültü bittiğinde, çok yakınlarda bir yerden, bir ulu su çağlıyordu. Çağıldı, o kadar yakındaydı, suyun serinliği o kadar yakındaydı...

Omuzunun bir yanından korka korka başını geriye çevirdi. Hemen gerisinde, beli kalınlığında bir deli suyun çağıl çağıl çağıldadığını ve o çağıldı içinde aşağıya doğru akıp gittiğini gördü.

Bayılıverdi.

Ayıklığında gün doğuyordu.

Gün, çağıldayan suya, bir gecede yeşillenen ağaçlara ve otlara doğuyordu...

Hayvanlar dipdiriydi. Otlar gibi, ağaçlar gibi, şu akan su gibi dipdiriydi. Bir gecede, karardığın aydınlığa geçişi gibiydiler...

Kara köpek yeşil otların üstünde, gün ışıklarına karşı, oynaşıyordu.

Karakoç otluyor, develer geniş getiriyordu.

Eşek, her zamanki düşüncesindeydi.

Ve su, berraklığını taşlarda yaykıyor, bir gecede değıştirdiği çevreyi dinliyordu...

Deveci, bu inanılmaz düşe, inanmaz gözlerle baktı bir süre. Sonra, ağır ağır... geldi.

Suyun içine bırakıverdi kendini.

Su buz gibiydi.

Gördüklerinin düş değil gerçek olduğunu o zaman anladı. Suyun soğukluğuyla bedeninin soğukluğunu bir oluncaya kadar çıkmadı sudan; uyandığı âna kadar olan sıkıntılı günleri unutmuştu.

Susuzluk, çok, çok gerilerde kalmıştı; dönüp bakılamıyacak kadar gerilerde.

Elbiselerini kuruttu.

Kırbasını doldurdu.

Sudan bir daha, bir daha içti.

Yola çıktı.

Yol ve dağ, bir gün önceki gibi ısıracı, yıpratıcı, öldürücü değildi. Tepeye geldiği zaman öğle olmuştu. Ağustos güneşı, öğle vaktini kızdırıyordu. Aşağıda, yanan ve parıldayan ince bir teneke perdenin altında Zile Ovası tütüyordu. Zile şehri, daha yukarısında Dereboğazı Çayının pır pır yanan suyu, üst başındaki dağa kıvrıla dolana çıkan ip gibi kervan yolu.

O dağın ardında da Yeşilırmak vardı.

Bundan sonraki günler kolaylaşıyordu. Heri, geriden çok daha güzeldi. «Şükür Tanrım...» dedi.

Demesiyle titremesi de bir oldu. Dün, susuzluktan cayır cayır yanarken, o yanış içinde Tanrıya yalvarırken karakoçu kurban adamıştı.

Şimdi unutmuştu.

Dün, karakoç kervanda fazlaydı. Bugün karakoç; şu diri, güçlü, etli ve yağlı karakoç, kervanın can damarıydı. Karakoçda kervanı sürükleyen bir güç vardı. Karakoç olmazsa?...

«Canım bir kan akıtmak değil mi maksat» diye düşündü Deveci; «Kurban demek kan akıtmak demek değil mi?.. Ha karakoç olmuş, ha kara köpek, ikisi de kara zaten.» Belki de dün, karakoçu değil de kara köpeği kurban adamıştı; kara köpek diyeceği yerde, susuzluktan, yorgunluktan — aptallığından ille — dili kaymış da karakoç deyivermişti...

«Öyle olacak,» diye mırıldandı; «ben dün can acısından ne yaptığımı bile bilmiyordum, karakoç çıktı ağızımdan, kara köpek olacaktı...»

Devecinin damarlarında cimrilik sulanmış, kan olup akıyordu.

İndi eşekten; köpeği yanma çağırdı, tutup yatırdı... üç- ayağını bağladı. Bıçağını çıkardı.

Develer sıra sıra idi; ikisi ayaktaydı diğerleri ıhmıştı. Eşek, olabilecek görmek istemiyormuş gibi arkası dönüktü bir ağaca boynunu sürtüyordu... karakoç eşeğin bu yanındaydı... develere yakın, yatmıştı.

Deveci: «Bismillah!..» dedi.

Dedi ve bıçağı köpeğin gırtlığına dayadı.

Karaköpek bir kere havladı sadece; canı yanan her köpek gibi havladı. Duyulan tek ses bu idi... bundan sonrası bir taş sessizliğinde sustu.

Bu dağ, Zile'nin güneyinde uzanır şimdi, bir sıra dağdır, adına Deveci Dağları derler. Üstünde bir deve kervanı taş olup kalmıştır. Taş bir eşek, boynunu bir ağaca sürtmektedir; taş bir karakoyun eşekle develerin arasında, develere yakın durur. Beri yanda bir deveci ve ayaklarının dibinde yatan bir karaköpek...

Dağın, Çekerek Suyuna bakan yamacında, yarı belinde, insan bedeni kalınlığında buz gibi bir su çağıldar.

Ben bu sudan içtim.

Taş develeri de uzaktan gösterdiler.

Anlatan böyle anlattı.

Bundan önce Girenlerdir

Sultan Murat Han o gün derin düşünceler içindeydi. Düşüncesi ne Hanlığındandı ne Hakanlığındandı; düşüncesi Ulusundan da değildi. Daha dün kadar yakın bir geçmişte bir aşiret olan Uç Beyliği, bir büyük ulus olma yolunu zorluyor, Rumeli'nde ve Anadolu'da çığlaşıyordu. Şimdiden Avrupalı, korkulu düşler görüyor, Anadolu'nun şurasında burasında hüküm süren Beyler huzursuzlaşıyor, yerlerinde tedirgin oluyorlardı. Düzenli bir ordunun temeli atılmış, Sultan Murat Han'ın parası her yanda geçer olmuştu. Dualar büyüklüğünde huzur, niyazlar genişliğinde mutluluk Sultan Murat Han'ın ülkesinden dört bir yana

taşıyordu. Sultan Murat Han'ın bayrağı adalet ve hürriyet üzre dalgalanıyordu.

Ama o gün?, buna rağmen o gün, Sultan Murat Han derin düşünceler içindeydi. Han'dı; Hakan'dı; bir sözü kanun, bir buyruğu kanunun da ötesinde güçlü ve sonsuzdu. Fakat, herşeyden önce bir gönül ehli, bir boynu bükük derviş olarak Sultan Murat Han, bunların hiç birine önem vermiyordu. Ülkesinin en bilgili adamını düşünüyordu; kimdi? Nasıldı? Neredeydi? Bu en bilgili adam bir bilgin miydi? Yoksa maneviyat âleminin sultanları olan dervişlerden biri miydi? Bilip öğrenmeği, bir Hakan olarak görev sayıyor; bu en bilgili insana karşı açıkça ve herkesin önünde saygılarını sunamadığı için kendisini kınıyordu.

Düşüncesini bir yakınma açtı: «Bana, ülkemin en bilgili kişisini bulabilir misin?» dedi.

Sultan Murat Han'ın yakını, gerçekleri görebilen ve gönlü uyanık bir kişi idi. «Kolay Hakanım» dedi; «Bu gece filân yerde, ülkenizin en bilgin kişileriyle, en ünlü dervişleri bir arada olacak. Kapıda öğreniriz.»

Sultan Murat Han pek sevindi; akşamı zor etti. Ve karanlık basınca, yakını olan kişiyle birlikte, toplantı yerine gitti. Henüz kimse gelmemişti. Kapının bir köşesinde durup beklediler.

İlk gelenler, bilginlerdi. Kapıdan ilk gireni, Sultan Murat Han'ın yakını olan kişi durdurdu. Utana sıkıla, kendilerinin birer yabancı olduklarını, bu kente yeni geldiklerini ve bu ülkenin en bilgin kişinin kim olduğunu pek merak ettiklerini söyledi. Bilgin şöyle bir süzdü onları ve gurur dolu bir sesle kısaca : «Ben!..» dedi ve içeri girdi.

İkinci bilgin, onlara, küçümseyerek baktı: a Ben varken başkasının adı mı sorulur?» dedi.

Üçüncü bilgin, küçük dağları yaratmıştı sanki. Cevabı : «En bilgin kişi benim» oldu.

Dördüncü ve beşinci bilgin cevap vermek tenezzülünde bile bulunmadılar. Altıncı ve daha sonrakiler de öyle.

Bilginlerin hepsi gelmişti. Bilginlerin hepsi kendini bilgin görüyor ve ötekileri kötülüyordu. Sultan Murat Han ağlayacak gibi olmuştu. Bu sırada dervişler görüldü. Birer boynu bükük sümbül alayı idi gelen, sanki dervişler değildi.

Sultan Murat Han'ın yakını olan kişi, aynı soruyu ilk dervişe sordu. Derviş, utanıyormuş gibi derin bir alçak gönüllülükle ardındakini

gösterdi: «Odur!..» dedi. Fakat ikinci de: «Benden sonrakidir!..» diye cevap verdi... ve her derviş, ülkenin en bilgili kişinin kendisinden sonra gelen olduğunu söyledi.

Sultan Murat Han'ın yüzü gülüyordu artık...

Son derviş de önünden geçerken durdurdu. Ve aynı soruyu sordu. Derviş, ummanları ışıklandıran gözlerini hafifçe yere eğip baş kesti ve dünyanın en lâtif sesi ile cevap verdi: «Tanımadınız mı erenler?..» dedi; «Benden önce girenlerin hepsi...»

Dünyanın Gölgesi

Bir dervişti; boynu bükük dururdu hep. Gözlerini kaldırıp, bir kimseye, dik dik bakmazdı. Baktığı kimselerin şu veya bu sebepten utanmış olmasını; görünür veya görünmez bir noksan yüzünden çekingenliğini görmemek için yahut da, bakışları yanlış tefsir edilir de belki baktığı kişinin aklına yanlış düşünceler getirir, kalbini kırar düşüncesi yüzünden, gözlerini kaldırıp kimselere bakmazdı. Kendisine sebebi sorulduğu zaman verdiği cevap da pek kısa olurdu: «İnsanların yüzünde tecelli eden Tanrı ışığına bakmaktan gözlerim kör olur diye korkuyorum.»

Onun için, تنها, ıssız bilinen —yalnız bilinen — yerleri seçerdi hep. Dergâhda, öteki dervişlerden uzakta, kendi kendine — ve hep gözleri yerde, hep kendine çevrilmiş gözleri— saatlarca oturur; hiç kımlıdamaz, susamaz, acıkmaz — sanki hiç soluk almaz — öylece otururdu. Yaslandığı duvarsa eğer kendisi de duvar; yaslandığı bir ağaç ise eğer kendisi de ağaç — fakat herdem gökyüzü ve herdem bütün yeryüzü — olarak günlerini geçirirdi.

Çoğu derviş, onun, ummanlar derinliği ve genişliğinde bir iç mücadelesinde olduğunu sanır; bir kısmı, yine onun, sonu gelmez düşünceler tezgâhında, benlik fikrini çözmeğe uğraştığına inanır ama pek azı, bu derviş, gerçek yüzü ve gerçek varlığıyla tanır. Bir çaresiz deli, bir şifa bulmaz yarım akıllı, düzelmez bir meczup diyenler de vardı; pek azı onun bir gerçek velî olduğunu bilirdi. Dergâhın şeyhi bunlardan biriydi. Ama, dervişini, hâl diliyle anlayıp iç yüzünü dışa, öteki dervişlerine açmıyor; anlatmıyordu.

Bir gün, yine o derviş, o her zamanki yerinde ve o her zamanki haliyle boynu bükük ve gözleri kapalı dururken, şeyhi, yanında bir kısım dervişleriyle dergâhın dışına çıkıyordu. İnsanların, Şeyh de olsa, velî de

olsa bir çiğ insan yanı vardır; kolay kolay bu yanlarını yok edemez, bütün çiğliklerini bir yokluk ve ululuk kazanına olduğu gibi doldurup pişiremezler. Pişirseler ve bütünüyle bir olgun insan — insan-ı kâmil — olsalar bile, yine bir ânları gelir, bir düşüncesiz çiğliğin dürtüsü içinde boş bulunurlar. Dergâhın şeyhi de o ânda —yanında dervişleriyle dergâhın dışına çıktığı ânda— böyle bir çiğliğin boş bulunmuşluğu içindeydi. Belki de, bu meczup bilinen dervişinin gerçek kimliğini — o ululuk dolu iç yüzünü — öteki dervişlerine duyurmak istedi. Yavaşça yanma yaklaştı ve : «Niçin yalnızsın bu köşede?» diye sordu.

Derviş, çok yavaş, fısıltıdan da yavaş sorulan bu sorudan birden ürperdi; bir büyük yer sarsıntısından sallanan teknil yeryüzünden farksız bir ürpermişti bu. Sararmış ve birden öfkelenmişti. «Yalnız olmadığımı sen de bilirsin!..» dedi sadece.

Şeyh susmadı; susması gerekti bu söz üstüne halbuki susmadı: «Biz seni yalnız gördük; kimle bileydin?..»

Dervişin cevabı korkunçtu : «Tanrıyla!..»

Fakat bu cevaptan sonra Dervişte o eski şevk kalmamıştı; bomboş bakıyordu, küp gibi. Neden sonra kalktı. «Ama aramıza sen girdin...» dedi, «Dünya girdi...»

Bir daha, o Derviş, kimse göremedi.

içi Altın Dolu Kuşak

Ulu Hünkâr, istanbul'da, Atmeydanı'nda, çocuk şehzadelerini sünnet ettiriyordu. Bize bu efsaneyi anlatan yaşlı İstanbul efendisi, Ulu Hünkâr demiş, hünkârın adını vermemişti; biz de vermiyoruz. Zaten önemli olan ne o Ulu Hünkârın kimliğidir, ne de sünnet olan şehzadelerin adlarıdır. Gören göz ve anlayan gönül için ne zamanın önemi vardır, ne de mekânın. Gören göz ve anlayabilen gönül, Hünkârların ötesini görür ve anlar.

Atmeydanı'nda çadırlar kurulmuştu; kazanlar kaynıyor, gönüller bir mutlu İstanbul gününü daha yaşayabilmenin huzuruyla doluyordu.

Ve bir yanda, Ulu Hünkârın huzurunda ünlü oyuncular bütün hünerlerini, marifetlerini ve bütün güçlerini ortaya koyuyorlardı. Boy boy, sıra sıra, türlü türlü hünerler — her biri Ulu Hünkârın ayrı bir

teveccühüne mazhar olarak— geçip gitmiş idi. Sıra, şimdikilerin akrobat dediği, bir yer canbazına gelmişti.

Yer canbazının kellesi kulağı yerindeydi; boylu bosluydu, gözünü budaktan sakınmadığı belliydi. Ve Hünkârdan başkasına baktığı zamanlar, gözleri, korkusuz ve hayli yiğit bakıyordu. Beline bir ipekten Trablus kuşağı sarmıştı; göbeksiz karnını sımsıkı kemiklerine yapıştırmıştı. Yanında da çömezi vardı: çelimsiz, sünepe, pısırsık bir delikanlıydı. Kaldırıp da gözlerini kimselere bakamıyordu.

Yer canbazı, Ulu Hünkârın bir işareti üzerine oyunlarına başladı. Yerde upuzun yatıp yatıp yılanlaştı, kıvrılıp büküldü, elleri üzerinde yürüdü ve başının üzerinde dimdik durdu; o durumda yere konulan bir tasta rahatça su içti. Sonra sıçramağa başladı; sıçrarken sanki bir lâstik top olmuştu. Her sıçrayışı bir öncekinden çok daha yükseklerle ulaşıyordu. Bir ân geldi; Atmeydanı'ndaki Dikilitaşların boyunca yükselir oldu. Bu sıçramalar esnasında havada perendeler de atıyordu.

Fakat Ulu Hünkârın gözleri, canbazdan çok çömezine dikilmişti. Çömez, ustasının o göz alan başarısını daha da yücelteekmiş gibi garip hareketler yapıyor, meselâ elleri üzerinde yürümeğe çalışırken beceremeyip yuvarlanıyordu; halkı güldürüyordu. Ne var ki halkın gözü, yükseklerde uçup sıçrayan canbazdaydı daha çok.

Ulu Hünkâr birden oyunu durdurdu. Çatık kaşları, kısılan gözleri ve kenetlenmiş çenesiyle düşünüyor, apak sakalını sıvazlıyordu. «Şu canbazı getirin!» diye buyurdu. Getirdiler. İkinci buyruk: «Çözün kuşağını!..» oldu. Çözdüler.

Kuşağın içi sarı, çil altınlarla doluydu. Gün ışığında pırıldıyor, karıştırdıkça şingirdiyordu. Hünkâr üçüncü buyruğunu verdi: «Şu kuşağı, altınlarla birlikte şu çömezin beline sarın!.. Kuşak ve altınların da kendisinin malı olduğunu söyleyin!..»

Buyruk yerine getirildi. Çömezi ve canbazı yine meydana saldılar. Herkes susmuştu. Soluk alan yoktu sanki. Gözler, erimiş bir kurşun gibi çömezle canbazın üstüne yapışmıştı. O mağrur, yiğit, korkusuz canbazın boynu, bükük duruyordu. Başını kaldırıp bakamıyor, elini kolunu oynatamıyordu. Şimdi, Çömez sıçrayıp yükseliyor, hüner üstüne hüner gösteriyordu ve az önce kaldırıp da kimselere bakamadığı gözlerinde korkunç bir gurur ve güven dolamyordu. Çevreyi çoktan unutmuştu ya da hor görüyordu.

Hünkâr, bu oyuna dayanamadı; çömezi de durdurttu. Artık oyunlara bakacak gücü kalmamıştı. Kalktı. Kalkarken, huzurundakiler, Ulu Hünkârın şöyle mırıldandığını duydular : «Mesele, içi altın dolu kuşakla yükselmekte değil... mesele, çıplak bedenle ve kupkuru bir gömlekle yükselebilmekte...»

Benden Başkası Yanmasın

Van'ın Ahlat ilçesinde bir yoksul kadın yaşırdı. 1681 yıllarında; bir kızı vardı yeryüzünde, başka bir kimsesi yoktu. Belki yüz okka gelirdi ağırlığı, belki daha çok; iri mi iri bir kadındı, kızı da zayıf mı zayıf idi. Yedikleri aş bir avuç darı veya bir avuç ıslatılmış mısırdı; eşten dosttan, sağdan soldan —iyiliksever insanlardan— gelen yiyecekler ne ise kursaklarına o girerdi.

Bu yoksul kadın, bu az yiyecekten de şişmanlardı... içtiği sudan, aldığı havadan da. Bir gün geldi ki, şişmanlıktan yürüyemez, yerinden kımlıdayamaz oldu. Öyle iken, yine de Tanrıya şükrederdi: «Ulu Tanrım, beni sevdiğinden böyle şişmanlatıyorsun... şükürler olsun!..»

Tanrısını severdi; zaten Ondan başka bir şey de bilmezdi. Tanrıya nasıl ibadet edilir, nasıl kulluk yapılır kimse öğretmemişti. Kendi kendine bir dua tutturmuştu, sabah akşam beş vakit Tanrısına o duayı ederdi.

Bir de insanları severdi bu yoksul kadın; insanlara, hele düşkün insanlara acırdı. Kendi halini düşünmez, akşama sabaha bir avuç yiyeceği olsa da bir düşkün insan kapısını çalsa, bir lokma yiyecek istese elinde olanın hepsini verirdi. Zaten kapısı bacası açıktı ardınaca. Her dileyen, dilediği saatte çekinmeden girerdi.

Bir de yeni doğum yapmış kadınları düşünürdü. Kendisi çok zor doğum yaptığından mıdır nedir, ilçede yeni kurtulmuş bir kadın duysa hemen kızını ona yollar, hizmet ettirirdi. Şişmanlığından kendisi gidemediği için üzülür, kızına sıkı sıkıya tenbih ederdi lohusaya iyi hizmet etmesi için.

Bir gün öldü bu yoksul kadın. Karlı bir kış kıyamet gününde, yıllardır özlemine yüreğinde, sevgisini gönlünde taşıdığı Tanrısının çağrısına uydu. Kızı, anasının varlığına alışmış, bu ânî ölüm karşısında eli ayağı tutmaz

oldu; ne yapacağını şaşırdı, ağlayamadı bile. Neden sonra komşulara haber vermeği akıl etti.

Fakat kış o gün en soğuk gününü sürüyordu. Fırtına göz açtırmıyor; kar, açıkta kalan yüzlere ve ellere değer değmez daha, dönüyor, değdiği yeri de donduruyordu. Bin-bir güçlük içinde mahallenin imamı, muhtarı ve bekçisi geldiler. Ama, ölen kadının iriliği karşısında onlar da bir şey yapmadılar. Bu kadını yerinden kaldırmak, getirip teneşirde yıkamak, tabuta koyup mezarlığa götürmek başlıbaşına bir dert olacaktı. «Yarın hava durulursa gelir gerekeni yaparız» deyip gittiler.

Ertesi gün hava duruldu gerçekten. İmam ve ötekiler, yanlarına birkaç komşu daha alarak ölü evine gittiler. Fakat ölü yoktu. Kız şaşırmış bir halde: «Dün akşama doğru gelip cenazeyi kaldırdınız ya...» dedi. «Hattâ hepinizin sırtında yeşil cüppeler, başınızda yeşil sarıklar vardı, içinizde bir de nur yüzlü kadın bulunuyordu. Annemin ölüsünü o yıkadı...»

İmam ve ötekiler büyük bir şaşkınlık içinde : «Nasıl olur?» diye bağıldılar. «Dün, biz bu evden ayrıldıktan sonra evlerimizde kapanıp kaldık. Camie bile gidemedik...»

Buna rağmen kız ısrar etti. Evet gelmişlerdi, yeşil cüppeliydiler hem de; yeşil sarıklıydılar, hepsi de birbirine benziyordu.

Ölü, evde olmadığına göre kızın doğru söylediği anlaşılıyordu. Ama hiçbirisi, dün evinden çıkmamıştı dışarıya. İşin içinde bir iş vardı yüzdeyüz.

Çok yaşlı, gün görmüş, gönlü ganî bir yaşlı adam kiza yaklaştı: «Yavrum» dedi; Anan senin mübarek bir hatundu. Herhalde erenler himmet buyurdular. Fakat, bir şey öğrenmek istiyorum ben. Ananın nasıl duâ ettiğini biliyor musun? Duâ ederken ne derdi?»

Kız : «Biliyorum» dedi; «Annem her zaman, ey Ulu Tanrım, diye başlardı duasına. Ey Ulu Tanrım, benim bedenimi öyle şişmanlat, öyle şişmanlat ki bütün cehennemini bir benim bedenim doldursun tek başına ve başka bir insana yer kalmasın... Ve orada, cehenneminde, benden başka yanan olmasın!..»

Sular Orda Burun Oldu

Bu efsane, Şarköy ile Gelibolu arasında söylenir; bir burun'un, İncir Burnu'nun efsanesidir.

Bir çoban vardır; Şarköy ile Gelibolu arasındaki deniz kıyısı köylerinden birinde yaşamıştır. Asıl adı unutulmuştur; çok uzun ve çok kaba olan burnundan dolayı bu çobanın adına halk «Burun» deyip çıkmıştır işin içinden. Çirkindir bu çoban; ufak tefektir. O zamanki okulların hiçbirine gidememiştir. Yoksul bir ana-babanın oğlu olduğu için, burnunun çirkinliğinden utandığı için, ufak tefekliği yüzünden öteki haşarı çocukların can acıtıcı şakalarından korktuğu için — artık neye yorarsanız yorun — okula gidip de iki kelime öğrenememiştir. Bildiği bir tek harf vardır : Elif!.. Bu kelimeyi de şöyle bir duymuşluğu vardır; kutsal bir ses diye içinde saklamıştır.

Çocukluğundanberi köyün sığırını davarını gütmektedir; konuşmayı konuşmayı, dilini unutacak gibi olmuştur ama, sığırı ve davarı önünde kıra çıktı mı kurdundan kuşuna, çiçeğinden böceğine, ağacından dalma varıncaya bir gizli konuşmanın iç ürperten ve baş döndürten sihirini öğrenmiş, içten içe duymuştur. Gün olmuş sığır ve davarıyla halleşmiş; gece gelmiş yıldızlarla, pırıl pırıl yanan ay ile söyleşmiştir. Böylece, günden güne ve geceden geceye, kendisi de farkında olmadan, bir bilinmeyen zenginliğin sırrıyla dolmağa başlamıştır.

Çoban Burun, sığırları ve davarlarıyla halleşmelerinden ve yıldızlarla dilleşmelerinden başka, kendi kendinde bulduğu ve ışığıyla ışıklanıp dolduğu Tanrı ile de — gönlünce — alışveriş ederdi. Fakat bu alışveriş hemen hemen hiçbir canlıya nasip olmamış bir samimiyete bürünürdü. Böyle ânlarında, Çoban Burun, birden içinde bir şeyin coşup taşıdığını, kabına sığamadığını hisseder, dayanamayıp fırlar yerinden, uçacakmış gibi dönmeğe, eliyle yüreğini döğmeğe başlar ve sonunda secdeye kapanırdı. Bu esnada ağzından sık sık ve tek bir kelime halinde bir harf çıkardı: «Elif!..»

Elif, bildiği ve tekrarladıkça huzur duyduğu tek kutsal harf idi...

Bir gün, oralardan pek kimseler geçmezken, Çoban Burunun coşkunluk ânında — bir gün — iki derviş çıka-geldi nerden geldiyse. Bir çobanın kepenegine bürünmüş dönüp durduğunu, secdeye vardığını, «Elif!.. Elif!..» diye haykırdığını görünce şaşırıp durdular. Bu deli çobanın kendine geleceği ânı beklediler. Ve o zaman, deliliğinin sebebini sordular.

Çoban şaşırmişti. Üzülmüştü de. Utanarak : «Tanrıma ibadet ediyorum.» dedi. Boynu bükülü kaldı öylece.

Dervişler, büyük bir bilgiçlik içinde, bu hareketinin günah olduğunu ve nasıl ibadet etmesi gerektiğini uzun uzun anlattılar, ibadet şeklini gösterdiler ve : «Bizim gibi yap!» diyerek deniz kıyısına indiler. Çoban da indi arkalarından. Orada, dervişler, hırkalarını çıkarıp denize saldılar ve üzerine oturup bir sal üstünde gider gibi uzaklaştılar. ..

Çoban, gözleri iri iri açılmış, farkında olmadan kumlara oturup avuçlarını sımsıkı yapıştırmış hayretle dervişlere bakıyordu. Bu nasıl olmuştu? Niçin batıp boğulmamıştı bu dervişler?

Ama, nesine gerekti... O, yarım kalan ibadetini tamamlamalı idi; fakat nasıl? Dervişlerin söylediklerinin hiçbiri aklında kalmamıştı; yaptığı ibadetin yanlış olduğunu da söylemişti dervişler, şimdi ne yapacaktı? Tanrısına nasıl ibadet edecekti?

Bu endişe ile fırladı yerinden. Dervişlere doğru : «Hey!..» diye bağırdı; «Durun! Söylediklerinizi unuttum ben, durun!.. Durun!..»

Ve; bir yandan da koşuyordu... kepenegine dolan, avucunda kalan kumları döke döke koşuyordu. Koştuğu yer denizdi; derya idi. Kumlar, denize dökülüyordu avucundan ve eteklerinden.

Dervişler, suya saldıkları hırkalarının üstünde dehşetle titrediler. Denizde yürüyüp gelen çobanın arkasından, dökülen kumlar, kocaman kayalar halinde büyüyüp geliyordu. Kıyı, denize doğru bir burun olup, Çobanın adımlarıyla denize giriyordu..

«Dur!..» diye bağırdı dervişler; «Dur!.. Tanrının aşkına dur!..»

Ve çoban durdu. Bir kepenek heybetiyle durdu olduğu yerde. Dervişler, çobanın durduğu yere geldiklerinde, çobanı değil; içi çobansız, içi bomboş kepenegi buldular.

Kıyı ile kepenegin arasını bir kara parçası doldurmuştu; o günden bu yana, bu kara parçasına, incir Burnu dediler.

Kader Efendi Talih Ağa Arapoğlu

Vaktin birinde, Trabzon'un Maçka Deresine, bir dolu ve sağanak yağmurundan sonra, üç taş düşmüş. Ortalık karanlıktan göz gözü görmezken, dolu ve sağanak hiçbir canlıya soluk aldırılmazken, önce

korkunç bir şimşek ışığı dereyi yalamış, sonra, gökyüzü yıkılırcasına gürlemiş, ardından da birbiri üstüne üç yıldırım, Maçka deresine, havuz büyüklüğünde üç çukur açmış.

Uç taş, bu üç çukura gömülüymüş.

Birisine kader taşı demişler, alacalıymış; birisine talih taşı demişler, gökyüzü mavisindeymiş; ötekine de kısmet taşı demişler, gece karanlığı kadar kara bir taşmış.

Görenler, bu üç taşın, ancak en üst yanını görebiliyorlarmış. Renklerine bakıp beğenenler, sıglığını görüp aklananlar taşları sökme; götürüp bir yerde satmak veya evleri için bir temel taşı, hiç olmazsa uğurtaşı, sustası yapmak için yerinden kolaycacık çıkarmağı istemişler ve denemişler.

Becerememişler.

Kazma kürek işe yaramamış; güçlü camızları sabanlara koşup taşların çevre yanını sürmüşler, toprağı yumuşatırız da taşları yerinden oynatırız sanmışlar... alınlarındaki ter, pazularındaki kesik yorgunluk yanlarına kâr kalmış, taşlar yerinden oynamak şöyle dursun daha da sağlamlaşmış toprakta sanki kök şahniş... yıllanmış ağaçları köklerinden çatır çatır söküp çıkaran bunca pehlivan elleri boş böğürlerine dayalı taşları bakakalmışlar da yedi düvele nam şahniş camızlarla deli boğalar, dağı taşı yüklesen bana mısın demeden şakır şakır sallayıp getirirken bu üç taşın karşısında bir sivrisinek misali cansız ve halsiz kalmışlar.

Taşları, yerinden sökmemişler.

Kara barut dökmüşler taşların dibine; lağımlar yapıp fitiller dizmişler. Fitilden kara barutu ateşlemişler... bunca toz toprak, kaya kum göğesi bir cehennem kaynaması içinde yükselmiş de taşların üçü de yerinden bile kımıldamamış.

Daha da ileri varan köylülerden bir yam çarpılan olmuş, yarı beli sakatlanan olmuş, ölen bile olmuş.

Sonunda, köylüler, taşları yerlerinden sökmekten vazgeçmişler. Onları, orada, öylece bırakmağı kendi yararlarına daha uygun bulmuşlar.

O üç taş: alacalı olanına kader taşı; gökyüzü mavisinde olanına talih taşı; ve gece karanlığı kadar kara olanına da kısmet taşı deyip susmuşlar. Yılın belli günlerinde gidip adaklar adanmışlar, bezler bağlamışlar...

O üç taş : alacalı kader taşı, mavili talih taşı ve karalı kısmet taşı, orada, Trabzon'un Maçka Deresinde dura dursun biz haberi gelin başka

yerden verelim. Diyelim ki, bir nur yüzlü yaşlı adam; yüzünde nurların en güzeli en ışıklısı, gözlerinde bir bulut iyiliği ve cömertliği, alnında ay ışığı gecelerinin gümüş pırıltısı gülümseyen bir yaşlı adam, bize bu efsaneyi anlatırken, sesinin o dümdüz dostluğuyla: «Köylülerin bilmediği bir şey vardı» dedi; «Köylü dediğin, yılın her gününde, kimin idaresinde olursa olsun, bir kıyıda unutulmuş kendi başına bırakılmıştır ya, işte o bırakılışla bu unutulmuş köylü milletini biraz boşboğaz biraz da kendini beğenmiş etmiştir... fukara milletin kendini beğenmişliği kendine zarardır onu bir yana bırakalım, boşboğazlığının ise bir kıymeti yoktur. Yalnız lâf lâfı açar lâf tütün kesesini, tütün kesesi de varıp para kesesine dayanır derler, boşboğazın varıp varacağı yer de para kesesidir... kesede para olmazsa neylersin tosunum?.. O zaman hadi yine boşboğazlığa ama bu seferki boşboğazlığın içine biraz da parasızlığın, yokluğun öfkesi karışmıştır haaa... bunu da böyle belle sen...

Neyise lâfı uzatmayalım da diyeceğimizin ucunu, şimdikilerin yaptığı gibi bir kötü karanlığa varıp dayamayalım. Köylü milleti dediğin, boşboğazlığından şunu bunu şöyle düşünür böyle söyler de işin aslını faslını beri yanda unuttur. İşte onun kafasındaki süslemecilik de burada başlar burada biter.

Şimdi, Trabzon'un Maçka deresine düşen o üç taş var ya, köylü milleti o üç taşı söküp götürerek bir yerde satamadı yahut da bir işinde kullanamadı ya, ne yapsın, hemen taşlara bir ad takıp kader taşı, talih taşı, kısmet taşı dedi; işin içinden sıyrıldı. İşi azıcık daha allayıp pul-ladı, süsleyip püsledi; taşlara bez bağladı, adaklar adadı.

Hani ne derler, bunu da çok görmemeli bizim köylü milletine; aslında bu iş bizim en büyük atalarımıza varıp dayanır, Müslümanlıktan önce bizim Türk Milletinin taşlara karşı meyli olduğunu kitaplarımız yazar.

Gel bunları da bir yana bırakalım da tosunum, sana haberin aslını, şu köylü milletin de bilmediği aslını deyivereyim. Şöyle ki:

Vakti zamanında, o üç taşın Maçka Deresine düşmesinden de epeyce önce, vakti zamanında Kader denilen, Talih denilen nesneler birer adam kılığında gezermiş, yani senin benim gibi birer kişiöğlü imişler. Senin adın nasıl Hasan Efendi, benimki Hüseyin Ağa ise, onlarınki de Kader Efendi ile Talih Ağa imiş. Bir de köylüler Kısmet diyorlar ya o taşların birine, ona ben Arapoğlu diyeceğim, Kısmet değil, Arapoğludur da aslı

ondan. O da böyle kara bir kişiymiş de ondan kinaye öz adım demezler, Arapoğlu diye çağırırlarmış.

Şimdi bu üç arkadaş; varlıklı, varlıklı olduğu kadar iyiliksever, iyiliksever olduğu kadar tatlı dilli, güler yüzlü hasılı cömert ve esasında böyle olması lâzım gelen ortadan birer Tanrı kullarıymış.

Durmadan da gezerlermiş.

Gezdikleri yerlerde düşkün birini gördüler mi sıra ile yardım ederlermiş, elinden tutup kaldırırlarmış. Hani kaderi güzel, talihi iyi, adamın arabı uyanmış derler ya, işte bu üç arkadaşın böyle yardımları, bu lâfların çıkmasına sebep olmuş.

Bu üç arkadaşın, elinden tutmayı istemediği bir kimse de var ise eğer, vay yandı haline, düşmüş de düşmüş artık; borç gırtlığına gelip dayanırmış, elden ayaktan kesilirilmiş, bir dostları olsun eğilip de penceresinden bakmaz, uzanıp da kapısını çalmaz olurmuş.

Sonunda bu Arapoğlu gelip yetişirmiş imdadına; iyi kötü elinden rutarmış ama arada bir geç kalırmış. Niye geç kalırmış bilir misin tosunum? Çünkü bu Arapoğlu denileni biraz uykucuymuş senin anlayacağın, uykuyu azıcık fazlaca severmiş. Hatta bu huyu ötekilerin zoruna bile gidermiş bazen. Bir gün: «Bak Arapoğlu» demişler... biri bir yanına, öteki öte yanına geçmişler de «Bak Arapoğlu bu böyle olmaz» demişler. «Eğer bizimle bile olmak istersen bu huyunu bırakmalısın. Sen uykuda olduğun zaman biz birine yardım etmemeğe, onu kendi haline bırakmağa karar veriyoruz. Böyle de yapıyoruz. Sen uykudasın diye boş bulunup seni kollamıyoruz. Gel gelelim sen ne yapıyorsun? Uyanır uyanmaz, arkadaşlar ne oldu, ne yaptınız? diye bize soracağına kendi başına buyruk oluyorsun, varıp o bizim yüzüne bakmadığımız adamın elinden tutuyorsun... olur mu ama?..»

«İyi ya» demiş Arapoğlu da şöyle bir gözünü kapatıp; «Bunda kızacak ne var? Sizin düşünemediğinizi de ben düşünüyorum, noksanınızı tamamlıyorum. Bir insan, kendi kaderine terkedilir mi?»

Bu sefer Kader Efendi kızmış : «Ben olmasam insan da olmaz lâfını bil de konuş!..» demiş. «Ben olmasam...?»

Talih Ağa, Kader Efendi'nin sözünü kesmiş : «O kadar da değil Kader Efendi kardeşim» demiş; sesi azıcık sinirliymiş ama ayıp olmasın diye belli etmek istemiyormuş... «Ben neci oluyorum yani? Talih olmasa kader kaç para eder?...»

Arapoğlu ikisinin bu çekişmesine bakmış bakmış da gülmüş; yarı şaka yarı ciddi: «Ben olmasam ikiniz de on para etmezsiniz» deyip çıkmış işin içinden; «Arabın uyanmalı diyen bilirkîşi boşuna dememiş» diye de ilâve etmiş.

Sendin bendim derken iş büyümüş mü sana tosunum; hem de nasıl büyüme ki nasıl bir büyüme. Kader Efendi Talih Ağa'ya; Talih Ağa Arapoğlu'na Arapoğlu da her ikisine kırılıp darılmış. O günden sonra ne zaman karşılaşalar birbirinden yüz çevirir olmuşlar. Baba katili olup da kırk yıllık kötü kan davası güdenler bile bunların yaptığını yapmamışlar birbirlerine.

Tabîî olanlar aslında insanlara olmuş. Kadersiz, talihsiz, arabı uykuda kalmış insanlar... umutsuz kalmışlar... her ne yana el atılırsa ellerinde kalmış; her ne yana döndülerse bellerinde kalmış... ne diledilerse dillerinde kalmış.

O zaman ulu Tanrı, bunun böyle olmayacağını; üç eski dostun böyle küs, böyle kırgın ve dargm durmalarının yakışık almayacağını işaret buyurmuş. Gel gelelim dostluk denilen şey sırça saray gibidir. Gün vurdu mu ıslıl ıslıl ıslılar da bir deli yel esip o sırça sarayı bölük borchük etti mi cehennem benzeri yanar; Tanrının ışığı dastsuz katmış gönüllere girmez.

Üç arkadaşın gönülleri de böylesine karardığı için

Tanrının işaretinden anlamamışlar. Bu da ayrıca gücüne gitmiş Tanrının tabîî ama en çok, kullarına örnek olacak böyle bir dostluğu bozdukları için, bir gece şafak vakti, bu üç arkadaşı yeryüzünden çekip almış. Hani Hızır Aleyhisselâm da öyle olmuştu ya; bir gün gelmiş artık insanların arasında kalmasından kalmaması hayırlı ve münasip görülmüştü ya tıpkı onun gibi kaderin de, talihin de, arapoğlunun da insanların gözlerinin önünden alınması uygun ve hayırlı takdir olunmuş.

İyi hoş artık uslu uslu oturum, ulu Tanrının bu nimetinden yararlanmağa bakıp da aranızdaki hırgürü bir yana bırakın yine eskisi gibi iyilik yardımlarınızda devam edip gidin ya, tosunum doğrusu bu değil mi? Gel gelelim gönüllere bir kez karanlık çöküp de ikilik girmesin. İkilik girdi mi bir yere gayri ordan hayır bekleme sen... ne yapsan, ne eylesen bu ikiliği ortadan kaldırmanın yolu bulunmaz kolay kolay.

İşte böyle Kader Efendiyle Talih Ağa ve bir de Arapoğlu, orada da başlamışlar ileri geri konuşmağa. Sendin bendim derken, bir ân gelmiş, çekilmez olmuşlar. Bunun üzerine ulu Tanrı, herbirini birer taş haline

getirmiş — alacalı, mavili, karalı bir taş haline getirmiş — bir dolu ve sağanak yağmurunun ardından, yeryüzü cehennemine sürüvermiş.

Tanrı, herşeyi görür ve bilir tosunum; görmezliğe ve bilmezliğe gelişi ululuğundandır. Yoksa o üç taşın, Trabzon'un Maçka Deresi'ne düştükten sonra da rahat durmayacaklarını bilmez mi?

Varsın ne halleri varsa görsünler diye başlarını boş bırakmış. Şekil değiştirip insan kılığına girebilme gücünü de verdikten sonra artık onlarla ilgilenmez olmuş. Derken, bir gece yarısı, Trabzon'un Maçka Deresi'ne düşen üç taş, ilkin dile gelmiş, dil kavgasına başlamış. Kader Efendi: «Ben olmasam...» diye atılmış; Talih Ağa köpürüp : «Bensiz sen kaç para edersin?» diye dikelmiş. Sonunda Arapoğlu uyanmış taş uykusundan da : «Durun hele...» demiş; «Bu işe bir son vermenin zamanı geldi. Ne olacaksa şu üstünlüğümüzü ispat edecek bir şey yapalım, yoksa ulu Tanrı cennetinden de, cehenneminden de bir yer vermeyecek bize böyle giderse. O zaman ne yaparsınız?»

Öyle ya; bu dünyada olduğu gibi insanın öte dünyada da bir yeri yurdu olmalı; artık cennet mi olur cehennem mi olur bir yere yerleşmeli, öyle yelde yaprak misali başıboş gezmemeli, serseri dolaşmamalı. Ulu Tanrı cennetine de cehennemine de almazsa o zaman halimiz haraptır bizim tosunum. Arapoğlu da bunu böyle bildiği için öteki iki arkadaşını uyarmak istemiş.

Bunun üzerine Talih Ağa: «Peki» demiş; «Ben bu işte varım. Yarından tezi yok kimin kime üstün olduğunu ispat edelim...»

Kader Efendi de teklife razı olunca, Trabzon'un Maçka Deresi'ndeki üç taş, eskisi gibi hemen üç insan kılığına girmişler ve oturup yıldız ışıkları altında ertesi sabah ne yapacaklarını, nasıl hareket edeceklerini uzun boylu düşünüp tartışmışlar. Sonunda, bir yoksul kişiye, herbirinin ayrı ayrı yardım etmesine; o yoksul kişi hangisinin yardımından daha çok yararlanırsa o yardımı yapanın ötekilerden daha üstün olduğunun kabul edilmesine karar vermişler.

Sıra, yoksul adamın seçilmesine gelmiş...

O günlerde, Trabzon'da, Trabzon'un en yoksul adamı, üstelik en talihsiz kişisi Yusuf Çavuş derler bir hastalıklı insandı. Talihsizliğini var sen surdan anla ki, denize çıksa kar yağar, dağa çıksa gün doğar; ağını denize sabah atar akşama, attığı gibi bomboş toplardı. Ayda yılda biraz balık tutar, nedense bu sefer de müşteri kaçırdı.

Artık canından bezmişti Yusuf Çavuş.

Bir sabah, son defa, balığa çıkmak istedi.

Ağını son defa denize atacaktı. Ömrünün son avı olacaktı bu; ağı, denize değil bütün ömrüne, geçmiş günlerinin tümünün birden üstüne atacaktı.

Güneş doğmak üzereydi.

Karşı bulutlar, karanlıkla aydınlığın elinde çekişiyordu.

Islak kumların üstünde üç çift ayak, Çavuşun, geçmiş günlerinin uğursuzluğunu çığniyormuş gibi yaklaştı. Yusuf Çavuş farkında değildi. Balık ağlarını, bir kez daha elden geçirip geçirmemeği düşünüyordu.

Omuzuna bir el dokundu.

Dönüp baktığında tanımadığı bir adamın kendisine gülümsediğini gördü. Adam : «Ben senin kaderinim!..» dedi. Elinde, ağzına kadar dolu ve ağzı sıkı sıkıya bağlı bir torba tutuyordu. Yusuf Çavuşa uzattı. «Bu torba altın dolu» dedi. «Senin için getirdim. Al ve bundan sonraki hayatını yeni baştan kur. Artık kader senin önünde gidecektir; korkma...» demesiyle gözden kaybolması da bir oldu.

Yusuf Çavuş şaşırmıştı.

Sabah sabah neyin nesiydi bu? Gözleri açık düş mü görüyordu yoksa? Sağına soluna bakındı. Az uzakta iki kişi durmuş kendisine bakıyorlardı. Korktu, ikisinin de yüzü yabancıydı, biri kapkaraydı üstelik, buranın yabancıydılar herhalde. Ama ikisinin de yüzü gülüyordu. Bir ağızdan: «Hayırlı olsun» dediler; «Kurtuldun artık... altınları iyi kullan...»

Gözden kayboldu onlar da.

Düş devam ediyor olmalıydı..

Altın dolu torba yanında duruyordu; kayığı, ağları yanında duruyordu. Torbayı eğilip almak istedi; elleri titredi, içinde bir garip korku depreşiyordu. Korku sıkıntıya benziyordu. Denize doğru koştu Yusuf Çavuş... elbiseleriyle denize atladı. Soğuk deniz, sabahın bütün soğukluğunu emmiş, Yusuf Çavuşun her yanını yaladı bir solukta.

Düş değildi bu.

Altın torbası orada, kayığın yanındaydı... bembeyazdı.

Bunca yıllık hayatının karanlıkta geçen günlerini aydınlatır gibiydi.

Yüreği, dayanılmaz bir mutluluk sarhoşluğunda tir tir titriyerek altın torbasına koştu. Bir adım ötesindeydi torba şimdi. Bu, bir adım ötesinde, ömrünün sonuna doğan ve hiç batmayacak olan güneş demekti.

Delirmiş bir sinir deprenişi içinde atıldı torbaya.

Fakat aynı anda, nerden çıktığı belli olmayan bir çaylak da, gökyüzünde belirmiş ve bir yıldırım hızıyla — yukardan — altın torbasına doğru uçmuştu. Yusuf Çavuşun torbayı tuttuğu esnada pençelerini atmış ve Çavuşun bir parmağını da kopararak, torbayı kaptığı gibi yeniden havalanmıştı.

Ağzına kadar altın dolu bembeyaz torba, çaylağın pençelerinde, gökyüzünde sallanıyor... uçuyordu.

Yusuf Çavuş, elinde parmağının sızısı, yüreğinde torbanın acısı, gözleri yuvalarından fırlamış, donup kalmıştı.

Bunun düş olması imkânsızdı artık.

Kader, ayağına gelmiş fakat bir hırsız kuşun pençesinde uçup gitmişti. Bir daha da ne gelir ne görünürdü.

Tıkanıyordu Yusuf Çavuşun yüreği.

Kanı, yüreğinden beynine boşalıyordu.

Dayanamadı. Düştü olduğu yere.

Kendine geldiğinde her yanı dökülmüş kulübesinin, yırtık pırtık çul yatağındaydı. Onu, deniz kıyısında öyle baygın yatar görenler alıp getirmişler, kulübesindeki yatağına yatırmışlardı.

Başucunda bir yaşlı kadın, belki de son nefesini bekliyordu; okuyordu.

Yusuf Çavuş, kimseye, hiçbir şey anlatmadı.

Başucunda son nefesini bekleyen kadına da birşey demedi.

Kadın, akşam ezanı okunduktan sonra gitti. Her yanı dökülmüş kulübenin kırık dökük yerlerinden akşam karanlığına karışmış ay ışığı, gizli ve sessiz bir utanışla dolu, Yusuf Çavuşun yalnızlığına döküldü.

Trabzon susmuştu; Trabzon'da herşey susmuştu; Trabzon'da deniz de susmuştu.

Yusuf Çavuşun kapısı çalındı.

Gelen yine üç kişiydi.

Üçü de içeri girdi.

Olanları biliyorlardı.

Yusuf Çavuş, üç kişinin içinden, sabah, kendisine altın torbasını getireni tanıdı. Kızgın bakıyordu. «Haklı...» diye geçirdi içinden Yusuf Çavuş. Gözlerini ötekilere çevirdi. Birinin yüzü kapkaraydı; gülüyordu... onu da tanıdı.

Üçüncüsünün elinde bir tepsi dolusu baklava vardı. Yusuf Çavuşa yaklaştı. «Ben senin talihinim» dedi. Yusuf Çavuş, kendinin de şaştığı bir sesle : «Şimdiye kadar nerdeydin?» diye bağırdı. Bu seste, giden bir torba altının acısı vardı. Talih Ağa : «Şimdiye kadar seni bıraktım ama» dedi; «Bugünden sonra senin yanında olacağım. Sen şimdilik şu baklavayı yemeye bak. Gücün yerine gelsin önce...»

Baklava tepsisini Yusuf Çavuşun önüne bıraktı.

«Yemene bak» dedi. «Ben senin talihinim... baklavayla başladım!»

Üçü de, geldikleri gibi sessiz ve gürültüsüz, gittiler.

Yusuf Çavuş, baklava tepsiyle başbaşaydı. Bir de, kırık dökük kulübenin orasından burasından içeri dolan ayışığı karışmış karanlıkla...

Açlıktan içi kazınıyordu.

Baklava tepsisine el attı. Ama... yemedi. Düşündü: «Şimdi ben bu baklavayı yersem» dedi; «Belki midemi bozar alışık değilim... üstelik karnımı da doyurmaz, mideme oturur. Halbuki bunu götürürsem... götürür de Şeyh Efendiye verirsem —bir şimdi o uyanıktır bu saatte ona verirsem — bana biraz para verir... yiyecek verir. Bir iki gün idare ederim hiç değilse. Yoksul kişiye baklava ne gerek?»

Böyle dedi ve böyle düşündü Yusuf Çavuş. Kalktı; baklava tepsisini aldı. Tepsi hayli ağırdı. Şaşırdı. Bu kadar ağır olmaması lâzımdı bu tepsinin. Şöyle bir baktı: nar gibi kızarmıştı baklavalara. Bir tanesini alıp yese miydi ki? Ağzında bir şeker lezzeti duysa mıydı ki? O bir zamanlar, çok gençliğinde daha duyduğu çılgınlığa benzer bir lezzet karışmış şeker tadını duysa mıydı ki bir daha? Yıllardır duymadığı ve şimdi unuttuğu bir şeker lezzeti...

Alıyordu. «Olmaz!..» diye düşündü. «Birini alırsam artık olur bu tepsi. Artık malı da Şeyh Efendiye götürmek ayıp olur.»

Almadı.

Bir tepsi baklavanın bu kadar ağır olmaması gerektiğini düşünene düşünene dışarı çıktı.

Bütün Trabzon uyuyordu ayışığında. Sokaklar uyuyordu.

Tekkeye vardı.

Bir Şeyh Efendi uyumuyordu bütün Trabzon'da.

Tepsiyi Şeyhe verdi Yusuf Çavuş... olanları anlattı bir bir, düşündüklerini anlattı; bu tepsiyi kendisine niçin getirdiğini anlattı.

Şeyhin yüzünde bir güzel ayışığı dolaşıyor, sakalında karanlıklar aydınlanıyordu. Gülümsüyordu. «İyi etmişsin evlât» dedi. «Koy şuraya tepsiyi. Yarın dervişlere dağıtırlar. Sen de, orada peynir ekmek var, karnını doyur. Surda da biraz para olacak, içinden istediğin kadarını al... Müslümanın malı aşikaredir, gizli değildir...»

Yusuf Çavuş, tepsiyi Şeyh Efendiye getirmekle ne kadar iyi hareket ettiğini düşünerek karnını doyurdu. Parasını ve Şeyh Efendinin duasını da alarak çıktı. Trabzon, herşeyiyle uyuyan Trabzon, tok iken insan, ne kadar da güzeldi; ayışığı ne kadar da parlaktı böyle? iyi ama bu baklava tepsisi de niçin o kadar ağırdı öyle?

Baklava tepsisinin ağırlığını düşününe düşününe evinin yolunu tuttu.

Baklava tepsisinden aldığı parayla üç gün karnını doyurdu. Uç gün iş yapmadı. Zaten yapacak işi yoktu; balığa çıksa bile, ağı boş gelecekti biliyordu.

Ama üçüncü günün akşamı parası da bitmişti. Yarın, balık vursa da vurmasa da denize çıkmalıydı artık.

Çıkmalı mıydı, çıkmamalı mıydı?

Düşünceler de beş para etmiyordu gayri... yorgunluk veriyordu.

Evzan okunurken, kapısı çalınmadan açıldı. Gelen, yüzü kapkara olan adamdı. Yalnız gelmişti. Yüzü kapkaraydı ama kulübenin karanlığında bile seçiliyordu. Selâm verip kırk yıllık ahabıymış gibi Yusuf Çavuşun yanına oturdu. Halini hatırlarını sordu. Arkadaşının getirdiği baklavayı nasıl bulduğunu sordu.

Yusuf Çavuş: «Yemedim ki bileyim» dedi. «Ben bir yoksul balıkçıyım. Baklava benim neyime» dedi. «Yalnız...» dedi; «Tepsi bir hayli ağırcaydı. Şekerini mi çok koymuşlardı neydi?...»

Arapoğlu güldü. «Arkadaşımın aptallığı ağırlaştırdı o tepsiyi, şeker şerbeti değil» dedi. «Bir insanın ihtiyacı ne ise o verilmeli. Bir şeyi birden değil, alıştırma alıştırma, hak ettire etire vermeli. Sana birden verdiler vereceklerini. Birden verilen şey birden gider...»

Yusuf Çavuş : «Bu adamda lâftan başka şey yok anlaşılan» diye düşündü. «Bari erkenden gitse de yatıp uyusam...»

Çavuşun içinden geçenleri bilmiş gibi Arapoğlu: «Şimdi sen bir güzel uyu» dedi. «Hiç bir şey düşünme. Yarın gün doğmadan uyan. Balığa çıkma, balıkda değil kısmetin. Doğru işçi pazarına git. Gözünün tuttuğu bir iş bulursan ne verirlerse versinler kabul et, git çalış. Çalışmak en güzel

varlıktır unutmama. Dediklerimden de sakın çıkma ha, sakın çıkma... hadi eyvallah!..»

Dedi ve çıkıp gitti.

Yusuf Çavuş gözlerini oğuşturup baktı kaldı ardından.

Yattı.

Gün doğmadan uyandığında kulaklarında Arapoğlunun sözleri vardı. Bir ara, bu sözleri dinleyip dinlememekte tereddüt etti. Sonunda, dinlemeğe karar verdi.

Namaz kıldı.

İşçi pazarına vardığı zaman, gün ışımak üzereydi.

İş arayan işçiler; işçi arayan kişiler kaynaşıyordu. Sessiz bir gürültü doldurmuştu pazarı. Sağa sola bakındı, işçilerin arasında kendisinden yaşlısı yoktu. Kim gelir de yaşlı bir adama iş verirdi bunların arasından?

Bir duvar dibine çömelip beklemeğe başladı.

Gün iyice ısıdı.

Pazar dağılıyordu.

İşçisini bulan, pazarlığında anlaşılan vurup gitmişti.

Kalanlar da umutsuz, bekleyiyordu.

Yusuf Çavuş : «Boşuna bekliyorum» diye düşündü.

Kalktı. Gidecekti. Yine ne varsa denizde vardı, iyi kötü, bir iki balık bulurdu belki.

Bir yaşlı kadın geldi pazara Yusuf Çavuş gitmek üzereyken. Pazar yerinde kalan tek tük işçiyi şöyle bir süzdü. Yusuf Çavuşun önünde durdu, «işçi misin sen de?» diye sordu. «Eh...» dedi Çavuş; «iş bulursak işçiyiz...»

«Şehrin yarım saat uzağında bir bağım var» dedi kadın. «Bağda kavaklarım var... Çok dallanıp budaklandılar, kavaklarımı budar mısınız?»

«Budarım; niye budamayım» dedi Çavuş. «Parasıyla değil mi?»

Anlaştılar.

Bağa gidinceye kadar, Yusuf Çavuş, denizde balık tutmaktan bağda kavak budamanın daha kârlı bir iş olduğunu düşündü. Ama bağa varıp da kavakları görünce, düşündüklerinden caydı. Kavaklar dev gibi uzamıştı; dev gibi dallanıp budaklanmıştı...

Kadın kavakları gösterdi ve kavaklarla Yusuf Çavuşu başbaşa bırakıp, bağda, kendi işine daldı. Çavuş, işe, kavakların en irisinden başladı.

Kavakların en irisinde bir kocaman yuva vardı, görünüyordu, iri dalların çataklandığı yerde yayılmıştı; koca bir kuşa ait olduğu belliydi. Yusuf Çavuş, yuvanın bulunduğu az yukarısından budamağa başlamağı uygun görmüştü. Oraya kadar çıktı.

Yuvada kuşun yavruları vardı.

Kuş yavruları, çaylaktı.

Çaylak yavrularının yanında da, bembeyaz bir torba.

Yusuf Çavuş, deniz kıyısında o sabah, çaylağın elinden kaçırdığı altın torbasını tanıdı. Gözleri kararır gibi oldu bir ân. Ama hemen kendini topladı. Kadına baktı ilkin. Bağın üst başında, asmaların dibinde bir şeyler yapıyordu. Dalmıştı. Kadın dalmışken ve kadına hiç bir haber vermeden, koşar adım şehrin yolunu tuttu.

Şehre yaklaşıyordu.

Yolu tekkenin önünden geçiyordu. Baklava tepsisi geldi aklına.

Yiyemediği, götürüp sattığı o ağır baklava tepsisi...

Şimdi artık doya doya baklava yiyebilirdi. «Bir tepsi de Şeyh Efendiye gönderirim» diye mırıldandı. «Bir tepsi de dervişler için...»

Cümlelerin bu kelimesinde tekkenin kapısı açıldı. Yusuf Çavuş da tam kapının önüne gelmişti. Açılan kapıdan Şeyh Efendi çıktı. Şaşırان Yusuf Çavuşu süzdü bir ân. Gülümsedi sonra. «Seni bekliyordum ben de kardeş» dedi. Yanındaki dervişe dönüp «Altınları getir» dedi sonra da; «Sahibi geldi almağa...»

Yusuf Çavuş şaşırانmamış, aptallaşmıştı.

Şeyh efendi gülüyordu. «Baklavalardan herbirinin içinde ikişer altın vardı kardeş...» dedi. «Talihine ayağına getirmişti ama sen tepiverdin. Bir daha yapma.»

Derviş altınları getirmişti.

Şeyh Efendi, Yusuf Çavuşa verdi torbayı. «Bir daha da, başladığın bir işi yarım bırakma... hele o işi yapacak diye biri sana güvenmişken...» dedi; «Denedin artık, bu altınlar geldiği gibi habersizce geri gidiyor; altınlara güvenme... sakın ha, başladığın hiç bir işi yarım bırakma. Benden demesi bu kadar!»

Aynı güzel gülümseyişle, şeyhçe bakıyordu.

Dervişleriyle birlikte yürüdü gitti.

Yusuf Çavuş, bu kadarını ummuyordu. «Başladığın hiç bir işi yarım bırakma» diyen şeyhin sesi kulaklarında yankılanıyordu...

* **

Bize bu efsaneyi anlatan; yüzünde nurların en güzeli, en ışıklısı, gözlerinde bir temiz bulut iyiliği ve cömertliği, alnında ayışıĒı gecelerinin gümüş pırıltısı gülümseyen yaşlı adam : «Kaderin varmış... yok talihli adammışsın kaç para eder tosunum» demişti; «Arabın uyanmalı aslında, arabın uyanmalı... Arabın uyanmadıktan sonra neye yarar?»

Zafer Kiminledir

Sultan Murat Han erleri, dalga dalga bölükler halinde yola düzülmüştü; küffâr üstüne doğru akan bir dolu nehir gibiydi. Sessiz, sakın fakat gücü içten içe alevlenen bir korlu ateşti her bir er. Kurulu bir zenbereğin, sımsıkı ve hazır, fırlama ve boşalma ânının gösterişsiz bekleyişi içinde yürüyorlardı.

Düşman henüz uzaktaydı. Uzaklar, bir sıkı yürüyüşün sonunda en yakın olabilirdi. Ama, şimdilik orduyu, böyle bir sıkı yürüyüşe zorlamanın gereği yoktu. Düşman daha yaklaşmalı, asıl yurdundan daha uzaklaşmalı, Türk kentlerinde, kolay kazanılmış bir zaferin sarhoşluğu ile uyuşmalıydı. Ve birden Türk Çerilerini görüp o sarhoşluktan birden, en acı ve dayanılmaz —ve unutulmaz — bir uyanışla uyanmalıydı.

Ordunun başında, iri bir çınar heybetiyle ve sükûnetiyle giden at üstündeki Sultan Murat Han böyle düşünüyordu. Sarhoş düşman, birden uyanmalı ve o uyanışı artık unutmamalıydı.

Sultan Murat Han, böyle düşünüyordu düşünmesine ya, her iri çınarın içinde esen ve yapraklarını kıpır kıpır kıpırdatan bir ince huzursuz yel, Murat Han'ın da yüreğinin başında esiyordu. Bir sonsuz yoldu çıktıkları yol; sonunda Tanrıya da ulaşılırdı... yurda —anayurda— bir ulu zaferle de dönülürdü... ya da? Sultan Murat Han'ın yüreğinin başında esen huzursuz ince yel bu idi: Ya da? Sonunu düşünmek istemiyordu: «Ya da küf fara yenilip gülünç olunur...» diyemiyordu; düşünemiyordu. Gerçi Tanrı, din-i mübin ve adalet için savaşılanları yarı yolda bırakmazdı; Tanrı, bir ulu yurdun sonsuz hürriyeti ve esenliği için döğüşenleri yarı yolda bırakmazdı gerçi... Fakat?..

Belki Sultan Murat Han'ın bir günahı vardı; kendisinin de bilmediği, bilmeyerek, farkına varmayarak işlediği bir günahı vardı, bilmediği günahlarından korkuyordu.

Ordu, son konaklama yerine varıncayadek hiç konuşmayan Gazi Hakan, hep bu bilmediği günahını düşündü.

Son konak yerinde, otağına çekilmiş ve otağının yalnızlığında Tanrı ile baş başa, gönül gönüle kalmışken, bir nur yüzlü dervişin, yavaşça ve sessizce, çadırın kapısından kimseye görünmeden içeri süzüldüğünü farketti. Ve daha derviş selâm vermeden, kim olduğunu söylemeden, Sultan Murat Han : «Acaba bize zafer müyesser mi?» diye sordu.

Sinek uça soluğu duyulacak bir sessizlikte derviş gülümsedi. Gökyüzü genişliğini kapsayan gözlerinde ince pırıltılar vardı: «Kendini yokladın mı oğul?» diye konuştu. «Senin ve erlerinin kursağında bir lokma haram var mı? Hak yiyor musun ve mazlumlara kötü davranıyor musun? Halk içre ikilik yaratıyor musun?»

Sultan Murat'ın içi rahatlamıştı. Düşünmeden : «Hayır!..» dedi.

Otağın sessizliği genişlemiş, genişlemiş, genişlemişti. Bu genişleme içinde dervişin gülümsemesi büyüyordu sadece : «Öyleyse korkma» dedi; «Ey Gazi Murat Han korkma zafer senindir!..»

Ekmeğe Saygı

Yıl 1550 miydi yoksa 1650 mi ne iyice bilmiyorum; Kayseri'de çok zengin bir adam yaşıyordu. Enine boyuna, sağlam yapılydı. Bütün hayatmca bir kere bile öksürmemiş idi; daha başının ağrıdığı duyulmamış, dişlerinin bir teki bile çürümemiş, gözleri, ışığından bir damla yitirmemişti. Yaşı elliyi çoktan geçmiş altmışa merdiven dayamıştı. Zenginliğini ölçmeğe insan dili yetmezdi.

Böyle bir kişinin hiç bir şikâyeti olmaması gerekirdi. Aslında bu adamın da bir şikâyeti yoktu. Kimseye bir kötülük etmediği, daima haramı helâli gözetdiği, uçsuz bucaksız topraklarında çalışan en yoksul ve en düşkün bir kulu bile incitmeyip emeğini fazlasıyla verdiği için düşmanı da yoktu. Dindardı da. Tanrıyı aklından bir dem dahi çıkarmaz, adım atışlarını bile Tanrının kontrol ettiği için ona göre davranırdı. Cimri de değildi; yaşamasını bilirdi.

Bunun için olmalı zenginliği günden güne artıyor; yıllar, topraklarına bütün yeryüzü zenginliğini olanca bereketiyle saçıyor. Başkasının bire beşi zor aldığı toprakları yanında bu adamın toprakları bire yirmi, bire yirmibeş veriyor, koyunları çiftler kuzuluyor, ineklerinin göğsü sütü almaz oluyordu. Ve develeri çoğalıyor; atları, bütün Kayseri ovasını dolduruyordu.

Ama, bu zenginlik, bu adamı dertli ediyordu. Zenginliği arttıkça tasası da artıyor, paraları çoğaldıkça derdi ziyadeleşiyordu.

Bir gün geldi, derdinden, tasasından yerinde duramaz oldu. Yoksa, Tanrıya karşı bir büyük ve bilmediği bir suç mu işlemişti? İşlediyse, bu bilmediği günahı ne idi? Yoksa Ulu Tanrı, Eyüp Peygamber gibi onu da mı deniyordu? Önce zenginlik verip sonra bir sonsuz yokluk acısına mı düşürecekti?

Bu tasalar, bu çok zengin adamın bütün huzurunu yok etmişti. Artık dayanamayacağını anladığı gün, kalktı, Kayseri'nin en mübarek ve en ünlü Şeyhine gitti. Baş kesip Şeyhin huzurunda, derdini anlattı. Tasalarını, huzursuzluğunun tahmin ettiği bütün sebeplerini dile getirdi ve: «Ey muhterem Şeyh, şimdi ben ne yapayım? Ne yapmamı istiyorsun?» diye sordu.

Şeyh, uzun süre düşündü. Gözlerini yummuştu... belki, kimsenin görmediği şeyleri görmeğe çalışıyordu. Sonunda : «Hiç bir günahın yok...» dedi; «Bütün günahın Tanrıyı çok sevmen ve onu bir saniye bile aklından çıkarmamandır. Tanrıyı unutursan, bu dertli zenginlikten kurtulmuş olursun!..»

Zengin adam dehşetle titredi. Dudaklarının ve bütün bedeninin kanı bir anda çekilmişti sanki. «Nasıl olur?» diye kekeleydi. «Bu imkânsız. Tanrıyı unutamam. Unutmam, yaşamamam, soluk alamamam demektir...»

«O halde...» dedi Şeyh; «Bir başka çare var. Çıplak bir deveye bin ve çok uzun bir yola çık. Bütün yol boyunca ve deve sırtında yalnız kuru yufka ekmeği ye...»

Zengin adam, sevinerek bu teklife razı oldu ve hemen bir deve getirtip yanına yeteri kadar kuru yufka ekmeği aldı; yola çıktı.

Deve, yürürken sallanıyor, semeri de olmadığı için üzerinde durmak zorlaşıyordu. Öğleye kadar bin güçlkle yola devam etti. Öğleyin, karnı acıktı. Deveden inmeden binbir itinayla kuru yufkalardan bir parça aldı...

boynuna bir mendil bağlamıştı... yufka kırıntılarını yere dökmemeğe çalışarak —ve yine binbir zorlukla— yedi.

Bir iki gün böyle geçti. Üçüncü gün, öğle vakti son ekmeğini yiyordu. Bir anlık dalgınlık içinde bir küçük kırıntı yere düştü. Adam, avucundakileri torbaya koyup hemen devesinden indi ve ekmek kırıntısını aramağa başladı. Bulamadı. Üzüntüsünden deli olacaktı neredeyse. Bu küçük ekmek kırıntısının, tarladan — tane iken — eve gelip ekmek oluncayaca geçen serüvenini ve bu serüvendeki ahnterini, insan emeğini düşünüyor; Tanrının mukaddes kıldığı bir nimetin bu küçük kırıntısının insan ayağı altında çiğnenmesinden korkuyordu.

Başka bir çare bulamayınca, kırıntının düştüğü yeri, bütün çevresiyle satın aldı. Etrafını çevirtti ve buraya insan ayağı girmemesini temin etti. Ekmek kırıntısını, orada, böceklere ve kuşlara bıraktı.

Artık içi rahattı. Kayseri'ye döndü.

Ve; mahsulünün iki misli bereketlendiğini gördü. Doğrulayıp Şeyhin yanına vardı. Dediklerini bir bir yerine getirdiğini anlattı. Şeyh, yumuşak bir tebessümle gülüyordu. «Evet...» dedi; «Dediklerimin hepsini yerine getirdin. Ama, bir küçücük ekmek kırıntısı için ne kadar çok üzüldüğünü biliyorum. Bugünkü servetin, o küçücük ekmek kırıntısına karşı duyduğun derin saygının karşılığıdır. Var sağlıcakla otur ve tasalanma...»

Kavak kavaktan uzundur

Yıllar, ama çok, pek çok yıllar önce; bizden, hatırlayamayacağımız kadar çok önceleri yaşamış olan kişilerden de yıllarca önce, ağaçlar, henüz bizim bildiğimiz çam, meşe, kayın, palamut, gürgen, ardıç gibi adlarla daha adlandırılmadığı bir çağda Kara Kavak adında bir kadın yaşarmış.

Adı Kara Kavak, cinsi kadınmış ama gel gelelim bir yaman büyücüymüş. Ve bu büyücü Kara Kavak adındaki kadının da Ak Kavak adında ayın ondördü bir kızı varmış.

Ne var ki, Kara Kavak cadı mı cadı, gönlü kara, kambur ve çirkin imiş; hiç kimsenin iyi ve mutlu olmasını istemezmiş ve «herkesin işi kötü gitsin de gelip bana muhtaç olsunlar; herkes birbiriyle kötü olsun, geçinemesin bir benimle araları iyi olsunlar, beni bilsinler» dermiş.

Kurt dumanlı havayı sever derler bunun gibi ortalığı birbirine katarmış, fitne fesat saçar, milleti birbirine düşürürmüş ki, hava bulansın da ben işimi yürüteyim, adım duyulsun, namım yedi yerde söylesin diye.

Ayın ondördünden bile güzel, uysal, iyi yürekli ve herkesin mutluluğunu isteyen kızı Ak Kavağı da bütün canlılardan kıskanır, dizinin dibinden, gözünün önünden ayırmazmış.

Bu böyle süregelsin, gün olmuş, günlerden bir gün Kara Kavakla kızı Ak Kavağın yaşadığı ülkeye bir gezgin Hak Âşığı gelmiş.

Nasıl gördü, nerde gördü ise artık orası bilinmiyor bir yerde Ak Kavağı görmüş. At ayağında öfke Âşık gönlünde yufka olur derler, bu gezgin Hak Âşığı da Ak Kavağı görür görmez vurulmuş. Vurulmuş ki ne vurulmuş, hem de nasıl vurulmuş? Gözü başka bir şey görmez, dili başka bir şey söylemez olmuş; Ak Kavak der de bir daha özge söz demez imiş.

Ak Kavağın anası Kara Kavak —büyücü ya— bu işi esen yelden, coşkun akan selden velhasıl uçan kuştan öğrenmiş ve görmüş ki, Ak Kavağın gönlü de pek boş değil. O da Hak Âşığı o gezgin delikanlıyı seviyor gizlice. Eh anasından dünya âlem korkuyor, Ak Kavak korkmaz olur mu; o ötekilerden daha da çok korkmuş anasına en yakm diye. Korku bir kişinin yüreğine girmeyi görsün, oyar da oyar, eritir de eritir kezzap misali... dağ gibi yiğit delikanlıları içi oyulmuş ağaç gövdesine çevirir de ince üzüm sapı gibi sallandırır.

Korku Ak Kavağın gönlüne Hak Âşığı gezgin delikanlının sevgisiyle bile girmiş üstelik. Böyleyken bile anası olan Kara Kavak hasedinden çatlamış, kıskançlıktan deli divane olmuş. Kilit üstüne kilit vurmuş Ak Kavağı evde hapis etmiş.

Hapislik ne yapar adama? Hele gönlünde bir de cayır cayır aşk ateşi denilen o külleme kor için için tutulmuş yanıyorsa hapislik ne yapar? Ateş daha çoğalır, söndürülecek gibiyse bile bir dumanlı alev, bir kavurucu duman olur büyür. Ak Kavakta da öyle olmuş işte. Hapislik, Ak Kavağın yüreciğindeki koru söndüreceği yerde bütün bütüne körüklemiş. Öyle bir hal almış ki günün birinde, Ak Kavak, yüreciğinde cayır cayır yanan ateşe dayanamamış ve bir gece : «Tanrım sen beni koru, gözet; gayri ben dayanamıyorum sen nasıl bilersen beni öyle yap!» deyip pencereden kaldırdığı gibi kendini bahçeye atmış.

Ertesi sabah uyananlar, bir de bakmışlar ki, büyücü Kara Kavağın bahçesinde, her yanı saran ısırgan otlarım gölgeleyen bir ulu ve yemyeşil

ağaç bitmiş. Boyu Ak Kavağın boyu gibi süğlün süğlün; sallanışı Ak Kavağın salınışı gibi eğim eğim.

Hemen varıp Kara Kavağa iletmişler haberi.

Kara Kavağın, ağacı görür görmez yüreği cız etmiş ama çevresine sezdirmemiş. Fakat başını kaldırıp da bakınca Ak Kavağın penceresinin açık ve açık pencereden de bir yeşil bürümcüğün, ağacın en üst dalma sarılmış olduğunu görünce gayri dayanamamış.

Ağlayıp sızlayacağı yerde büsbütün kudurmuş bu işe ve bütün büyüclük hünerini kullanarak o ağacın yanibaşında, dallı budaklı bir başka ağaç yapmış kendini. Dalları, yapraklarını ötekinin aynıymış ama Kara Kavak, eğri büğrü bir ağaç olmuş imiş.

Yel estikçe biri upuzun, gıcır gıcır gıcırdar, yüreğindeki korla inlermiş; öteki de kara çalı gibi yerleredek eğilen dallarıyla o upuzun ağacı döğer, kolunu kanadını kırarmış.

Gezgin Hak Âşığı bunu görünce kendinden geçmiş bir günç o upuzun gıcır gıcır gıcırdayan ağacın kırık dallarını almış, öpüp koklamış, götürüp toprağa dikmiş. Sarı yeşil, tiril tiril yapraklı, narin ve uzun ağaçlar olmuş bu dallar da.

Gezgin Hak Âşığı o kambur, eğri büğrü ağaca Kara Kavak adını vermiş. Öteki upuzun, süğlüm boylusuna gözünü yaşlı bakmış, bakmış da :

«Ak Kavak... Hey Ak Kavak!..» diye seslenmiş.

Berikilere, Karakavağın döğmesiyle Akkavaktan kırılan dalcıklardan olma ağaçlara da «Telli Kavak» adını takmış.

Ve o ağaçlar, o günden bugüne, bu adı almışlar, böyle çağırılmışlar, böyle bilinmişler, böyle söylenmişler.

Kara Kavaklar soğuk, netameli ve tekinsiz olurmuş.

Ak Kavaklar âşıkların kavağıymış, Anadolu'da, ekseri bir kır kuyusunun yanibaşında, kuyunun ve büyük kırın yalnızlığını duya duya buyurmuş.

Telli Kavak da gönlü yaralıların kavağıymış, ağacıymış.

Bize, bir Anadolu köyünde, bir kır kuyusunun yanı-başında uzamış bir Ak Kavağın gölgesinde bu efsaneyi anlatan içli, yumuşak sesli ve sakallı ihtiyar köylü:

«Yaaa... işte böyle evlât» diye sözünü bitirmişti. «Kavak deyip de geçmeyin siz. Kavak vaaar, Kavakçık var. Niye kavak kavaktan uzundur hiç düşündün mü?»

Hiç düşünmemiştim. Bir kavağın uzunluğu, ya da kısalığı bence o kadar önemli değildi.

İhtiyar köylü, kendi sorusuna yine kendisi cevap vermişti sustuğumu görünce :

«O hayin Kara Kavak, Ak Kavağı döğdükçe, dallarını döğüp döğüp de kırdıkça Ak Kavak netsin? Gel buyur aha işte dallarım tümüyle senin döğ dögebildiğin, kır kırabildiğin kadar mı desin? Ağaç bile olsa demez bunu evlât. Ak Kavak da, Kara Kavağın dallan dallarıma yetişemesin diye uzadıkça uzamış. O yüzden kavak kavaktan uzundur işte. Hem Ak Kavak pencereden kendini atarken, Tanrım beni sen nasıl istersen öyle yap, koru beni, gözet beni, dedi ya... niye Tanrı başka ağaç yapmadı da o kızı kavak yaptı? Çünkü Tanrının en mübarek ağacı kavak idi de ondan evlât, en mübarek ağacı kavak idi...»

Magosa'da Bir Er Vardı Uykusuz

Şu aşağıda okuyacağınız Magosa Efsanesini ilkin, oluş halinde görenler; bu efsanenin içinde yaşayanlar, savaştan sonra anlattılar.

Ve bunu Kıbrıs'ın ilk Kur'a Reisi Miralay Şükrü Bey duydu.

O, oğlu Mustafa Efendiye, Mustafa Efendi de oğlu Şevki Bey'e nakletti.

Şevki Bey oğlu Mustafa'ya, Mustafa da kızma anlattı.

Mustafa Bey'in kızı iyi yetişmiş bir terbiyeli ve görgülü hatundu. Bütün Kıbrıslı kadınlar gibi uzun kış geceleri, oğullarına kızlarına; yaşları ilerlemiş ise torunlarına hâlâ Kıbrıs topraklarında bir canlı hayal olmuş yaşayan ve hâlâ her ne yana baksan 1571 yılının o coşkun, o heyecan dolu taze günlerinin arzusu duyulan efsanelerini anlatırdı.

Bu görgülü hatun, Magosa Efsanesini torunu Cevdet Bey'e anlattı.

Ve şöyle anlattı:

Oğul heyyy... gözümün gördüğü, gönlümün sevdiği, gelecek günlerimin umudu torunum heyyy; yavrum, balam iyi dinle : Onlar, senin için öldüler!

Magosa önlerinde bir cehennem kaynıyordu.

Ve yıl, 1571 idi.

Yeryüzünü iki padişaha az gören bir cihangirin torunu, senin gibi bir torundu torunum, senin gibi bir torundu, yer götürmez ordularını denizden Kıbrıs üstüne salmıştı. Çevreyanı su dolu bir avuççuk Kıbrısımız o zaman, yürekleri kara, yüzleri kara ve gönülleri kapkara insanlarla dolmuştu.

Bu insanlar, bir karanlık gibi adaletsizlikleriyle, hürriyetsizlikleriyle ve akıl almaz türlü eziyetleriyle Kıbrıs'ın üstüne çökmüş, Kıbrıs'ın üstüne tünemişti; Kıbrıslılara soluk aldırılmaz olmuştu.

Cihan padişahının çerileri, bir ellerinde adalet ve ötekinde hürriyet olduğu halde, geldiler.

Kıbrıs'ın üstündeki o kalın karanlığı yırtmak istediler.

Daha o gün, gün başka doğdu Kıbrıs'ta. Kıbrıslılar için hürriyet, o kapkara Venedik taifesi için ölüm gibi doğdu.

Korktular.

Ve cümle askerleriyle; bütün silâhları, topları, tüfenkleri ve bütün cenk usulleriyle Magosa'ya doldular. Kapanıp kaldılar. Surlar ve surların arkasında kalın duvarlar ve surların önünde geniş, on arşın uzunluğunda geniş; ve derin, on adam boyundan da derin çukurlar vardı... kendilerini saklar ve korur sandılar. Ama aldandılar... torunum, aldandılar.

Aklandıklarını da çok geç anladılar.

Hürriyet karanlıklarda yaşamaz, adalet bulutlardan hoşlanmaz... bunu bilmediler...

Magosa şimdiki gibi değil, bir ölümsü kayanın üstüne kurulmuştu. Surları kayalardan da cesurdu. Surların önündeki o derin ve geniş çukurları Venedik kumandanı suyla doldurdu.

Su geçit vermezdi.

Kaya geçit vermezdi.

Ve surlar sudan da, kayadan da merhametsizdi, Venedikliler gibi suratsızdı. Fakat hürriyeti ve adaleti yeryüzünde kim yenebilmiş ki surlar yenebilsin; kayalar ve durgun sular yenebilsin.

Yeryüzü Padişahının çerilerinin bir başında Piyale Paşa derler bir er var idi. Ve bir yerde karar etmez, durup dinlenmez; derya deniz demez dâim gezer idi.

Ve çerilerin bir başında da Lala Mustafa Paşa derler bir ak saçlı, ak sakallı pîr, bir koca vezir vardı. Ol ulu erin ve bu koca vezirin çevre yanında çeriler sanki bir bedendi; bir yıkılmaz, bir yenilmez hisardı ve

Türktü cümlesi çebuksüvar idi; hürriyet ve adalet için baş koymuş erler idi... ağyar değildi; ağyar diye kimse yoktu içlerinde yâr idi hepsi de yâr idi.

Ve bu haldeyken ordu, dalga dalga, bulut bulut yürüdü. Doğrulayıp Magosa kapışma vardı, çukurlara gelince durdu.

Çukurlar su doluydu.

Günlerce savaş oldu.

Ölen öldü, kalan sağlar geri çekildi.

Ve yine savaş oldu.

Piyale Paşa'nın gür ve erkek sesi, çukurları dolduran suları ürpertti; kayaları titretti ve surlarda yankılandı: «Koman aslanlarım, erlerim koman!..» Ve sandı ki, Venedikliler, sandı ki, bu seste Venedik'in o bencil ve hürriyetsiz karanlığı parça parça parçalandı. En çok korkan, en çok sararan kumandandı.

«Yığın!..» diye haykırdı bir korkulu titreyişle; «Daha çok yığın okçuları. Surların üstü okçulardan görünmez olsun!..»

Gömgök zırha bürünmüş kapkara Venedikli okçularla surların üstü görünmez oldu. Bu yetmedi, kumandan: «Dört kapının dördüne birden çarkifelek kurun!..» diye ikinci emrini verdi. «Kapılara yaklaşanı çarkifeleklerle doğrayın!..»

Bu çarkifelek denilen şey korkunç bir ölüm makinesiydi torunum; surlardan da, su dolu hendeklerden de, kayalardan da beterdi. Çevre yam keskin ve sivri bıçaklarla döşeliydi. Döndükçe önüne geleni doğruyordu kum gibi. Sudan yüzüp, yağmur misali yağın oklardan süzülüp geçen leventlerim, aslan yapılı civanmertlerim bir bir doğrandı çarkifeleklerde. Bir hilâl uğruna bin güneş düştü yere.

Piyale Paşa düşünüyordu.

Bir akşam üstü, Kıbrıs'ın al güneşi demir kuşaklı cihan pehlivanlarının alınlarında yanar, Magosa kalesinin karanlığında sönerken Piyale Paşam düşünüyordu.

Düşünceler boyunca uzandı karanlıklar, karanlıklar boyunca yandı düşünceler.

Yıldızlar bir uyudu bir uyandı.

Gökyüzü ve yeryüzü ve cümle mahlukat ve Kıbrıs, Kıbrıs'ın çevre yanındaki azgın deniz sustu.

Börtü böcük yavru cücük güneşli yarınların düşündeydi ve Piyale Paşam baştan ayağa düşünceydi.

Bir ışık yandı birden.

Gökten yere inerken, ışık, bütün Kıbrıs'ı aydınlattı. Sonra toparlandı, top top oldu daraldı, gelip Piyale Paşamı içine aldı; Osman geçti ışığın içinden, Orhan geçti... sonra, Murat'lar bütün heybetiyle; ve ardından Sultan-ı iklim-i Rûm olan Yıldırım Han geçti ve Fatih Sultan Mehmet, Yavuz ve Kanunî Sultan Süleyman geçti.

Bir mübarek ve ulu tebessüm içinde hepsi de gülüyordu.

Neden sonra ışık da — ışığın kendisi de — ışıklandı, cümle cihan bu ışıkla boyandı: ışığın içinde Peygamber vardı.

Işık, Peygamberdi.

«Mübarek ola...» dedi Piyale Paşama; yumuşak, sıcak, apak konuşuyordu... ışıkça konuşuyordu. «Magosa, büyük fetihten bu yana, kutladığım ve öğdüğüm Türklerin olacak... yarın; gün ışıırken şöyle yapasın...»

Cümle kurt kuş, gecelerin uykusuzu baykuş bile, uykudaydı. Dünya uyuyordu ululuğuyla dolu evren bile uyuyordu. Bir Piyale Paşam ve bir de ışık - peygamber. Sonra. öğülen, kutlanan çeriler...

Uyandılar. Namazdan sonra Piyale Paşa'nın çevresine, tek bir yürek olup toplandılar. Paşa, geceyi anlattı. «Aslanlarım!..» dedi. «Benim aslanlarım!.. Bu bir ulu buyruktur şöyle yapasız!.. Her çeri borküne toprak doldura ve getirip şu su dolu hendeklere ura... borküyle bile ura. Haydi şahbazlarım gayret günüdür...»

Ordu bir kaynaştı içinden, çevre yana bir taştı ve bu ânda, bu kaynaşma ve bu taşma içinde borkler dolusu toprak elden ele ulaştı. Suya düşen her bork bin misli büyüdü ve toprak bin misli katılaştı. Venediklinin paslı pis oklarıyla vurulup tertemiz alnından binlerce çeri, toprak ve borklerle bile suya ve toprağa karıştı, orada toprakla, borkle birleşti ve devleşti... devleşti!

Su dolu hendekler dümdüz topraklaştı.

Ve ordu, bir kuş ucumu hafifliğinde son engeli de aştı. Magosa'nın kapısındaki ölüm kusan çarkıfelekler bile bu işe şaştı... şaştı da onları çeviren el ters döndü telâşından.

Ölüm makineleri şimdi Venedikliden yana dönmüştü.

Bir göz açımı kadar bile zaman geçmedi.

Yılmadan döğüşen, vurulup düşen tertemiz ve ulu erlerin —ulu ve yüce erlerin— kanlarından renk almış bir al bayrak Magosa burçlarında dalgalanıyor ve yılların karanlığı ak ışıklar içinde pırıl pırıl yanıyordu.

Hâlâ o bayrak Magosa'nın görünmez burçlarındadır torunum ve geceler gecesi Kıbrıs karanlığını dalgalandırmaktadır.

Zile'de Edâ Edilen Hac

Zile'de, bir kıyı mahallede, derme çatma küçücük kapısı bir çöplüğe bakan, bir fakir ev vardı. Bir yaşlı kadın, yarı kötürüm; yarı hasta — ama hep başkalarının derdinden dertli, başkalarının acısından acılı bir yaşlı kadın— bu fakir evde otururdu, oğlu demirciydi.

Kadının demirci olan oğlu evlenmemişti. Üç kuruş kazandıysa üç kuruş; beş kuruş kazandıysa beş kuruş — ne geçerse eline — yarısını bir köşeye saklardı, öteki yarısıyla da anasının ve kendisinin — eğer arttıysa kalanıyla da kendilerinden daha yoksul kişilerin— karnını doyururdu.

Yıl 1783 idi ve sıcak bir yaz Zile'yi kasıp kavuruyordu. Ekinler kurumuş; toprak, susuz damarlarını çatlatmıştı. Ağaçlarda bir dirhem yeşillik yoktu; varsa bile, kavurucu yazın sıcak ağzına doğru uçacaktı.

Demirci, anasından, o yaz sıcağında izin istiyordu; sanki, o da, o yapraklardaki bir dirhem yeşillik gibiydi, uçmağa hazır... uçacaktı; uçuyordu: Hac'ca gidecekti!

Bütün bir ömür boyu biriktirdiği paralar tamamlanmıştı.

Anası: «Peki...» dedi; «Sen, beni düşünme. Bu, Hak yolculuğudur. Seninle gelmek isterdim ama görüyorsun halimi, gelemem. Fakat yüreğim bütünüyle seninledir...»

Demirci, anasından helâllik dileyip, o fakir evden ayrıldı. Hazırlığı zaten azdı; bütün yükü gönlünde, o avuç içi büyüklüğündeki yüreğinde olanların ne hazırlığı olabilirdi? Hemen yola çıktı; ama, daha son evlerden henüz uzaklaşmamıştı, ekini iyice yanıp kavrulmuş bir bahçenin önünden geçiyordu. Birden irkildi. Bir yaşlı ve yorgun sesin, Tanrısına yalvardığını duydu: «Tanrım!.. Görüyorsun, ekinimden hayır yok. Borçluyum da üstelik. Yaşlı ve yorgunum, hastayım da. Bu halde ölürsem, borçlu öleceğim. Sana borçlu kalmaktan korkmuyorum; fakat kul

borcundan utanıyorum. Huzuruna kul borcuyla gelirsem?., yerin dibine geçerim. Çare?.. Tanrım buna bir çare?..»

Demirci, adım atamadı. Bir ân kımıldıyamadı da, sonra yavaş yavaş adama yaklaştı. Borcunun miktarını sordu usulca. Adam, donup kaldı; kekeleydi, şaşırdı. Fakat, büyük bir umutla demircinin ellerine sarılıp borcunun miktarını söyledi. Korkunçtu!.. Adamın söylediği miktar, demircinin cebindeki paranın tamamı kadardı.

Çıkarıp verse olduğu gibi, bütün parasını adama verse, Hac'ca gidemiyecekti. Hac'ca gitse? Adama hiç bir şey veremiyecekti.

Ama uzun uzadıya düşünülecek zaman da değildi. Cebindeki keseyi yavaşça çıkarıp Demirci, adama uzattı. «Al...» dedi; «Bu para senin için biriktirilmiş demek ki...»

Adamın tutulan dili ve şaşıran gözleri önünde uzaklaştı. Artık Hac'ca gidemezdi; geriye, anasına da dönemezdi. Bir ıssız vadiye çekildi ve orada bütün Hac süresince bekledi. Günler ve geceler boyu, gözlerini yumup, kendini kutsal topraklarda sandı... «Lebbeyk!...» çıkırdı.

Hac süresi bitmişti. Hacılar, yurtlarına yuvalarına dönüyorlardı. Demirci de vadiden ayrılıp evine döndü... fakat... fakat o yoksul evinin yoksul kapısı yemyeşil idi... pırıl pırıldı... nur içindeydi.

Ve Hacdən dönen Zileliler, daha evlerinin kapısını çalmadan, gelip demirciyi kutladılar. Çünkü orada, Arafat'da; milyonlarca Hacmin içinde, yüzü nurlu ve pırıl pırıl... başının üstünden hiç eksik olmayan bir gölge bulutu ile dolaşan tek Hacı olarak onu, Demirciyi görmüşlerdi.

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	7
Çirkindeki Güzellik.....	15
Tanrı Sanınca	17
A İki Horasanlı	20
^Şehirdeki Evliya	30
Demir Parçasına Yazılan Yazı	34
Süleymaniye'nin Eğri Minareleri	45
Tanrı için Söylemek	49
Cehennemde Cübbeler	52
Bir Şimşek Gülümsedi	55
Şükredenler	57
Kayseri Üstünde Sıcak Bulutlar	60
Çanakkale'ye Giden Top.....	71
Yunus Emre Sofrası	74
Bir Kısırak Uğruna	78
Elimizdeki Cennet	82
Kirşiz Taşlar	85
Lâleli Baba	88
Bir Şeyh Şarap İçti.....	91
Yığının Dibindeki Kadın	94
Demircinin İnsanları	97
Kurban	99
Bundan Önce Girenlerdir	110
Dünyanın Gölgesi	113
İçi Altın Dolu Kuşak	115
Benden Başkası Yanmasın	118
Sular Orda Burun Oldu	121
Kader Efendi, Talih Ağa, Arapoğlu	124
Zafer Kiminledir	139
Ekmeğe Saygı	141
Kavak Kavaktan Uzundur	144
Magosa'da Bir Er Vardı Uykusuz	148
Zile'de Edâ Edilen Hac.....	153

M. NECATİ SEPETÇİOĞLU

TÜRK İSLÂM EFSÂNELERİ

Kişioğlunun huzuru maddenin huzuru değildir; kişioğlunun huzurunu ben inancında aradım; inanan insanın huzurunu gördüğüm için... İnancın, bir noktada, bütün kabukları çatlattığını ve tohumda gizli olan yeşil umudu-yaşamak ve yaşatmak çabasını- gün ışığına ulaştırdığını bizden öncekiler, bizden çok daha iyi, çok daha yararlı, çok daha efendice biliyorlardı... bunu anladım. Bunu anladığım için de tuttukları yolu, kullandıkları motifleri, yararlandıkları esprileri araştırdım. Efsânelerin taşıdığı değer karşıma çıktı. Olmazlık duygusu uyandıran yanlarıyla da çarpıcı olabilen efsâneler -bunlara menkıbeler de diyebiliriz; hatta küçük fıkralar da- asıl, çizdiği sessiz tablolar, fırtınalı espriler ve dopdolu bir imaj zenginliğiyle muhteşem göründü bana.

Bu kitap onun için yazıldı.

K Ü L T Ü R D İ Z İ S İ

ISBN 975-371-038-0

9 789753 710381

